

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Діалог зі стейкхолдерами: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Вінниця-2025

УДК 37.011.3-051:159.923

DOI: <https://doi.org/10.31652/978-617-558-238-1-1-279>

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 9 від 19.03.2025 р.)

Рецензенти:

Мирончук Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка;

Зузяк Тетяна Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Діалог зі стейкхолдерами: виклики сьогодення :
монографія. / Упорядники: Акімова О.В., Фрицюк В.А.
Вінниця, Нілан-ЛТД, 2025. 280 с.

ISBN 978-617-558-238-1

У монографії «Діалог зі стейкхолдерами: виклики сьогодення» висвітлена широка палітра проблеми особистісно-професійного розвитку вчителя в різних аспектах у статтях стейкхолдерів, спільних публікаціях науковців кафедри зі стейкхолдерами. Для педагогічних працівників закладів вищої освіти, студентів, аспірантів, докторантів.

ПЕРЕДМОВА

Сучасний світ вимагає від освіти гнучкості, відкритості до змін та вміння швидко адаптуватися до нових умов. Важливу роль у цьому процесі відіграють педагогічні університети й, зокрема, кафедра педагогіки й освітнього менеджменту, яка не лише забезпечує підготовку майбутніх фахівців, а й формує освітні стратегії, що відповідають на виклики сьогодення. Успішність цього процесу значною мірою залежить від ефективної взаємодії з усіма зацікавленими сторонами – стейкхолдерами, які впливають на формування та розвиток педагогічної освіти.

Чому важливий діалог зі стейкхолдерами?

Університети та освітні установи більше не можуть діяти ізольовано. Вони повинні активно співпрацювати з роботодавцями, державними установами, громадськими організаціями, випускниками та студентами, аби забезпечити якісну, актуальну та практикоорієнтовану освіту. Діалог зі стейкхолдерами допомагає: визначати актуальні потреби суспільства та ринку праці, щоб адаптувати освітні програми; формувати компетенції майбутніх педагогів відповідно до сучасних викликів; впроваджувати новітні технології та методики навчання; посилювати роль педагогічної науки у формуванні політики освіти.

Сучасний освітній ландшафт характеризується низкою викликів, які вимагають нових підходів до підготовки педагогів:

- цифровізація освіти – розвиток онлайн-навчання, дистанційних курсів, використання штучного інтелекту та інтерактивних платформ;
- зміни у вимогах до викладача – сучасний педагог має бути не лише носієм знань, а й фасилітатором, наставником, мотиватором;

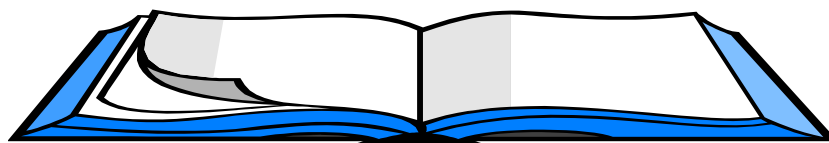
- посилення ролі міждисциплінарного підходу – інтеграція педагогіки з психологією, технологіями, соціальними науками тощо;
- забезпечення якості освіти в умовах глобалізації – необхідність відповідати міжнародним стандартам та водночас зберігати національну ідентичність освіти;
- партнерство між освітою та ринком праці – створення умов для ефективного переходу випускників від навчання до професійної діяльності.

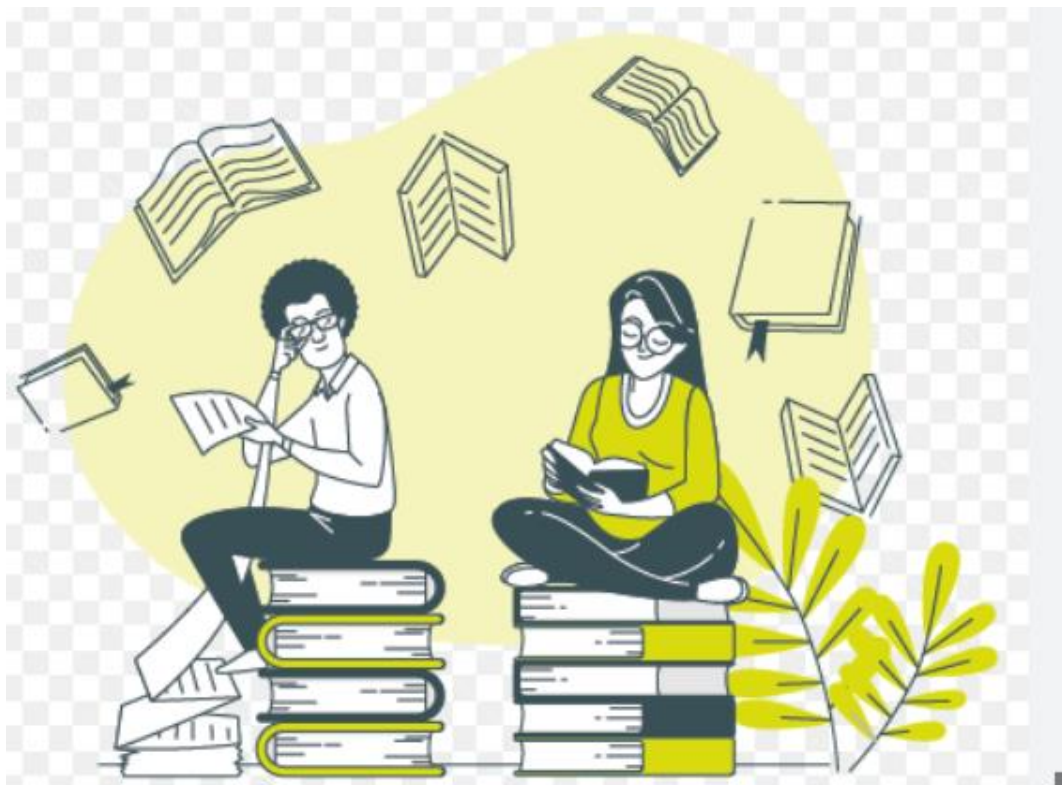
Пропонована монографія розкриває питання взаємодії кафедри педагогіки й освітнього менеджменту зі стейкхолдерами в контексті сучасних викликів. У ній представлено: аналіз ролі кафедри у формуванні діалогу зі стейкхолдерами; практичні кейси успішної взаємодії з роботодавцями, освітніми установами, студентською спільнотою; рекомендації щодо впровадження нових стратегій у педагогічну освіту.

Видання буде корисним для науковців, викладачів, керівників освітніх установ, аспірантів і студентів, а також для всіх, хто зацікавлений у розвитку якісної педагогічної освіти.

Сподіваємося, що ця монографія стане не лише теоретичним орієнтиром, а й практичним інструментом для всіх, хто прагне розвивати ефективний діалог у сфері освіти та сприяти позитивним змінам у підготовці педагогів.

Авторський колектив

Акімова О. В.,
*професор, завідувач кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Мельник А. Б.,
*старший викладач кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ У КІНЦІ ХХ – ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Кінець ХХ – початок ХХІ століття став періодом значних змін у системі вищої освіти України, зумовлених глобалізацією, інтеграцією до європейського освітнього простору та необхідністю реформування педагогічної освіти.

Це час формування нових підходів до підготовки магістрів, який передбачає активізацію їх дослідницької діяльності,

розвиток критичного мислення та здатності до самостійного наукового пошуку. Дослідницька компетентність магістрів стає невід'ємною складовою їх професійної підготовки, що дозволяє їм ефективно вирішувати складні педагогічні завдання та впроваджувати інновації у освітній процес.

Сучасна освітня парадигма акцентує увагу на формуванні у здобувачів вищих навчальних закладів не лише фундаментальних знань, а й ключових компетентностей, які дозволяють їм ефективно функціонувати у професійному середовищі. Однією з таких компетентностей є дослідницька компетентність, яка стає особливо актуальною для магістрів педагогічних університетів, оскільки саме вони мають стати не лише висококваліфікованими фахівцями, а й інноваторами у сфері освіти (Мельник, 2023).

Тому важливо виявити основні тенденції розвитку дослідницької компетентності магістрів в університетах України у кінці ХХ – першій чверті ХХІ століття. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання: визначити ключові фактори, що впливають на розвиток дослідницької компетентності магістрантів у педагогічних університетах України та охарактеризувати сучасні методи та технології, що використовуються для підготовки магістрів-дослідників.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю осмислення змін, які відбулися у системі підготовки магістрів, та визначення перспективних напрямів розвитку дослідницької компетентності у контексті сучасних викликів освіти.

За останні 45 років рівень вищої освіти в Україні суттєво зріс. За період з 1980 по 2010 рік середня кількість років, витрачених на здобуття освіти населенням у віці понад 15 років, зросла майже втричі. Україна стала одним із лідерів в охопленні населення вищою освітою адже рівень освіти

середньостатистичного жителя України перевищує показники громадян інших країн з високим рівнем доходів на кшталт Великої Британії та Німеччини. Станом на 2017-2018 навчальний рік рівень охоплення вищою освітою громадян України сягнув 82%. Частка населення у віці понад 25 років з вищою та незакінченою вищою освітою перевищила 40% і це перевершує середній показник країн ОЕСР (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) -міжнародна організація, що об'єднує 38 країн світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян і високим індексом людського розвитку і розглядаються як розвинені) і багатьох інших країн (James Gresham, 2018).

Переконливою є думка дослідників, що «сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні вимагають від вітчизняних закладів вищої освіти адаптації до процесів євроінтеграції, лібералізації і ринково-орієнтованих перетворень у сфері освіти. Основним їх завданням при цьому є максимальне використання нових можливостей розвитку і вдосконалення при одночасному уникненні ризиків і загроз, які супроводжують зазначені процеси. Виконання цього завдання є неможливим без активної участі держави, що вимагає формування виваженої державної політики у сфері управління освітою, визначення характеру державної участі в процесах управління і регулювання освітнього процесу та найбільш ефективних механізмів державного регулювання ринку освітніх послуг» (Цимбаленко, 2015).

В контексті сучасних теоретичних парадигм варто виокремити, на наш погляд, деякі загальні тенденції, що актуалізують і спричиняють реформаційні освітні процеси в Україні, ґрунтуючись на процесах глобалізації, інноваційності та підвищення якості, сприяючи розвитку дослідницьких якостей здобувачів освіти у закладах вищої освіти України.

Перша тенденція: побудова індивідуальних освітніх траєкторій розвитку дослідницької компетентності магістрантів.

В кінці ХХ – на початку ХХІ століття в українській освіті спостерігається значний акцент на індивідуалізацію навчального процесу, що відображає глобальні тенденції у вищій освіті. Однією з ключових тенденцій у підготовці магістрантів є побудова індивідуальних освітніх траєкторій, спрямованих на розвиток дослідницької компетентності. Ця тенденція обумовлена потребою формування висококваліфікованих фахівців, здатних до самостійного наукового пошуку, критичного мислення та інноваційної діяльності в освітній сфері.

Як складний дидактичний процес проектування і практична реалізація індивідуальних освітніх траєкторій включає в себе такі компоненти: створення індивідуальних інформаційних середовищ; персоналізацію дидактичних ресурсів, включаючи індивідуальні пошукові інструменти; індивідуалізацію визначеної освітньої мети та гнучкість у її досягненні; індивідуальний підхід до визначення темпу пізнавальної та дослідницької діяльності тощо. (Немець, Сегіда & Логвинова, 2017).

У матеріалах Державної служби якості освіти України зазначається, що: «Індивідуальна освітня траєкторія у класичному розумінні – це персональний шлях розвитку здібностей, особистісних якостей і психічних процесів» (Індивідуальна освітня траєкторія: запитання й відповіді для директора школи). В основі феномену індивідуальної освітньої траєкторії лежить ідея людиноцентризму, котра передбачає створення максимально сприятливих умов для розвитку кожної особистості. (Індивідуальна освітня траєкторія: запитання й відповіді для директора школи. Індивідуальні освітні траєкторії дозволяють враховувати

особистісні, професійні та наукові інтереси магістрантів. Це передбачає гнучкість у виборі навчальних дисциплін, тем досліджень, форм та методів навчання, що сприяє глибшому засвоєнню знань і розвитку дослідницьких навичок.

Також дослідницька компетентність магістрантів розглядається як ключова складова їхньої професійної підготовки. Вона включає вміння формулювати наукові проблеми, проводити емпіричні дослідження, аналізувати дані, інтерпретувати результати та впроваджувати їх у педагогічну практику. Індивідуальні траєкторії спрямовані на розвиток цих навичок через участь у наукових проектах, конференціях, публікаціях статей тощо.

Упровадження сучасних освітніх технологій, таких як електронні навчальні платформи, дистанційне навчання, віртуальні лабораторії, дозволяє магістрантам ефективно планувати свою навчальну та дослідницьку діяльність. Це також сприяє розвитку самостійності та відповідальності за власний освітній процес.

Індивідуальні траєкторії часто включають елементи міждисциплінарності, що дозволяє магістрантам інтегрувати знання з різних галузей науки для вирішення комплексних освітніх проблем. Це особливо актуально для педагогічних наук, де дослідження часто потребують синтезу педагогіки, психології, соціології та інших дисциплін.

Важливу роль у побудові індивідуальних траєкторій відіграють наукові керівники, які допомагають магістрантам визначати пріоритети, планувати дослідження та долати труднощі. Менторська підтримка сприяє розвитку наукової самостійності та креативності.

Побудова індивідуальних освітніх траєкторій відповідає принципам Болонського процесу, зокрема орієнтації на студентоцентризм, гнучкість навчальних програм та мобільність здобувачів ступеню магістра. Це дозволяє

українським університетам інтегруватися у європейський освітній простір.

Тенденція побудови індивідуальних освітніх траєкторій у розвитку дослідницької компетентності магістрантів відображає сучасні виклики та потреби освітньої галузі. Вона сприяє підготовці конкурентоздатних фахівців, здатних до інноваційної діяльності та наукового лідерства. Упровадження таких підходів в університетах України є важливим кроком у розвитку вищої освіти та науки (Акімова & Мельник, 2021).

Друга тенденція: розвиток логічного та творчого мислення магістра в освітньому середовищі університету як важливої передумови формування дослідницької компетентності.

Розвиток дослідницької компетентності майбутніх магістрів зумовлений тенденціями, що передбачають вирішення проблеми особистісно-професійного становлення на основі набуття ключових компетентностей, розвитку професійних здібностей та творчого потенціалу, формування системи гнучких умінь щодо роботи в команді, прийняття продуктивних рішень у ситуаціях невизначеності та багатофакторності. Тому важливим стає питання розвитку професійного, логічного та творчого мислення здобувачів освіти освітнього рівня магістра.

Ефективний розвиток творчого мислення магістрантів вимагає системного підходу до цього процесу. У науковій літературі (О. Акімова) представлена авторська система розвитку досліджуваного феномену, котра включає такі компоненти:

- 1) стратегічно-цільовий, котрий визначає оновлені стратегічні орієнтири розвитку вищої освіти та передбачає становлення особистісної та професійної готовності здобувачів вищої освіти до роботи в сучасному, динамічному,

кризовому соціумі, що може бути досягнуто через зміну навчальних цілей до набуття здобувачами ступеню магістра здатності розв'язувати пізнавальні, професійні та особистісні проблеми; зміну освітніх технологій від репродуктивних до розвивальних педагогічних технологій, котрі можуть забезпечити випереджальний характер вищої педагогічної освіти; зміни змісту педагогічної освіти за ознаками новизни, обсягу й структури його побудови (практична значущість, фундаментальність, базовість і варіативність); міждисциплінарної інтеграції;

2) навчально-визначальний, котрий передбачає розвиток освітніх парадигм – від традиційної до розвивальної освіти, результатом цього процесу має стати розвиток таких властивостей особистості, як здатність вирішувати педагогічні задачі на творчому рівні, критично мислити та аналізувати педагогічні ситуації, обґрунтовувати власну професійну позицію, своє педагогічне кредо;

3) особистісний, пов'язаний з актуалізацією ролі творчих інтелектуальних здібностей, що розкриваються через такі положення: здібності, як індивідуальні психологічні властивості особистості, притаманні людині протягом життя, тому доцільним є надання можливостей для їх розвитку в освітньому середовищі закладу освіти; , відповідного цим здібностям;

4) здібності можна розвивати в освітньому процесі через «прирощення способів розумової діяльності» (Акімова, 2012).

Сучасна освітня парадигма акцентує увагу на необхідності підготовки фахівців, які володіють не лише глибокими знаннями у своїй галузі, але й здатні до самостійного критичного мислення, творчого підходу до вирішення проблем та проведення наукових досліджень. Творче мислення сприяє генерації нових ідей, нестандартних підходів до вирішення наукових завдань. Інтеграція цих двох типів

мислення створює основу для ефективної дослідницької діяльності, де важливі як точність і системність, так і інноваційність (Вітвицька, 2014).

Не менш важливим є формування дослідницької культури, яка формується в освітньому середовищі університету і має сприяти розвитку дослідницької культури серед магістрантів. Це включає: використання активних методів навчання (кейс-стаді, проблемне навчання, проектно-орієнтовані методи); залучення магістрантів до наукових досліджень, конференцій, публікацій; створення умов для самостійного пошуку інформації, аналізу та інтерпретації даних.

Розвиток критичного мислення також є основою дослідницької компетентності, що дозволяє магістрантам оцінювати достовірність джерел, виявляти слабкі сторони наукових теорій, формулювати власні гіпотези. Для цього в освітньому процесі використовуються дискусії, дебати, аналіз наукових статей тощо.

Дослідницька компетентність передбачає здатність інтегрувати знання з різних галузей. Для цього в освітньому середовищі університетів важливо створювати умови для міждисциплінарних досліджень, де магістранти можуть застосовувати методи однієї науки для вирішення проблем іншої. Це має стимулювати магістрантів до постійного самовдосконалення, розвитку навичок самоосвіти та включає доступ до сучасних наукових ресурсів, бібліотек, онлайн-курсів, а також мотивацію до участі у наукових проектах.

Використання цифрових технологій, штучного інтелекту, віртуальних лабораторій та інших інноваційних інструментів сприяє розвитку як логічного, так і творчого мислення. Це також дозволяє магістрантам ефективно проводити дослідження та аналізувати великі обсяги даних.

Розвиток логічного та творчого мислення безпосередньо впливає на формування дослідницької компетентності

магістрантів, оскільки: сприяє формуванню наукового світогляду, майбутній магістр навчається бачити проблеми, формулювати гіпотези, планувати експерименти та інтерпретувати результати, розвиває здатність до самостійної роботи, магістрант навчається працювати з інформацією, аналізувати джерела, робити висновки, підвищує конкурентоспроможність, дослідницька компетентність робить випускника який здобув ступінь вищої освіти ступеню магістра більш затребуваним на ринку праці, оскільки він здатний не лише викладати, але й розробляти нові методики, проводити наукові дослідження.

Таким чином розвиток логічного та творчого мислення в освітньому середовищі університету є ключовим елементом підготовки сучасного професіонала. Ця тенденція відображає потребу у фахівцях, які здатні поєднувати науковий підхід з інноваційними методами роботи. Для її реалізації необхідно впроваджувати новітні методи навчання, забезпечувати доступ до сучасних ресурсів та створювати умови для активної наукової діяльності магістрантів. У результаті це сприятиме формуванню дослідницької компетентності, яка є невід'ємною частиною професійного розвитку майбутніх педагогів.

Третя тенденція: розвиток культури дослідницької співпраці.

Історичний контекст проблеми розвитку культури дослідницької співпраці в університетах України, особливо у період з кінця ХХ та першої чверті ХХІ століття, відображається через динамічні зміни, що відбувалися у системі освіти країни. Даний період характеризується значними трансформаціями, які суттєво вплинули на хід науково-дослідницької діяльності у педагогічних університетах та сприяли формуванню нової культури співпраці в цій сфері (Шейко, 2006).

Одним із ключових факторів, що вплинули на розвиток наукової співпраці та розвиток дослідницької компетентності магістрантів, був перехід до ринкової економіки у 90-ті роки ХХ століття. Це призвело до зростання конкуренції між університетами за студентів та фінансування, що стимулювало активізацію наукових досліджень для підвищення рейтингу закладів. Впровадження нових освітніх стандартів у 2000-ні роки також відіграло значну роль у стимулюванні наукової діяльності. Потреба в оновленні наукового контенту та методик викладання вимагала проведення досліджень та співпраці з іншими університетами та науковими установами. Інтеграція України до світового освітнього простору відкрила нові можливості для міжнародної співпраці у сфері наукових досліджень, залучення до участі у міжнародних проєктах та програмах, що сприяло підвищенню авторитету української науки на міжнародному рівні. Запровадження нових інформаційних та цифрових технологій дало нові можливості для співпраці між науковцями та створило нові форми наукової взаємодії, такі як онлайн-семінари та конференції (Шейко, 2006).

Зростання ролі громадянського суспільства також сприяло активізації наукової діяльності, залученню магістрантів до наукової співпраці та підвищенню значення наукових досліджень у вирішенні соціальних проблем. У сукупності зазначені фактори сприяли активізації науково-дослідницької діяльності та формуванню культури дослідницької співпраці в педагогічних університетах України, що визначило їхню сучасну наукову парадигму та перспективи розвитку. Розвиток культури академічної доброчесності в педагогічних університетах України відображає складні та постійно змінювані виклики та перспективи протягом другої половини ХХ століття до початку ХХІ століття. Зростання усвідомлення важливості

академічної доброчесності серед магістрантів, викладачів та науковців було спричинене не лише запровадженням міжнародних стандартів, але й внутрішніми потребами університетської спільноти. Інтеграція України до світового освітнього простору прискорила процес впровадження міжнародних стандартів науково-дослідної роботи, включаючи етичні аспекти, такі як академічна доброчесність. Збільшення ролі наукових досліджень в суспільстві спонукало до зростання вимог до доброчесної поведінки у науковій спільноті (Гладуш, 2014).

Ця тенденція пов'язана зі зростанням значення відповідальності в дослідницькій діяльності: сучасні дослідники відчувають більшу відповідальність за соціальні та етичні аспекти своєї роботи. У зв'язку з цим університети акцентують увагу на процесі розвитку соціальних навичок та етичного мислення у магістрантів під час проведення досліджень.

Цей процес включає низку ключових аспектів, які впливають на формування дослідницької компетентності магістрантів таких як: інтеграція у глобальний науковий простір (магістранти отримали доступ до міжнародних наукових баз даних, конференцій та спільних проектів, що значно розширило їхні можливості для обміну знаннями та досвідом, участь у міжнародних дослідницьких колабораціях стала важливим елементом підготовки магістрантів, сприяючи розвитку їхніх навичок роботи в міжкультурному середовищі); впровадження інтерактивних методів навчання (групові проекти, семінари-дискусії, наукові клуби та міждисциплінарні дослідження, акцент на колаборативну роботу дозволяє магістрантам розвивати не лише індивідуальні дослідницькі навички, а й соціальні компетенції, такі як комунікація, лідерство та управління конфліктами); розвиток науково-дослідницької

інфраструктури (створення наукових центрів, лабораторій та інкубаторів дозволило магістрантам активно залучатися до дослідницької діяльності, впровадження сучасних технологій, таких як електронні бібліотеки, платформи для спільної сприяло розвитку культури відкритості та обміну знаннями); міждисциплінарний підхід (міждисциплінарні дослідження стають особливо актуальними в контексті глобальних викликів, таких як цифровізація освіти, інклюзія та сталий розвиток); підтримка наукової комунікації (магістранти активно залучаються до участі у наукових конференціях, семінарах та вебінарах, де вони мають можливість представляти свої дослідження та отримувати зворотний зв'язок, публікація наукових статей у співавторстві з викладачами та іншими); вплив суспільних змін (магістранти все більше зосереджуються на дослідженнях, що мають практичне значення для суспільства, що вимагає від них вміння співпрацювати з різними соціальними інституціями, формувати соціальну відповідальність, етику дослідження та здатність до адаптації у складних умовах) (Вітвицька, 2021).

Аналіз наукової літератури дозволив нам виокремити деякі перспективні напрями розвитку культури дослідницької співпраці в університетах України, котрі можуть сприяти покращенню якості та ефективності наукової діяльності в цій галузі:

по-перше, більше залучати магістрантів до виконання грантів та реалізації приватних інвестицій, постійно поліпшувати матеріально-технічну базу наукових лабораторій, що сприяє активізації наукової діяльності; покращення інформаційної підтримки, що є також важливим для сприяння науковій співпраці; посилення заходів з запобігання порушенням академічної доброчесності та вдосконалення системи їх виявлення та розгляду є критично важливими аспектами для університетів, щоб створити більш

сприятливі умови для культури академічної доброчесності (Атаманчук, Винницький & Луговий, 2018);

по-друге, своєчасне оновлення веб-сайтів університетів та наукових підрозділів, видання наукових журналів та збірників, а також активне використання соціальних мереж для поширення інформації про наукові дослідження та співпрацю може сприяти створенню сприятливого середовища для наукової співпраці (Будак, 2007);

по-третє, сприяти впровадженню новітніх методів навчання та дослідницької роботи, що може сприяти розвитку нових ідей та наукових напрямків; підвищення мотивації науковців та магістрантів до активної наукової діяльності (Степашко, 2007);

по-четверте, працювати над підвищенням культури саморегулювання магістрантів та викладачів, що є ключовим фактором у формуванні академічної доброчесності, але вимагає систематичних заходів, таких як навчальні семінари, інформаційні кампанії та виховна робота, що у цілому спрямовано на розвиток відповідальності та етичних цінностей серед учасників освітнього процесу.

Реалізація цих перспектив дозволить значно підвищити рівень академічної доброчесності магістрантів у педагогічних університетах України що, в свою чергу, сприятиме розвитку науки та освіти в країні, а також підвищить авторитет української педагогічної науки на міжнародному рівні.

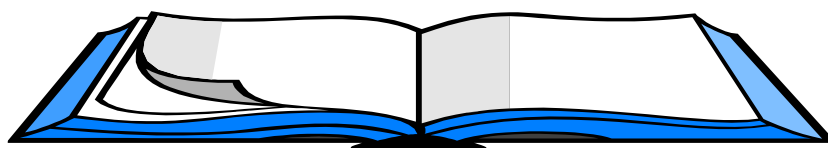
Отже, на початку XXI століття, у умовах глобалізації та інформатизації, дослідницька компетентність магістрантів набула нового змісту. Акцент змістився на розвиток критичного мислення, вміння працювати з великими обсягами інформації, застосовувати інноваційні методи дослідження та інтегрувати їх у педагогічну практику. Важливим чинником стало впровадження міжнародних

стандартів якості освіти, що сприяло активізації міжнародної співпраці та обміну досвідом.

Однак сучасний етап розвитку дослідницької компетентності магістрантів стикається з низкою викликів. Серед них – недостатній рівень фінансування наукових досліджень, обмеженість ресурсів для реалізації інноваційних проектів, а також необхідність адаптації до швидких змін у освітній політиці та технологіях. Крім того, важливим завданням залишається інтеграція дослідницької діяльності у реальну педагогічну практику, що дозволить забезпечити практичну спрямованість наукових розробок.

У перспективі розвиток дослідницької компетентності магістрантів повинен бути спрямований на подолання цих викликів шляхом активізації міжнародної співпраці, впровадження сучасних освітніх технологій, підвищення ролі науково-дослідницької діяльності у підготовці педагогічних кадрів та створення умов для реалізації інноваційних проектів. Лише за таких умов можна забезпечити підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно працювати у сучасних умовах та сприяти розвитку освіти в Україні.

Таким чином, дослідницька компетентність магістрантів педагогічних університетів є важливим елементом їхньої професійної підготовки, який потребує постійного вдосконалення та адаптації до сучасних вимог освітнього простору.

Гуревич Р.С.,
*доктор педагогічних наук, професор, дійсний член
(академік) НАПН України,*

*Директор Наукового інституту
аспірантури і докторантури
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Опушко Н.Р.,
*доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Глуханюк В.М.,
*доцент кафедри образотворчого, декоративного
мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Костенко Н.І.,
*доцент, Вінницький національний медичний
університет імені Миколи Пирогова*

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ДУАЛЬНОМУ НАВЧАННІ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ Й АВСТРІЇ: АНАЛІЗ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ

Дуальне навчання – це інноваційний підхід в організації цільової професійної підготовки, що передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої галузі у підготовці фахівців. Нині вона набуває реальних практичних можливостей, тому необхідно всіляко імплементувати цю форму навчання в суспільстві. Практика соціального партнерства в сучасній системі освіти набуває широкої популярності, оскільки забезпечує підготовку ринково затребуваних, конкурентоспроможних, мотивованих фахівців у різних галузях знань.

У Німеччині й Австрії функціонує налагоджена система соціального партнерства між роботодавцями, профспілками, закладами освіти, громадськими організаціями та владою. «В цих державах наявне чітке законодавче регулювання взаємодії соціальних партнерів у професійній освіті та навчанні. Тому вивчення досвіду цих країн та встановлення ролі і місця соціального діалогу в розвитку професійної освіти, визначення складу сторін соціального партнерства, їхніх прав, обов'язків та інших умов участі соціальних партнерів у професійній освіті є актуальним для України» (Креденець, 2011, с. 112).

В університетах досліджуваних країн, що функціонують у рамках дуальної системи, відповідальність за навчання несе держава, а виробниче навчання та контроль за ним переважно здійснюють роботодавці. Останні зацікавлені не лише в результаті навчання, а й у його змісті та організації. У цьому полягає значення дуальної системи як моделі організації професійної освіти, що дає змогу долати неузгодженості між виробничою та освітньою сферами в процесі підготовки фахівців (Креденець, 2011, с. 113).

Система соціального партнерства в Австрії характеризується скоординованим представництвом між роботодавцями і представлена об'єднаннями за інтересами. Визначають чотири найбільші об'єднання за інтересами: Палата економіки Австрії (Wirtschaftskammer Österreich (WKÖ)), Сільськогосподарська палата Австрії (Landwirtschaftskammer Österreich (LK)), Федеральна палата зайнятості (Bundesarbeitskammer (BAK)), Австрійська федерація професійних спілок (Österreichischer Gewerkschaftsbund (ÖGB)) (Hörtnag, 1998, с. 15). В дуальній системі професійної освіти в Німеччині та Австрії бере участь значна кількість соціальних партнерів, що, безперечно,

ускладнює процес, оскільки кожен з учасників відстоює власні інтереси (Десятов, 2007, с. 552).

Поняття «соціальне партнерство» увійшло у вітчизняний та зарубіжний науковий обіг з 90-х рр. ХХ ст. І. Дубровський уважав соціальне партнерство як більш високий рівень соціального діалогу, що передбачає вирівнювання статутних позицій його суб'єктів шляхом відпрацьованості правових регуляторів, демократичних принципів управління, організаційної оформленості учасників соціально-партнерської взаємодії, їхніх представницьких структур, повної самоідентифікованості сторін зі своєю соціальною групою, усвідомленні спільності інтересів, цінностей, норм з останньою (Дубровський, 2001, с. 15). Л. Щербак визначає «соціальне партнерство» як результат цивілізованої діяльності, певної соціальної технології, спрямованої на одержання кожною зі сторін взаємовигідних соціально-трудових відносин, та є результатом кропіткої співпраці зацікавлених сторін (Щербак, 2008, с. 4).

А. Колот в загальному трактуванні визначає соціальне партнерство як систему відносин у соціально-трудовій сфері, що спрямована на узгодження та захист інтересів найманих працівників і роботодавців (Колот, 2005). В. Жуков і В. Скуратівський виклали основні проблеми впровадження соціального партнерства в систему соціально-трудових відносин України. Науковці вважають що «із розвитком суспільства проблема соціального партнерства виходить далеко за межі соціально-трудових відносин, переростаючи в суспільно-політичну – соціальне партнерство як механізм побудови громадянського суспільства» (Жуков, Скуратівський, 2001, с. 5). Н. Креденець тлумачить соціальне партнерство як взаємодію освітніх об'єднань для налагодження співпраці на міністерському, регіональному, локальному та міжнародному рівнях і характеризується

постійною співпрацею (партнерством) між державними органами влади, органами самоврядування, роботодавцями, професійними спілками, навчальними закладами, студентами, викладачами та іншими зацікавленими сторонами (Креденець, 2011).

У німецьких та австрійських джерелах «соціальними партнерами» (або подвійними – «Duale Partner») є підприємства або неприбуткові установи та організації, зокрема ті, що не займаються незалежними професіями, а також установи та організації соціальної відповідальності та заклади охорони здоров'я (Amtliche Bekanntmachungen, 2019). Вони співпрацюють разом із закладом освіти в межах дуальної системи та беруть участь у програмі подвійного навчання, якщо вони підходять для передачі встановленого змісту курсу безпосередньо на робочому місці. Соціальний партнер, прийнятий до закладу освіти, є його членом, якщо принаймні один студент зарахований до університету і уклав контракт на навчання з соціальним партнером. Як повноправні члени ради університету соціальні партнери беруть участь у самоврядуванні та виконанні завдань закладу освіти в органах, комітетах і дорадчих комітетах зі спеціальними завданнями та беруть на себе посади, функції та інші обов'язки в університеті, якщо немає важливих причин для протилежного (Amtliche Bekanntmachungen, 2019).

Якщо брати до уваги досвід співпраці німецьких (Баден-Вюртемберзький кооперативний державний університет, Берлінський міжнародний кооперативний університет, Нордакадемію у землі Мекленбург Передня Померанія, Гамбурзький університет прикладних наук, Рейнсько-Майнський університет кооперативної освіти) та австрійських (Університет Йоаннеума, Університет Сент-Пельтен, Технічний університет прикладних наук у Відні) університетів, участь соціальних партнерів у житті

університету відбувається у відповідних комітетах відповідно до законодавства про вищу освіту та внутрішнього положення, що прийняте на основі відповідного закону. Соціальні партнери працюють разом за встановленою програмою одержання відповідного ступеня вищої освіти та беруть участь в засіданнях ученої ради університету, особливо з питань, що стосуються співпраці між місцями навчання. Соціальні партнери делегують своїх працівників як викладачів, екзаменаторів і керівників кваліфікаційних робіт. Робота екзаменатора та супервізора включає, зокрема, участь в екзаменаційних комісіях, що займаються практичною частиною іспиту.

До основних принципів соціального партнерства відносимо: дотримання норм законодавства; повноважність представників сторін; рівноправ'я сторін у свободі вибору і обговоренні питань, що складають зміст колективних договорів і відносин; добровільність сторін в прийнятті на себе зобов'язань; обов'язковість виконання досягнутих домовленостей; систематичність контролю і відповідальність за виконання зобов'язань (Опушко, 2025, с. 485).

Зазначимо, що не кожне підприємство, фірма, організація чи установа може бути соціальним партнером. Для цього треба виконати низку умов, персонал та обладнання мають бути придатними для передачі змісту навчання, необхідного за місцем проходження навчальної практики. Тим не менш, фірма-партнер може брати участь у підготовці майбутніх фахівців, навіть за умови якщо встановлений зміст навчання або обладнання не може бути повністю забезпечене або надане за місцем проходження навчальної практики, однак вважається придатним, якщо він доповнюється заходами поза межами соціального партнера (наприклад, комбіноване навчання). Якщо ОП із зазначених причин здійснюється на

інших підприємствах або установах, вимоги щодо придатності мають бути виконані в сукупності місць роботи. Фірма-партнер не може брати участь у навчанні майбутніх фахівців, якщо проти неї було відкрите провадження у справі про банкрутство або якщо комерційну заборону було оголошено юридично обов'язковою або такою, що має тимчасову силу (Гуревич, Опушко, 2024b).

Соціальні партнери зобов'язані здійснювати нагляд і підтримку студентів під час навчання за місцем проходження навчальної практики відповідно до вимог навчального та екзаменаційного регламенту, а також надавати студентам відповідну винагороду, яка відповідає профілю їхньої освітньої траєкторії. Варто зазначити, що питання заробітної плати студента залежить від галузі, яку він опановує. За нормативними вимогами щомісячна винагорода здобувачеві встановлюється згідно з колективним договором для стажерів на державній службі (Гуревич, Опушко, 2023).

У штаті фірми-партнера обов'язково має бути передбачена відповідальна за навчання особа. Вона повинна мати вищу освіту або еквівалентну кваліфікацію та значний професійний досвід за відповідним фахом. Такий фахівець може і має передавати викладання змісту, призначеного для курсу навчання на місці практики, особі, яка безпосередньо працює зі студентами. Оскільки фірма-партнер також здійснює освітню діяльність, то перед початком освітнього процесу треба надати план навчання на підприємстві, який має відповідати навчальному плану та програмі ВНЗ. Планування має бути структуроване відповідно до часу та змісту спеціальності, має містити інформацію про зміст курсу на виробництві та в призначених відділах, визначити тематику семінарських занять в компанії та, якщо таке передбачено, задокументувати співпрацю з іншими компаніями чи установами.

Обов'язковою складовою співпраці ВНЗ і соціального партнера є забезпечення зворотного зв'язку на період перебування студента на практиці. До закладу освіти має надходити інформація стосовно навчання здобувача на робочому місці, а також пропозиції щодо їхнього подальшого розвитку. Соціальний партнер зобов'язаний надати студентам час, необхідний для роботи над дипломною роботою бакалавра/магістра та іншими іспитами, що проводяться в закладі освіти. Як свідчить практика німецьких та австрійських ВНЗ, для того, щоб зареєструватись як соціальний, подвійний партнер необхідно подати заяву до обраного закладу освіти, який відповідає профілю підприємства чи здійснює підготовку відповідних фахівців. Заява фірми/організації повинна містити таку інформацію:

1) позначення курсу або курсів, на які подається заявка на допуск;

2) інформація про курс навчання, на який уже було надано допуск;

3) інформація про те, чи викладається зміст курсу повністю чи лише частково внутрішньо на місці навчання;

4) ім'я та контактні дані, а також доказ придатності особи, відповідальної за практику відповідно;

5) опис соціального партнера, включаючи приналежність до галузі;

6) інформація про оплату роботи здобувача (Amtliche Bekanntmachungen, 2019).

До заяви додається зміст практичного курсу навчання на виробництві. Перед підписанням договору про співпрацю з соціальним партнером гарант освітньої програми зобов'язаний перевірити здатність останнього належним чином забезпечити практичну частину навчання, результати своєї перевірки він має оголосити на раді університету. Рада університету приймає рішення про укладання договору із

кандидатом у соціальні партнери чи ні. З аналізу практики співпраці дуальних ВНЗ Німеччини й Австрії з соціальними партнерами, констатуємо той факт, що вчена рада університету – перший колегіальний орган з якого розпочинається кооперація двох ключових суб'єктів дуальної форми здобуття професійної освіти. Зазначимо також, що керівник закладу освіти або уповноважена ним особа має здійснювати консультування та підтримку соціальних партнерів з освітніх питань упродовж усього періоду співпраці. Вважаємо за необхідне зауважити, що за німецьким законодавством саме на заклад освіти покладено відповідальність за контроль та оцінку діяльності соціального партнера встановленим вимогам. У разі неспроможності соціального партнера якісно надавати освітні послуги або рада університету виявила недоліки у його роботі, то вона вповноважена вимагати від фірми-партнера негайного їх усунення. В іншому випадку договір про співпрацю буде розірваний, але таке рішення знову ж таки приймається колегіально. Якщо виникає така ситуація то, університет бере на себе обов'язок тимчасово або на постійній основі забезпечити студентів іншим місцем практики.

Нами виокремлено переваги соціального партнерства в освіті. До прикладу, в співпраці з закладом освіти лише за 4 роки відбувається підготовка кваліфікованого фахівця, за необхідними для виробництва потребами. Концепція навчання, яка апробована та перевірена впродовж років, поєднує високу якість викладання з таким самим рівнем практичної значущості. Завдяки інтеграції теоретичного та практичного змісту, студенти мають належний рівень практичної та соціальної компетентності, що оптимізує готовність випускників професійної діяльності.

Входячи до складу вченої ради університету, соціальні партнери самостійно здійснюють відбір студентів,

забезпечуючи таким чином заповнення відповідних навчальних місць найбільш відповідними кандидатами. Середній відсоток відсіву – менше 10%, що є унікальним показником у німецькій системі вищої освіти, наочно демонструє, наскільки ефективно працює цей процес відбору студентів. Беззаперечна перевага полягає й у тому, що соціальні партнери залучені до діяльності закладу освіти не лише через відбір студентів та практичну частину їхньої підготовки, а й через безпосередню участь у подальшому розвитку ВНЗ через роботу в раді університету, групах забезпечення ОП тощо. Вони також можуть делегувати досвідчених фахівців до університету в якості викладачів за сумісництвом, таким чином встановлюючи тісний зв'язок з професійною практикою і водночас роблячи внесок в актуальність викладання.

Налагоджена система взаємодії ВНЗ та соціальних партнерів зумовлює двохсторонній розвиток та позитивний взаємовплив. Адже, як свідчить аналіз практики реалізації дуального навчання за спеціальностями «Бізнес-адміністрування», «Міжнародний менеджмент», «Соціальна педагогіка» та «Управління, менеджмент та коучинг» в Міжнародному університеті кооперативної освіти у м.Лейпциг (Німеччина), для того, щоб конкурувати за студентів та позиціонувати себе як привабливого роботодавця на ринку праці, важливо визначити та донести до майбутніх абітурієнтів унікальність дуального партнера. Врахувавши це, компанія/підприємство/установа може розробити бренд роботодавця і, таким чином, визначити своє ключове місце на ринку праці.

Визначені унікальні виробничі та освітні пропозиції мають бути інтегровані в комунікаційні заходи та включати, які б виокремлювали їх на фоні конкурентів, наприклад, через гасло роботодавця. Це слугує цілеспрямованому зверненню до

майбутніх студентів і спеціально орієнтоване на сферу рекрутингу. Вдалий девіз має бути коротким, стислим і таким, яке легко запам'ятовується, складатись з одного або кількох центральних, реалістичних повідомлень, розкривати унікальні пропозиції і висвітлювати зміст, бути креативним, привабливим і достовірним, викликати увагу і цікавість, а також мотивувати, бути орієнтованим на інтереси цільової групи і закликати до подачі заявок на роботу.

Звертаючись до студентів, варто уникати використання зображень із баз даних зображень на різноманітних інтернет ресурсах, які досить часто виглядають постановочними і несуть ризик того, що інші компанії або установи будуть розміщувати рекламу з такими ж зображеннями. Австрійські фахівці, які працюють на підприємствах, що є соціальними партнерами рекомендують робити власні фото зі здобувачами в реальному робочому середовищі. Використання фотографій з реальними співробітниками створює і зміцнює автентичність і довіру до компанії.

Модель дуального навчання в німецьких та австрійських ВНЗ приваблює, насамперед, цілеспрямованих, талановитих та амбітних особистостей. Тому спілкування має бути професійним і не «випадковим», варто уникати «молодіжного сленгу». В зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційних та цифрових технологій до офлайн комунікації додається ще й онлайн. Сюди входить URL-адреса домашньої сторінки підприємства/установи, а також посилання на канали в соціальних мережах. Для онлайн-текстів або оголошень про вакансії варто включати відповідні ключові слова (пошукові терміни), щоб сторінки було легше знаходити пошуковим системам, наприклад: «Заява на дуальне навчання», «Зарплата за дуальне навчання», «Заявка», «Навчання» тощо. Відповідні ключові слова можна визначити безкоштовно за допомогою сервісів «Google Keyword Planner» або «Google Trends». У

Планувальнику ключових слів Google можна побачити, скільки запитів за місяць робиться за тим чи іншим пошуковим запитом і пов'язаними з ним ключовими словами, за якими найбільше здійснюється пошук. Наприклад, у Плауенському державному університеті кооперативної освіти (Staatliche Studienakademie Plauen), Вищій школі Шлезвінг-Гольштейн (Duale Hochschule Schleswig-Holstein) (Німеччина); в Університеті підприємництва (Die Unternehmerische Hochschule), Університеті «FH CAMPUS 02» (Австрія), з метою полегшеного пошуку та класифікації постів у соціальних мережах для більшої кількості користувачів, для спілкування в соціальних мережах пропонується використовувати змістовні та тематичні хештеги, наприклад: #dualstudent, #career, #jobsearch, #dualstudy, #dhabwhdh, #study, #machdeinding' #informatics, #technology, #job, #apply now, #BWL тощо (Опушко, 2023).

Окрім того, в практиці зазначених університетів для оптимального рекламування навчальних закладів та соціальних партнерів використовують логотип соціального партнера та ВНЗ для використання у друкованих та онлайн ЗМІ у різних дизайнах та форматах файлів (JPEG, EPS тощо). Аналіз практичного використання логотипу свідчить про те, що він використовується для подання заявки на навчання, кар'єрної сторінки сайту роботодавця та закладу освіти. Його використовують в оригінальному вигляді, який затверджується на засіданні вченої ради університету за присутності представника соціального партнера.

Результати дослідження сайтів дуальних університетів Німеччини й Австрії та їх соціальних партнерів свідчить про те, що профорієнтаційна робота під час використання відповідних каналів та мереж враховує такі принципи:

- кар'єрний сайт є ядром і основою для подальшої онлайн-комунікації. Лише тоді, коли він відповідає всім потребам

цільової групи та доносить потрібну інформацію, варто думати про розширення інших каналів;

- блог – це дуже корисно; він не має бути великим, але його варто регулярно підтримувати;

- доречніше мати менше мереж, але підтримувати їх належним чином;

- завжди треба перевіряти, наскільки ви можете доповнити наявне офлайн-спілкування онлайн-спілкуванням – і навпаки;

- працівники завжди мають мати право голосу, висловлювати його в мережі, коли це доречно (Опушко, 2023).

Кар'єрний сайт фірми/підприємства/установи, яка є соціальним партнером, є однією з перших точок контакту для претендентів в інформаційному та аплікаційному процесі. Саме тут майбутні абітурієнти приймають рішення йти навчатись до цього закладу та цієї компанії чи ні, іншими словами, це вирішальна точка контакту так звана «точка рекрутингу». Здійснюючи профорієнтаційні заходи, незамінним є кар'єрний веб-сайт ВНЗ та соціального партнера, який підходить для цільової групи. Крім того, щоб кар'єрний веб-сайт мав успіх в абітурієнтів, на ньому мають бути присутні прямі контакти та інформація про процес подання заявки. До прикладу, щоб підкреслити та посилити ко-брендинг та співпрацю з дуальним університетом Хайденхайма (DHBW Heidenheim) рекомендують включити наступні пункти: пункт меню «Подвійне навчання», посилання на зміст навчання, посилання на веб-сайт університету та інтеграція логотипу «Подвійний партнер». На додаток до індивідуального звернення до цільової групи студентів, рекомендується адаптивний дизайн (відображення, оптимізоване для мобільних пристроїв) кар'єрного веб-сайту.

Розміщення оголошень про вакансії в Інтернеті на дошках оголошень набуває все більшого значення в процесі набору студентів. Перевагами онлайн-оголошень про вакансії є те, що їх можна гнучко та швидко оптимізувати, а також те, що вони займають багато часу для розміщення. Витрати також відносно низькі, на відміну від реклами в друкованих ЗМІ. Крім того, URL-адреса веб-сайту має бути вказана в оголошенні про вакансію в Інтернеті. Це дає можливість потенційним заявникам одержати додаткову інформацію про ВНЗ чи фірму/підприємство/установу. З метою привернення уваги цільової групи особливо важливим є привабливий дизайн, що відповідає запитам аудиторії. Тексти мають бути лаконічними та змістовними. Варто особливо добре підкреслити унікальні переваги соціального партнера, з яким працює ВНЗ.

Австрійські та німецькі університети тісно співпрацюють з біржами праці, які спеціалізуються на студентах і дуальному навчанні. Вони підходять для розміщення онлайн оголошень про роботу – для набору студентів. Перевагою тут є те, що витрачається менше фінансових витрат, особливо, якщо користуватись онлайн-платформами з найбільшим охопленням, наприклад: Azubiyo (<https://www.azubiyo.de/>), Aubi-Plus (<https://www.aubi-plus.de/>), Wegweiser-Duales-Studium (www.wegweiser-duales-studium.de/) тощо. Так, перевагою платформи Aubi-Plus є те, що вона співпрацює з біржею праці «meinestadt.de». Це означає, що якщо оголошення про вакансію розміщено один раз, воно з'являється на обох платформах, що ще більше збільшує охоплення.

Університет також зацікавлений у поширенні інформації про дуальне навчання та соціальних партнерів. Уже згаданий нами університет Хайденхайма наприклад, пропонує огляд навчальних місць з подвійними партнерами на своєму веб-

сайті [www. heidenheim.dhbw.de](http://www.heidenheim.dhbw.de). Інформація включає в себе контакти: адреса та контактна особа обох партнерів, а також кількість відкритих навчальних місць. Потенційні студенти можуть відфільтрувати базу даних за напрямом навчання, датою подачі документів та адресою. Інтерактивна карта показує майбутнім студентам перелік соціальних партнерів у визначеному територіальному радіусі. Таким чином, студенти можуть безпосередньо побачити, чи є в їхньому регіоні соціальний партнер, який пропонує навчальні місця та терміни навчання.

У дуальному університеті Хайденхайма створено Біржу студентів, яка містить перелік кандидатів як доповнення до заходів фірм/підприємств/установ з підбору персоналу, в якому обов'язково рекрутер компанії знайде відповідного кандидата, що відповідає його вимогам. Це дає можливість малим та середнім компаніям, зокрема, залучити потенційних кандидатів. Профілі кандидатів видаляються через кожних 150 днів, тому біржа гарантує постійне оновлення бази потенційних студентів.

Австрійські та німецькі ВНЗ не нехтують зв'язками із засобами масової інформації (ЗМІ). Метою їх є зміцнення іміджу та підвищення впізнаваності університету фірми/підприємства/установи. Для цього особливо підходять статті в пресі та виступи на телебаченні. Завдяки редакційній згоді третіх осіб це не сприймається одразу як рекламний захід і таким чином викликає довіру та увагу.

Для того, щоб налагодити зв'язок із абітурієнтами та на ранній стадії зацікавити їх дуальним навчанням і соціальним партнером, а також для того, щоб позиціонувати себе як привабливого роботодавця в довгостроковій перспективі, гарною ідеєю є освітнє партнерство зі школами в регіоні. Це створює тісний контакт зі студентами, що полегшує закріплення молодих талантів у довгостроковій перспективі.

Крім того, освітні партнерства можуть зміцнити зовнішній імідж через регіональні, соціальні та суспільні зобов'язання.

Ще одним напрямом роботи із залучення студентів на навчання за дуальною формою – це використання студентських наставників, які забезпечують хороший діалог на рівні очей. Студенти розповідають майбутнім абітурієнтам про своє навчання, свою компанію чи установу та свій досвід. Через незначну різницю у віці між учнями та студентами, учні набагато менше соромляться говорити про своє навчання, кар'єрні бажання або майбутнє.

Спонсорські клуби, особливо спортивні, користуються особливою популярністю серед молоді у вільний від навчання час. За допомогою спортивного спонсорства можна охопити цільову групу безпосередньо в їхньому житловому просторі та під час здійснення їхніх захоплень. Крім того, компанії або установи демонструють підтримку та беруть на себе соціальну відповідальність через спортивне спонсорство і, таким чином, не тільки сприяють підвищенню обізнаності, а й формують позитивний імідж.

У західноєвропейських університетах є практика, що студенти та старшокласники часто беруть участь у спортивних змаганнях або інших заходах волонтерського характеру, наприклад, допомагаючи розносити їжу або напої, працюють на канікулах або неповний робочий день у пекарнях чи ресторанах. Це дає гарну можливість надати їм зворотний зв'язок щодо їхньої роботи – саме тут з'являється візитна картка зворотного зв'язку. Для того, щоб виділитися серед конкурентів і задовольнити прагнення цільової групи до творчого, індивідуального підходу спеціальним рекрутинговим заходом можуть бути використані візитки зі зворотним зв'язком.

Відеоролики – вдалий агітаційний захід для звернення до студентів. З його допомогою можна якнайкраще представити

свій ВНЗ фірму/підприємство/установу. Хороший ролик має бути чітко адаптований до цільової групи «студенти» і, насамперед, бути автентичним. Студенти хочуть одержувати чесну, достовірну інформацію від реальних працівників або колег-студентів. Відеоролики можуть ідеально доповнити університетські та кар'єрні веб-сайти, онлайн-оголошення про вакансії. Крім того, можна інтегрувати відеоролик для рекрутингу та поширювати його через YouTube та інші соціальні медіа-канали. На етапі віртуального спілкування з майбутніми абітурієнтами чи студентами важливу роль відіграють соціальні мережі. З точки зору цільової групи вони не є інструментом для набору контингенту чи персоналу шляхом розміщення пропозицій про навчання/роботу тощо. Канали соціальних мереж швидше слугують для створення привабливого бренду ВНЗ та роботодавця в довгостроковій перспективі. Тут важливо використовувати студентів і працівників як бренд-амбасадорів закладу освіти, компанії чи установи. Вони створюють особливо довірливий образ для цільової групи.

Наприклад, канали в Instagram або Snapchat, які ведуть студенти або стажери, є хорошим способом підвищити привабливість ВНЗ або компанії серед студентів. Тут можна розміщувати фотографії зі свого повсякденного навчання чи роботи. Можливі також відеоблоги, фото-щоденники зміни співробітників або графічне представлення процесу рекрутингу. Доведено, що автентичні зображення вашої компанії чи установи емоційно заряджають бренд ВНЗ та роботодавця. WhatsApp особливо добре підходить як канал для нескладного обміну інформацією. Пропонуючи послугу WhatsApp, молоді люди можуть зустрічатися безпосередньо в їхньому приватному середовищі. Для цього має бути створений загальний номер сервісу WhatsApp. Відповіді можуть бути доповнені URL-адресою (наприклад, для

запитань про кваліфікацію заявника або про вакансії), яка посилається на відповідну сторінку. Канали Twitter, нині X та Facebook наразі відіграють лише незначну роль у цільовій групі студентів.

Спільною особливістю німецької та австрійської системи вищої професійної освіти є тісний зв'язок між економікою та навчанням. Така форма співробітництва несе численні переваги для всіх учасників професійної підготовки на різних рівнях. Аналіз науково-педагогічної літератури вітчизняних та закордонних науковців дав змогу констатувати те, що розвиток вищої дуальної освіти є процесом динамічним, який відповідає соціально-економічним і національним запитам. Аналіз праць австрійських та німецьких науковців (М.Тіманн (Michael Tiemann), Г.Гірш-Кнайзен (Hartmut Hirsch-Kneisen), М.Нейгебауер (Martin Neugebauer), М.Фрідріх (Michael Friedrich), Ф.Шір (Friedel Schier), Р.Діоніс (Regina Dionisius) та ін.) дав змогу визначити та схарактеризувати чинники, що впливають на подальші напрями розвитку вищої дуальної професійної освіти. На основі досліджень зазначених науковців нами виокремлено такі чинники: макротенденції, індивідуальні чинники, вплив пропозицій навчальних закладів, специфічні інституційні чинники відповідно до кожної держави та демографічні чинники (Euler, 2016, с. 20).

За словами українських урядовців, за дуальною формою освіти стоїть майбутнє в Україні, адже за результатами світової практики помітно, що на дуальні форми навчання підвищений попит, причиною цього є краща якість освіти. На думку науковців, упродовж п'яти років реалізації програми дуальної підготовки, очікується конкурс на дуальну форму навчання, а там, де є конкурс, є конкуренція. Тобто, зростання якості навчання в університеті в цілому.

Отже, заклади освіти, програми та стандарти підготовки фахівців будуть наближені до потреб ринку. Одержавши

освіту за обраною спеціальністю, випускник, а в деяких випадках і держава, не буде витратити час та кошти на перекваліфікацію, що, у свою чергу, позитивно вплине на розвиток економіки.

Блажко О.А.,
*професор кафедри хімії та методики навчання хімії,
перший проректор з науково-педагогічної роботи
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Нікітченко Л.О.,
*доцент кафедри біології
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким зростанням обсягу наукової інформації, розвитком цифрових технологій та глобалізацією. Ці фактори зумовлюють необхідність модернізації системи освіти,

зокрема природничої, з метою формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в умовах динамічних змін.

В Україні питання розвитку природничої освіти регулюються низкою нормативно-правових актів, серед яких особливе місце займають Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», а також Державні стандарти. У цих документах підкреслюється важливість формування в учнів природничо-наукової компетентності, розвитку їхнього інтелектуального потенціалу, критичного мислення, дослідницьких навичок та здатності застосовувати знання на практиці.

Тенденції розвитку природничої освіти відображають світові тренди, спрямовані на інтеграцію різних галузей знань, активізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та формування екологічної свідомості. У контексті зазначеного, підготовка вчителів природничих дисциплін набуває особливого значення. Адже саме від їхньої професійної компетентності, здатності до інноваційної діяльності та готовності до змін залежить успіх реалізації сучасних завдань природничої освіти.

Останні роки характеризуються значним інтересом до розвитку природничої освіти, що зумовлено її ключовою роллю у формуванні наукового світогляду, критичного мислення та компетентностей, необхідних для успіху в сучасному світі. Аналіз наукових праць за останні роки дозволяє виокремити такі основні тенденції розвитку природничої освіти в закладах загальної середньої освіти:

1. **STEM-освіта.** Багато дослідників, зокрема, (Єльпітіфоров, 2024), (Рудишин, 2024), (Кмець, 2024), (Дрокіна, 2024) наголошують на важливості інтеграції STEM-компонентів (Science, Technology, Engineering, Mathematics) у

навчальний процес з метою формування міждисциплінарних знань та практичних навичок. Акцент на STEM-підхід передбачає використання активних методів навчання, проєктної діяльності, досліджень та експериментів, що сприяє розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів.

2. **Компетентнісний підхід.** (Блашкова, 2019), (Бондаренко, 2006), (Мосейчу, 2017), (Грицай, 2024), (Попельницька, 2024), (Соловей, 2018), (Шапран, 2012), (Фурса, 2015) та інші дослідники підкреслюють значення формування ключових компетентностей учнів, таких як вміння вчитися, критично мислити, розв'язувати проблеми, працювати в команді. Автори зазначають, що компетентнісний підхід передбачає спрямованість навчання на формування не тільки знань, а й умінь застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях.

3. **Сучасні технології.** (Гуревич, 2015), (Романишина, 2021), (Шквир, 2021), (Казакова, 2021), (Безноско, 2020), (Валько, 2020) та інші науковці досліджують можливості використання інформаційно-комунікативних технологій для підвищення ефективності природничої освіти. На думку науковців, використання цифрових ресурсів, віртуальних лабораторій, мультимедійних презентацій, онлайн-платформ та інших інструментів сприяє візуалізації навчального матеріалу, розвитку інтересу учнів до навчання та формуванню навичок роботи з інформацією.

4. **Персоналізація навчання.** На необхідності врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання наголошують (Ялліна, 2024), (Дрозд, 2024), (Степаненко, 2022), (Форостюк Т. (2022), (Форостюк, 2022), (Блажко, 2024), (Самойленко, 2024), (Ярошенко, 2024) та інші науковці. Персоналізація навчання передбачає створення умов для розвитку кожного учня відповідно до його здібностей, інтересів та потреб.

5. Екологічна освіта. Згідно з науковими дослідженнями, проведеними (Баюрко, 2017), (Білянською, 2018), (Танською, 2006), (Рудишиним, 2016) та іншими вченими, формування екологічної культури серед здобувачів освіти є важливим компонентом для розвитку їхнього відповідального ставлення до природи та усвідомлення необхідності сталого розвитку. Ці дослідження підкреслюють, що екологічна освіта відіграє ключову роль у вихованні покоління, яке буде здатне приймати обґрунтовані рішення щодо охорони навколишнього середовища та сприяти сталому розвитку суспільства. Погоджуємося з думкою авторів про те, що екологічна освіта передбачає інтеграцію екологічних знань у різні предмети природничого циклу, а також залучення учнів до практичної діяльності з охорони довкілля.

6. Професійна компетентність вчителів. Відчизняні науковці, зокрема: (Блашкова, 2019), (Соловей, 2024) Грицай, 2024), (Мосейчу, 2017), (Шапран, 2012), (Фурса, 2015) наголошують на необхідності постійного підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін, їх ознайомлення з сучасними тенденціями розвитку освіти та новими методиками. Дослідники зазначають, що розвиток професійної компетентності вчителів передбачає їх навчання сучасним інформаційним технологіям, методам STEM-освіти, формуванню компетентнісного підходу та іншим інноваціям, що дозволяє їм ефективно реалізовувати сучасні вимоги до природничої освіти.

Таким чином, опрацьовані наукові праці демонструють значний інтерес до розвитку природничої освіти. Головними тенденціями розвитку якої в закладах загальної середньої освіти є: впровадження STEM-освіти для формування міждисциплінарних навичок, компетентнісний підхід для розвитку ключових компетентностей, активне використання

сучасних технологій, персоналізація навчання, посилення екологічної освіти, розширення можливостей неформальної освіти та постійне підвищення професійної компетентності вчителів. Ці тенденції спрямовані на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до успіху в сучасному світі.

Система освіти зазнає значних змін, що зумовлено стрімким розвитком науки та технологій. Суспільство потребує компетентних фахівців, здатних адаптуватися до нових викликів та вирішувати складні завдання. У цьому контексті особлива роль відводиться саме природничій освіті, яка є фундаментом для формування наукового світогляду, критичного мислення та компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності.

На нашу думку, тенденції розвитку природничої освіти зараз спрямовані на: активізацію, інтеграцію, практику, використання сучасних технологій, розвиток критичного мислення, формування компетентностей (рис. 1).

Рис. 1. Спрямованість тенденції розвитку природничої освіти

Природнича освіта не лише озброює здобувачів освіти знаннями про закони природи, але й розвиває їхню здатність аналізувати, експериментувати, робити висновки та застосовувати отримані знання на практиці. Вона сприяє формуванню наукового підходу до розв'язання проблем, що є важливим не тільки для майбутніх науковців, але й для представників інших професій.

Активізація навчального процесу. Традиційні методи навчання, що базуються на пасивному сприйнятті інформації, поступово втрачають свою актуальність. Їх місце займають активні методи, такі як проєктна діяльність, дослідження, експерименти. Учні стають активними учасниками освітнього процесу: самостійно шукають інформацію, аналізують її, формулюють висновки та застосовують отримані знання на практиці.

Практична спрямованість навчання. Сучасна освіта робить акцент на практичному застосуванні отриманих знань у реальних життєвих ситуаціях. Для цього використовуються практичні завдання, кейси, моделювання ситуацій, що дозволяє учням відчувати себе дослідниками та інженерами, здатними розв'язувати конкретні проблеми.

Використання сучасних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології стали невіддільною частиною освітнього процесу. Віртуальні лабораторії, мультимедійні презентації, онлайн-платформи роблять навчання більш наочним, цікавим та доступним, сприяючи глибшому розумінню матеріалу та розвитку інтересу до природничих наук.

Розвиток критичного мислення. Сучасна освіта спрямована на формування критичного мислення учнів, тобто здатності аналізувати інформацію, порівнювати, оцінювати, робити висновки та аргументувати свою думку. Це необхідно

для того, щоб учні могли самостійно орієнтуватися у потоці інформації та приймати обґрунтовані рішення.

Формування ключових компетентностей. Нині освіта передбачає формування не тільки знань, а й умінь та навичок, необхідних для успіху в житті. Здобувачі освіти вчать працювати в команді, спілкуватися, розв'язувати проблеми, адаптуватися до змін, що є важливими складниками професійної та особистісної компетентності.

У зв'язку з цим, розвиток природничої освіти є важливим завданням як для закладів загальної середньої освіти, так і для закладів вищої освіти. Обидва рівні освіти мають свої особливості та завдання, що впливає на формування тенденцій розвитку природничої освіти.

У закладах загальної середньої освіти основна увага приділяється формуванню базових знань та умінь з природничих наук, розвитку пізнавальної активності та інтересу до навчання. Водночас заклади вищої освіти зосереджені на підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати складні наукові та технологічні завдання.

У таблиці 1 представлено порівняльний аналіз основних тенденцій розвитку природничої освіти в закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти. Таблиця дозволяє побачити спільні риси та відмінності в підходах до навчання, а також визначити перспективи розвитку природничої освіти на різних рівнях.

На основі вищевикладеного, можемо зробити висновок, що сучасні тенденції розвитку природничої освіти спрямовані на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до успішної самореалізації в умовах сучасного інформаційного суспільства. Важливими напрямками розвитку є інтеграція STEM-компонентів, компетентнісний підхід, використання сучасних технологій,

**Порівняльний аналіз основних тенденцій розвитку
природничої освіти**

Тенденція	Підходи до навчання	
	Заклади загальної середньої освіти	Заклади вищої освіти
STEM-освіта	<ul style="list-style-type: none"> -Формування базових STEM-компетенцій. -Інтеграція STEM-компонентів у навчальні предмети. -Розвиток практичних навичок та дослідницької діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> -Поглиблене вивчення STEM-дисциплін. -Підготовка фахівців для STEM-індустрій. -Розвиток інноваційних технологій та проєктів.
Компетентнісний підхід	<ul style="list-style-type: none"> -Формування ключових компетентностей (вміння вчитися, критичне мислення, розв'язання проблем, робота в команді); -Застосування знань у реальних життєвих ситуаціях. 	<ul style="list-style-type: none"> -Формування професійних компетентностей відповідно до спеціальності. -Розвиток дослідницьких та аналітичних навичок. -Підготовка до професійної діяльності та кар'єрного зростання.

	-Розвиток самостійності та відповідальності.	
Сучасні технології	<ul style="list-style-type: none"> - Використання цифрових ресурсів та віртуальних лабораторій. - Розвиток навичок роботи з інформацією та критичного оцінювання даних. - Застосування сучасних технологій для візуалізації навчального матеріалу та підвищення інтересу до навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> - Використання сучасних технологій для навчання та досліджень. - Розвиток навичок роботи з науковими базами даних та програмним забезпеченням. - Підготовка до використання сучасних технологій у професійній діяльності.
Персоналізація навчання	<ul style="list-style-type: none"> - Врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти. - Створення умов для розвитку здібностей та інтересів кожного здобувача освіти. - Забезпечення підтримки та супроводу 	<ul style="list-style-type: none"> -Індивідуальний підхід до навчання. - Можливість вибору індивідуальної освітньої траєкторії. - Розвиток самостійності та відповідальності за власне навчання.

	здобувачів освіти в освітньому процесі.	
Екологічна освіта	<ul style="list-style-type: none"> - Формування екологічної культури та відповідального ставлення до природи. - Інтеграція екологічних знань у різні предмети. - Залучення здобувачів освіти до практичної діяльності з охорони довкілля. 	<ul style="list-style-type: none"> - Поглиблене вивчення екологічних проблем та шляхів їх вирішення. - Розвиток екологічного мислення та відповідальності за сталий розвиток
Неформальна освіта	<ul style="list-style-type: none"> - Залучення здобувачів освіти до участі в наукових гуртках, конкурсах, олімпіадах, екскурсіях. - Розвиток інтересу до природничих наук та творчих здібностей. - Формування наукового світогляду та розширення можливостей для навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> - Участь здобувачів освіти у наукових конференціях, семінарах, проєктах. - Розвиток професійних навичок та розширення можливостей для самореалізації. - Створення умов для навчання протягом життя та підвищення кваліфікації.

персоналізоване навчання, екологічна освіта, неформальна освіта та підвищення професійної компетентності вчителів.

Погоджуємося з думкою (Шапран, 2020) і (Довгопалою, 2020) про те, що розвиток природничої освіти в сучасному світі зазнає значних змін, іде в ногу з часом та вимогами суспільства. З'являються нові підходи та методики, що робить навчання більш ефективним та цікавим. Дослідники, одним із ключових напрямків розвитку природничої освіти виділяють інтегративний підхід, який передбачає об'єднання різних природничих дисциплін в єдиний курс. Це дозволяє учням бачити картину світу в цілому, розуміти взаємозв'язок між різними явищами та процесами.

На думку авторів, зміст освіти також постійно оновлюється, враховуючи сучасні досягнення науки та техніки, а також потреби майбутніх фахівців. Важливим є не тільки передача знань, а й формування умінь застосовувати їх на практиці, критично мислити та розв'язувати проблеми. Також професійні стандарти відіграють важливу роль у модернізації освітніх програм. Вони визначають вимоги до компетентностей випускників, що дозволяє забезпечити високу якість освіти та її відповідність потребам ринку праці.

Інноваційні технології, такі як віртуальні лабораторії, мультимедійні презентації, онлайн-курси, стають все більш доступними та широко використовуються в навчальному процесі. Вони роблять навчання більш наочним, цікавим та ефективним. Моніторинг якості освіти є необхідним елементом забезпечення високого рівня компетентностей випускників. Регулярна оцінка результатів навчання дозволяє виявити слабкі місця та вчасно вжити заходів для їх усунення.

Згідно з дослідженнями (Шапран, 2020) і (Довгопалою, 2020), сучасні тенденції в природничій освіті спрямовані на її

модернізацію, підвищення зацікавленості учнів та ефективності навчання. Це, в свою чергу, має сприяти підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних успішно адаптуватися та працювати в умовах динамічного та швидкозмінного світу. Тенденції розвитку природничої освіти, що спостерігаються сьогодні, спрямовані на формування особистості, здатної до успішної самореалізації в умовах інформаційного суспільства. Ці тенденції є актуальними як для шкільної освіти, так і для закладів вищої освіти, проте мають різну глибину та спрямованість реалізації. З метою глибшого розуміння, далі ми зосередимось на тих тенденціях розвитку природничої освіти, що є найбільш характерними та важливими для закладів вищої освіти.

1. Посилення практичної спрямованості навчання.

- Акцент на практичні роботи та наукові дослідження. Залучення здобувачів освіти до реальних наукових досліджень під керівництвом досвідчених викладачів є ключовим аспектом формування дослідницьких навичок та розвитку інтересу до наукової діяльності. (Грицай, 2015), (Довгопола, 2018), (Шапран, 2020), (Москаленко, 2024), (Міронєць, 2024) наголошують на важливості цього аспекту для підготовки майбутніх вчителів.

- Використання сучасного обладнання та технологій. Ефективність навчального процесу значною мірою залежить від використання сучасного обладнання, такого як цифрові лабораторії, віртуальні симулятори та інше високотехнологічне обладнання. (Рудишин, 2023), (Луценко, 2023), (Кмець, 2023), (Сергєєв, 2024) досліджують можливості використання сучасного обладнання та технологій для підвищення якості природничої освіти.

- Залучення до роботи в наукових групах та проєктах. Робота в наукових групах та проєктах сприяє розвитку комунікативних та командних навичок, формуванню

відповідальності та вмінню співпрацювати. Науковці (Перетяжко, 2023; Меньяло, 2023; Трофименко, 2023; Вороненко, 2015) підкреслюють значення цього аспекту для підготовки майбутніх фахівців, здатних ефективно працювати в команді.

2. Інтеграція з іншими дисциплінами.

- Міждисциплінарні курси та проекти. Інтеграція природничих наук з іншими дисциплінами, такими як математика, інформатика, інженерія та інші, дозволяє формувати у здобувачів освіти цілісне уявлення про світ та бачити взаємозв'язок між різними галузями знань. (Грицай, 2024) і (Голотюк, 2024) обґрунтовують необхідність інтеграції природничих наук з іншими навчальними дисциплінами з метою формування у здобувачів освіти холістичного світогляду.

- Спільні наукові дослідження з представниками інших галузей. Співпраця з фахівцями з інших галузей сприяє розширенню кругозору, розвитку міждисциплінарного мислення та вмінню розв'язувати комплексні проблеми. Такі науковці як: (Шапран, 2015), (Фурса, 2015) досліджують можливості співпраці з представниками інших галузей для розв'язання комплексних проблем.

3. Використання сучасних інформаційних технологій.

- Онлайн-курси та платформи. Використання онлайн-курсів та платформ забезпечує доступність та гнучкість навчання, дозволяє студентам самостійно обирати темп та зручний час для навчання. (Солона, 2019), (Ількевич, 2021) аналізують можливості використання онлайн-курсів та платформ для забезпечення доступності та гнучкості навчання.

- Віртуальні лабораторії та симуляції. Віртуальні лабораторії та симуляції дозволяють проводити експерименти та дослідження, не маючи доступу до реального

обладнання, що є особливо актуальним для шкіл з обмеженими ресурсами. (Ворон, 2018) розглядає використання віртуальних лабораторій та симуляцій як засіб підвищення ефективності навчання.

Ми суголосні з думкою (Гнатюк, 2023), (Упатовю, 2023), (Дехтярьовою, 2023), (Куруц, 2023), що використання віртуальних лабораторій та моделювання експериментів є ефективним і новаторським підходом до навчання біологічних наук у вищій освіті. Цифрові технології, такі як «біологія-онлайн», «онлайн-лабораторії», «віртуальні лабораторії», «онлайн-експерименти» та «віртуальні лабораторні практикуми», стають все більш поширеними в освітньому просторі, що свідчить про активне впровадження інноваційних цифрових методів у навчальний процес.

4. Розвиток soft skills.

- Комунікативні навички. Вміння ефективно спілкуватися, презентувати результати своєї роботи, брати участь у дискусіях є необхідним для успіху в будь-якій професійній діяльності. (Коваль, 2015), (Біда, 2020) підкреслюють значення розвитку комунікативних навичок для успішної професійної діяльності.

- Критичне мислення. Здатність критично оцінювати інформацію, аналізувати дані та робити обґрунтовані висновки є важливою для формування наукового світогляду та прийняття обґрунтованих рішень.

- Командна робота. Вміння працювати в команді, розподіляти обов'язки та досягати спільних цілей є необхідним для успішної реалізації проєктів та вирішення складних завдань.

5. Міжнародна мобільність та співпраця.

- Обмін здобувачами освіти та викладачами. Участь у програмах обміну сприяє розширенню наукового кругозору, розвитку міжкультурної компетентності та встановленню міжнародних контактів.

- Спільні наукові проєкти. Участь у спільних наукових проєктах з міжнародними партнерами сприяє розвитку міжнародної наукової співпраці, обміну досвідом та ідеями.

Аналіз дослідження (Ратушняк, 2022) і (Синюк, 2022) показав, що міжнародна співпраця в освітній сфері відіграє ключову роль у розвитку та впровадженні освітніх реформ в Україні. Участь шкіл у міжнародних програмах та проєктах сприяє інтеграції української освіти у світовий простір. Тому важливо активно розширювати міжнародні зв'язки шляхом укладання угод та реалізації спільних проєктів, а також посилювати обмін досвідом та інформацією з провідними країнами світу, щоб зміцнити існуючі та налагодити нові міжнародні контакти.

6. Підвищення кваліфікації викладачів.

- Ознайомлення з сучасними досягненнями науки та техніки.

Викладачі повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію, ознайомлюючись з сучасними досягненнями науки й техніки, щоб передавати актуальні знання здобувачам освіти.

Ми погоджуємося з думкою (Гайди, 2023) і (Кавецького, 2023) про те, що на сучасному етапі розвитку система підвищення кваліфікації вчителів природничих предметів у післядипломній освіті зазнає глибоких змін. Відбувається переосмислення основних цінностей, що відображається у змісті, формах і методах удосконалення педагогів. Сучасні форми підвищення кваліфікації забезпечують високу інтенсивність навчання, фундаментальність і системність у засвоєнні навчального матеріалу.

- Освоєння новітніх методик навчання. Викладачі повинні володіти сучасними методиками навчання, такими як проблемне навчання, проєктна діяльність, кейс-стаді, щоб активізувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти та зробити навчання цікавішим та ефективнішим.

На думку науковців (Бахмат, 2024; Романяк, 2024) сучасне викладання природничих наук характеризується швидким впровадженням інноваційних технологій, актуальних наукових досліджень та нагальною потребою суспільства у висококваліфікованих кадрах. Серед ключових тенденцій виділяються: дистанційне навчання, технологізація, візуалізація, модульність та інтерактивізація. Особливої популярності набуває STEAM-освіта, що інтегрує природничі науки, технології, інженерію, мистецтво та математику. Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення, навичок командної роботи та формуванню цілісного світогляду. Для підвищення ефективності навчання та якості підготовки фахівців, автори наголошують на необхідності використання цифрових ресурсів, інтерактивних методів та віртуальних лабораторій. Реалізація цих тенденцій сприятиме підвищенню якості природничої освіти, формуванню компетентних та конкурентоспроможних фахівців, здатних успішно працювати в умовах сучасного світу.

З метою глибшого розуміння, далі ми зосередимось на тих тенденціях розвитку природничої освіти, що є найбільш характерними та важливими для закладів вищої освіти, зокрема для підготовки майбутніх вчителів біології та хімії.

Нижче наведена таблиця, що демонструє конкретні приклади відображення кожної з тенденцій розвитку природничої освіти у процесі підготовки майбутніх вчителів біології та хімії.

**Тенденції розвитку природничої освіти у процесі
підготовки майбутніх вчителів біології та хімії**

Тенденція	Відображення у підготовці вчителів природничих дисциплін
<p>1.Посилення практичної спрямованості навчання</p>	<p>- Розробка та впровадження навчальних програм, що передбачають значну кількість годин на практичні та лабораторні роботи з біології (вивчення клітинної будови, анатомії рослин і тварин, генетики, екології тощо) та хімії (проведення хімічних реакцій, аналіз речовин, синтез сполук тощо). - Організація навчальних практик у школах, наукових лабораторіях (зокрема біологічних та хімічних), природничих музеях, ботанічних садах, зоопарках та інших установах, де студенти можуть отримати практичний досвід роботи з біологічними та хімічними об'єктами та матеріалами. - Використання сучасного обладнання (цифрові лабораторії, віртуальні симулятори, мікроскопи, телескопи, хімічне обладнання тощо) під час лабораторних занять та наукових досліджень з біології та хімії. - Залучення здобувачів освіти до виконання реальних наукових проєктів з біології та хімії, спрямованих на розв'язання конкретних проблем (наприклад, дослідження екологічного стану довкілля, розробка нових методів аналізу речовин, створення навчальних матеріалів з біології та хімії тощо). - Формування у майбутніх вчителів</p>

	<p>вміння застосовувати теоретичні знання з біології та хімії на практиці, аналізувати результати експериментів та робити обґрунтовані висновки.</p>
<p>2.Інтеграція з іншими дисциплінами</p>	<p>- Вивчення інтегрованих курсів, що поєднують різні природничі науки (біологія, хімія, фізика, географія тощо) та інші дисципліни (математика, інформатика, історія, література), необхідні для розуміння біологічних та хімічних процесів та явищ. - Розробка та реалізація міждисциплінарних проєктів, що потребують використання знань з різних предметів, зокрема з біології та хімії (наприклад, створення екологічного проєкту, розробка моделі хімічного виробництва, створення навчального посібника з біології та хімії тощо). - Формування у майбутніх вчителів цілісного світогляду та розуміння взаємозв'язку між різними галузями знань, зокрема між біологією, хімією та іншими науками. - Розвиток вміння застосовувати міждисциплінарний підхід до вирішення навчальних та професійних завдань, що стосуються біології та хімії.</p>
<p>3.Використання сучасних інформаційних технологій</p>	<p>- Ознайомлення з різноманітним програмним забезпеченням (програмне забезпечення для моделювання біологічних та хімічних процесів, онлайн-платформи для вивчення біології та хімії, віртуальні лабораторії з біології та хімії, мультимедійні засоби для навчання біології</p>

	<p>та хімії тощо) та їх можливостями для навчання природничих наук, зокрема біології та хімії. - Формування вміння створювати власні електронні навчальні ресурси з біології та хімії (презентації, відеоуроки, інтерактивні завдання, тести тощо). - Використання ІКТ для організації дистанційного навчання біології та хімії, спілкування з учнями та батьками, обробки та аналізу даних біологічних та хімічних експериментів. - Розвиток інформаційної компетентності та культури майбутніх вчителів біології та хімії.</p>
<p>4.Розвиток soft skills</p>	<p>- Спеціальні тренінги, майстер-класи, ділові ігри, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, критичного мислення, вміння працювати в команді (зокрема під час виконання лабораторних робіт та наукових проєктів з біології та хімії), лідерських якостей, емоційного інтелекту тощо. - Залучення здобувачів освіти до активної участі у роботі студентського самоврядування, наукових гуртків (зокрема біологічних та хімічних), волонтерських організацій, що сприяє розвитку їх професійних якостей. - Створення умов для розвитку самостійності, відповідальності та ініціативності майбутніх вчителів біології та хімії.</p>
<p>5.Міжнародна мобільність та співпраця</p>	<p>- Участь у міжнародних програмах обміну студентами та викладачами, що спеціалізуються на біології та хімії. - Спільні</p>

	наукові проекти з іноземними партнерами, що стосуються біологічних та хімічних досліджень. - Вивчення іноземних мов, необхідних для професійної діяльності в галузі біології та хімії. - Ознайомлення з досвідом організації природничої освіти, зокрема біологічної та хімічної, в інших країнах.
6.Підвищення кваліфікації викладачів	- Регулярні курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції, майстер-класи для викладачів педагогічних університетів, що викладають біологічні та хімічні дисципліни. - Ознайомлення з сучасними досягненнями біології та хімії, новими методиками навчання біології та хімії, інноваційними технологіями, що використовуються в біологічній та хімічній освіті. - Залучення викладачів до наукових досліджень та проектів з біології та хімії.

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що підготовка майбутніх вчителів біології та хімії в умовах сучасного освітнього простору зазнає значних змін. Ці зміни зумовлені загальними тенденціями розвитку природничої освіти проте, набувають специфічного забарвлення у контексті вищої школи та професійної підготовки педагогів.

Посилення практичної спрямованості навчання, інтеграція з іншими дисциплінами, використання сучасних інформаційних технологій, розвиток soft skills, міжнародна мобільність та співпраця, а також постійне підвищення кваліфікації викладачів – всі ці фактори відіграють вирішальну роль у формуванні компетентного та

конкурентоспроможного фахівця, здатного ефективно працювати в умовах сучасної школи.

Освітні програми педагогічних університетів, враховуючи ці тенденції, мають забезпечити не тільки глибоке засвоєння теоретичного матеріалу з біології та хімії, але й формування практичних навичок, розвиток критичного мислення, вміння працювати з сучасним обладнанням та технологіями, а також здатність до постійного професійного розвитку та самовдосконалення.

Саме такий комплексний підхід до підготовки вчителів біології та хімії дозволить забезпечити якісну природничу освіту для майбутніх поколінь та сприятиме успішному розвитку суспільства в цілому.

Реалізація сучасних тенденцій розвитку природничої освіти зазнає суттєвих змін залежно від рівня освіти. Розглянемо детальніше відмінності у підходах до навчання в закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти.

1. Рівень складності.

Загальна середня освіта. На цьому етапі формуються фундаментальні знання та первинні навички з природничих наук. Навчальний матеріал адаптований для учнів різного віку та рівня підготовки, акцент робиться на доступності та наочності.

Вища освіта. Програма навчання передбачає поглиблене вивчення дисциплін, спеціалізацію та підготовку до професійної діяльності в конкретній галузі. Студенти мають справу зі складними теоретичними концепціями, сучасними методами дослідження та інноваційними технологіями.

2. Спрямованість.

Загальна середня освіта. Головна мета – формування загальної природничо-наукової компетентності, що включає розуміння основних законів природи, вміння застосовувати

наукові знання в повсякденному житті та інтерес до подальшого навчання.

Вища освіта. Підготовка висококваліфікованих фахівців для конкретних галузей науки і техніки. Здобувачі освіти отримують спеціалізовані знання та навички, необхідні для успішної професійної діяльності.

3. Методи навчання.

Загальна середня освіта. Використовуються переважно прості та наочні методи навчання, такі як демонстрації, лабораторні роботи, екскурсії. Важлива роль відводиться ігровій діяльності та міжпредметним зв'язкам.

Вища освіта. Застосовуються складніші форми роботи, такі як наукові дослідження, робота в лабораторіях, участь у конференціях, написання наукових статей. Студенти активно залучаються до самостійної роботи та пошуку інформації.

4. Організація навчального процесу.

Загальна середня освіта. Навчання має чітку структуру, регламентоване та обов'язкове для всіх учнів. Учитель відіграє ключову роль в організації навчального процесу та контролі за виконанням завдань.

Вища освіта. Здобувачі освіти мають більше автономії у виборі курсів, темпів навчання та організації свого часу. Акцент робиться на самостійності, відповідальності та мотивації до навчання.

Розуміння відмінностей у реалізації тенденцій розвитку природничої освіти на різних рівнях є важливим для ефективного планування та організації навчального процесу. Врахування вікових особливостей здобувачів освіти, їхніх потреб та інтересів, а також специфіки майбутньої професійної діяльності, сприятиме досягненню високої якості

природничої освіти та успішній самореалізації кожного здобувача освіти.

На основі вищевикладеного можемо зробити висновки про те, що сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким зростанням обсягу наукової інформації, розвитком цифрових технологій та глобалізацією. Ці фактори зумовлюють необхідність модернізації системи освіти, зокрема природничої, з метою формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в умовах динамічних змін.

Аналіз наукових праць та нормативно-правових актів свідчить про значний інтерес до розвитку природничої освіти. Головними тенденціями розвитку природничої освіти в закладах загальної середньої та вищої освіти є:

1. Посилення практичної спрямованості навчання: акцент на лабораторні роботи та наукові дослідження, використання сучасного обладнання та технологій, залучення до роботи в наукових групах та проєктах.

2. Інтеграція з іншими дисциплінами: міждисциплінарні курси та проєкти, спільні наукові дослідження з представниками інших галузей.

3. Використання сучасних інформаційних технологій: онлайн-курси та платформи, віртуальні лабораторії та симуляції, використання комп'ютерних технологій для обробки та аналізу даних.

4. Розвиток soft skills: комунікативні навички, критичне мислення, командна робота.

5. Міжнародна мобільність та співпраця: обмін здобувачами освіти та викладачами, спільні наукові проєкти.

6. Підвищення кваліфікації викладачів: ознайомлення з сучасними досягненнями науки і техніки, освоєння новітніх методик навчання.

7. STEM-освіта: інтеграція природничих наук з технологіями, інженерією та математикою для формування міждисциплінарних навичок та підготовки до життя в сучасному світі.

8. Екологічна освіта: формування екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи.

9. Неформальна освіта: розширення можливостей для навчання через участь у гуртках, конкурсах, олімпіадах тощо.

10. Компетентнісний підхід: передбачає формування в здобувачів освіти не тільки знань, а й умінь, необхідних для успішної самореалізації в сучасному світі.

Ці тенденції спрямовані на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до успішної самореалізації в умовах сучасного інформаційного суспільства. Важливими напрямками розвитку є інтеграція STEM-компонентів, компетентнісний підхід, використання сучасних технологій, персоналізоване навчання, екологічна освіта, неформальна освіта та підвищення професійної компетентності вчителів.

Освітні програми педагогічних університетів, враховуючи ці тенденції, мають забезпечити не тільки глибоке засвоєння теоретичного матеріалу з біології та хімії, але й формування практичних навичок, розвиток критичного мислення, вміння працювати з сучасним обладнанням та технологіями, а також здатність до постійного професійного розвитку та самовдосконалення.

Андрошук К.М.,
*аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Фрицюк В.А.,
*професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

ІНТЕГРАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ АВТЕНТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У сучасних умовах глобалізації професійна діяльність фахівців, зокрема, інженерів часто виходить за межі національних кордонів. Участь у міжнародних проєктах, співпраця з багатонаціональними командами та доступ до сучасних інженерних рішень передбачають високий рівень іншомовної підготовки. Оволодіння англійською мовою стає

не просто бажаною навичкою, а нагальною необхідністю для фахівців, які прагнуть до професійного зростання та конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному ринку праці.

Для студентів технічних закладів вищої освіти англійська мова виступає основою успішної професійної кар'єри. Сучасні роботодавці, особливо в інженерних і технологічних компаніях, висувають високі вимоги до володіння англійською мовою, адже саме вона є засобом роботи з технічною документацією, науковими публікаціями, інструкціями, а також інструментом ефективної комунікації з партнерами з різних країн. Наприклад, міжнародні компанії, такі як *Siemens*, *General Electric* чи *Tesla*, очікують від кандидатів знань не лише технічної спеціалізації, але й впевненого володіння професійною англійською. Для цього у здобувачів варто розвивати відповідну мотивацію (Фрицюк, Пахольчак, Фрицюк, 2023).

Проблема перекладу англійських текстів, особливо у технічному контексті, залишається актуальною. Недавнє дослідження, спрямоване на аналіз труднощів у перекладі професійних текстів, показало, що головною перешкодою для студентів є недостатній словниковий запас – на це вказали 87,50% опитаних. Крім того, 62,50% студентів стикалися зі складнощами у розумінні та перекладі специфічних граматичних конструкцій (Arono, & Nadrah, 2019). Це вказує на необхідність посилення роботи з автентичними джерелами, які дозволяють студентам не лише розширювати знання професійної лексики, але й краще розуміти контекст використання фахових термінів.

Автентичні матеріали – це тексти та інші ресурси, створені носіями мови для природного спілкування, передачі інформації або вираження емоцій, без орієнтації на навчальні цілі. Вони відрізняються від спеціально підготовлених

навчальних матеріалів тим, що не зазнають адаптації чи спрощення, а зберігають свою оригінальну форму та стиль (Андрощук, 2023, 135).

Використання автентичних англомовних матеріалів уже тривалий час перебуває в центрі уваги як українських, так і зарубіжних дослідників. Їхній внесок у методику вивчення англійської мови та перекладу технічної літератури важко переоцінити. Наприклад, специфіку імплементації автентичних матеріалів в освітній процес досліджували К. Вермидера, Н. Дмитренко, Д. Гулієва, І. Качур, О. Коваленко, І. Коломійчук, І. Конопляник, Л. Роєнко, О. Рейда, Г. Чуланова. В працях таких учених, як О. Борисова, В. Карабан, Л. Клочко, J. Catford та A. Lefevere були висвітлені ключові аспекти перекладу технічних текстів, включаючи особливості передачі складної термінології, структури речень та стилістики.

Актуальність інтеграції англомовних автентичних матеріалів у процес навчання майбутніх інженерів зумовлена потребою підвищення якості їхньої підготовки. Традиційні методи навчання, що базуються на стандартних підручниках, не завжди здатні забезпечити адекватний рівень іншомовної підготовки, оскільки вони часто не враховують сучасні тенденції інженерної науки, реалії професійної діяльності та вимоги ринку праці.

Інтеграція автентичних матеріалів в освітній процес сприяє формуванню у студентів практичних навичок роботи з фаховими текстами, критичного мислення, а також розуміння особливостей професійної комунікації в міжнародному контексті. Крім того, такий підхід стимулює студентів до більш активного вивчення англійської мови, оскільки демонструє її безпосередню практичну цінність для майбутньої професії.

На практиці автентичні матеріали можна використовувати для виконання таких завдань, як аналіз

технічних статей, розробка власних проектів із використанням іноземних джерел або написання звітів на основі отриманої інформації. Наприклад, під час вивчення альтернативних джерел енергії студенти можуть дослідити, як описуються функціональні характеристики сонячних батарей у технічній документації компанії *Tesla*, і порівняти їх із подібними продуктами інших виробників.

Автентичні матеріали класифікуються за стилем викладу, структурою та цільовою аудиторією, що визначає їхню складність і специфіку подачі інформації. Відповідно, вони мають широкий спектр застосування в освітньому процесі, адаптуючись до різних навчальних цілей та рівнів підготовки студентів.

1. Наукові статті – це матеріали, що відрізняються чіткою структурою, логічною послідовністю викладу та формальним стилем. Вони орієнтовані на професіоналів, дослідників і студентів старших курсів, які володіють спеціальною термінологією. Освітній потенціал таких текстів полягає у формуванні навичок роботи з академічними джерелами, розвитку критичного мислення та аналізу наукових ідей.

Автентичні англomовні наукові статті є одним із найефективніших інструментів у підготовці майбутніх інженерів, адже вони дозволяють студентам працювати з реальною мовою, яка використовується у професійному середовищі. Такі тексти сприяють не лише покращенню навичок читання, письма та перекладу, але й дають змогу ознайомитися з сучасними тенденціями у галузі, вивчати інноваційні технології, розробки та інженерні рішення. Використання англomовних фахових публікацій допомагає майбутнім інженерам опанувати професійну лексику, розуміти складну термінологію та вільно користуватися нею у глобальному контексті.

Для інженерів будь-яких спеціальностей існують такі провідні наукові видання із вільним доступом до статей:

- *Journal of Engineering (Hindawi)*. Міждисциплінарний журнал, що охоплює фундаментальні та прикладні інженерні дослідження.
- *IEEE Spectrum*. Популярний журнал, більшість статей якого доступна безкоштовно. Фокусується на новітніх розробках у сфері електротехніки, ІТ, автоматизації та робототехніки.
- *Advances in Mechanical Engineering (SAGE Open)*. Висвітлює дослідження з усіх аспектів механічної інженерії.
- *Frontiers in Built Environment*. Присвячений сталому будівництву, урбаністиці та інженерним технологіям у будівельній сфері.
- *Energies (MDPI)*. Фокусується на енергетичних технологіях, відновлюваних джерелах енергії та інноваціях у сфері енергетики.
- *Materials (MDPI)*. Журнал присвячений дослідженням матеріалознавства та їхнього інженерного застосування.
- *Heliyon (Cell Press)*. Публікує статті з різних дисциплін, зокрема інженерії, будівництва та матеріалознавства.

Ці журнали забезпечують безкоштовний доступ до своїх статей, що дозволяє вільно використовувати їх для навчання, досліджень та професійного розвитку.

Завдяки доступу до Інтернету студенти можуть легко отримати доступ до широкого спектра джерел, включно з академічними статтями, технічними оглядами, науково-популярними матеріалами чи навіть рекламними текстами інженерної тематики. Наприклад, статті на зразок «*A New Room Temperature Viscoelastic Inorganic Glass*» чи «*Advanced Composite Materials for Structure Strengthening*» є корисними не лише для засвоєння професійної лексики, але й для вивчення

перспективних технологій, що змінюють обличчя сучасної інженерії.

Робота з такими текстами може здійснюватися в різних форматах: під час аудиторних занять студенти спільно аналізують текст, обговорюють ключові тези та формулюють власні висновки. Самостійне опрацювання текстів потребує попередньої підготовки: перекладу рідковживаних слів, вивчення специфічної термінології та граматичних конструкцій. Результати роботи можуть презентуватися у вигляді анотацій, презентацій або коротких есе, що дозволяє студентам систематизувати та висловлювати свої думки англійською мовою.

Крім цього, ефективним методом є проведення круглих столів чи дискусій. Наприклад, на основі статті «*How Can We Redefine Modular Construction for a New Era?*» студенти можуть обговорити переваги та недоліки сучасних підходів у будівництві, а тема «*The Heated Debate Over Who Should Control Access to AI*» стане підґрунтям для роздумів про вплив штучного інтелекту на інженерну галузь. Дебати з таких тем не лише розвивають критичне мислення, але й сприяють формуванню навичок аргументації, вміння чітко висловлювати власну думку та контраргументи.

Таким чином, використання автентичних англомовних текстів у процесі підготовки майбутніх інженерів дозволяє студентам не лише здобувати важливі мовні навички, але й розвивати професійні компетенції, необхідні для успішної діяльності у міжнародному професійному середовищі.

2. Інтернет-форуми та професійні сайти – інтерактивні платформи, де фахівці обмінюються досвідом, обговорюють технічні проблеми та пропонують рішення. Ці ресурси стимулюють розвиток комунікативних навичок англійською мовою, дозволяючи студентам брати участь у професійних дискусіях і отримувати актуальну інформацію.

Сьогодні спеціалізовані інженерні вебсайти стають важливим інструментом для вдосконалення іншомовної компетентності. Вони об'єднують фахівців з усього світу, створюючи платформи для обговорення інноваційних технічних рішень, обміну досвідом і залучення студентів до реальних кейсів у будівельній галузі. Як зазначає С. Бовілл, залучення студентів до співтворчості освітнього контенту сприяє підвищенню мотивації до навчання і кращому розумінню практичних аспектів професії (Bovill, 2020, 1026). Таким чином спеціалізовані сайти можуть стати ефективним інструментом не лише для вивчення технічної англійської мови, але й для отримання практичного досвіду, що важливо для професійного зростання.

Популярні інженерні сайти, такі як *Engineering.com*, *Construction Dive* і *ArchDaily*, надають доступ до актуальної інформації про сучасні технології, галузеві тенденції та навіть консультації з досвідченими інженерами. Ці ресурси є багатим джерелом автентичних матеріалів, які дозволяють студентам розширювати свій словниковий запас, опановувати технічну лексику та краще розуміти професійну термінологію. Крім цього, платформи часто містять тематичні статті, дослідження, блоги та форуми, де студенти можуть брати участь у дискусіях, обговорювати реальні виклики галузі та пропонувати свої ідеї. Такі обговорення не лише вдосконалюють мовні навички, а й допомагають розвивати критичне мислення та практичні навички вирішення проблем. Деякі платформи пропонують навіть реальні кейси чи проекти для аналізу, що дає змогу отримати уявлення про реальні будівельні процеси та способи вирішення професійних завдань. Також важливим є співробітництво через міжнародні платформи, наприклад, *LinkedIn* або інші професійні спільноти. Взаємодія з колегами з різних країн сприяє інтеграції студентів у глобальну професійну спільноту.

Ще однією перевагою використання таких сайтів є можливість створення персонального портфоліо. Студенти можуть збирати та систематизувати матеріали, які вони аналізували, що сприяє закріпленню знань і надає практичну користь у майбутній професійній діяльності. Використання спеціалізованих сайтів у навчальному процесі має низку переваг: вони забезпечують доступ до актуальної інформації, дозволяють знайомитися з сучасними технологіями, розвивати комунікативну компетентність і розуміти специфіку використання англійської мови у професійному контексті. Також важливим є те, що робота з англомовними матеріалами мотивує студентів до активнішого вивчення мови, оскільки вони розуміють її значення для майбутньої кар'єри.

Рекомендовані сайти для інженерів будь-яких спеціальностей:

- *Engineering.com* – охоплює теми з механічної, цивільної та електротехнічної інженерії.
- *ArchDaily.com* – орієнтований на архітектуру та тенденції сталого будівництва.
- *ASCE.org* – пропонує ресурси, мережеві можливості та технічні матеріали для будівельників.
- *GlobalSpec.com* – платформа для пошуку технічних продуктів і рішень у різних галузях інженерії.
- *Construction Dive* – висвітлює новини та тенденції у будівництві та інфраструктурі.
- *ICE.org.uk* – центр для будівельників із доступом до тренінгів, досліджень і сертифікації.
- *AllAboutCircuits.com* – ідеальний для електриків та інженерів-електронників.
- *MaterialsToday.com* – спеціалізується на матеріалознавстві, пропонуючи інформацію про сучасні матеріали та їх застосування.

Інтеграція цих платформ у навчальний процес допомагає майбутнім інженерам адаптуватися до швидкого розвитку інженерної науки й технологій, а також розвивати їхню іншомовну професійну компетентність.

3. Рекламні брошури та буклети – інформаційні матеріали, які популяризують певну продукцію або технології. Їхній стиль зазвичай є менш формальним, з яскравими заголовками, візуальними елементами та акцентом на перевагах продукції. Такі матеріали ефективні для розвитку навичок пошуку ключової інформації, знайомства з сучасними технологічними рішеннями та формування практичної орієнтації.

Рекламні буклети та брошури технічної продукції відіграють важливу роль у навчанні майбутніх інженерів, оскільки вони поєднують у собі науково-технічний зміст із доступним викладом, який сприяє кращому розумінню матеріалу. Ці матеріали пропонують детальну інформацію про інженерні інструменти чи технічні прилади, їхні характеристики, переваги та можливості застосування, допомагаючи студентам побачити практичне втілення теоретичних знань у реальних умовах. Завдяки поєднанню наукового підходу та елементів реклами, буклети не лише знайомлять із сучасними технологіями, але й розширюють професійний словниковий запас і формують уявлення про сучасні тренди в інженерії.

Однією з головних переваг буклетів є їхня актуальність. Вони створюються безпосередньо виробниками технічного обладнання і тому відображають реальні інновації, які вже застосовуються на практиці. Це дозволяє студентам залишатися в курсі останніх розробок, наприклад, у сфері енергозбереження чи автоматизації. У цьому контексті можна навести приклад буклетів від компанії *Bosch Rexroth*, які демонструють використання гідравлічних систем у

будівельній техніці, або матеріалів *Fluke*, що розповідають про вимірювальні прилади, здатні працювати в складних умовах.

Не менш важливою є наочність таких матеріалів. Схеми, графіки, ілюстрації та фотографії, які зазвичай містяться у брошурах, допомагають краще зрозуміти принцип дії обладнання та його особливості. Наприклад, буклети компанії *Siemens* часто включають інфографіку, що пояснює функціонування автоматизованих систем керування, а брошури *ABB* демонструють переваги енергоефективних електродвигунів у порівнянні з традиційними рішеннями.

Рекламні буклети також мотивують студентів до вивчення англійської мови, адже саме на цьому мовленнєвому середовищі базується більшість технічних матеріалів. Завдяки автентичним текстам, студенти навчаються розуміти професійну термінологію, яка використовується інженерами по всьому світу. Це можуть бути терміни, як-от «programmable logic controllers» (PLCs) або «human-machine interface» (HMI), які часто зустрічаються в матеріалах *Siemens* або інших компаній, що працюють у сфері автоматизації.

Практичний аспект використання буклетів проявляється у завданнях, які викладачі можуть запропонувати студентам. Зокрема майбутні інженери можуть аналізувати тематичні матеріали, порівнювати характеристики продукції різних виробників чи навіть створювати власні рекламні матеріали для вигаданих або реальних продуктів. Такі завдання допомагають не лише поглибити знання про технічне обладнання, але й розвинути навички критичного мислення, аналізу та професійного спілкування. Наприклад, студентам можна запропонувати порівняти екскаватори від *Caterpillar* і *Komatsu* за такими параметрами, як потужність, споживання палива чи вартість обслуговування, використовуючи відповідні буклети.

Окремої уваги заслуговують буклети компаній, що спеціалізуються на системах опалення, вентиляції та кондиціонування, таких як *Daikin* або *Mitsubishi Electric*. Їхні матеріали допомагають майбутнім фахівцям зрозуміти, як саме працюють ці системи, і які рішення є найбільш оптимальними для різних умов. Використовуючи подібні буклети, студенти можуть не лише отримати інформацію про продукцію, але й навчитися формулювати рекомендації для її вибору, що є важливим для професійної діяльності.

Рекомендовані джерела рекламних буклетів:

- *Bosch Rexroth* – рішення для гідравлічних систем і автоматизації.
- *Fluke* – інструменти для вимірювання електричних параметрів.
- *Siemens* – продукція для автоматизації та енергетики.
- *ABB* – енергоефективні системи та електротехнічне обладнання.
- *Caterpillar* – важка техніка для будівництва та промисловості.
- *Komatsu* – будівельна техніка та запчастини.
- *Daikin* – системи опалення, вентиляції та кондиціонування.
- *Mitsubishi Electric* – рішення для HVAC-систем та автоматизації.

Таким чином, рекламні буклети й брошури є потужним інструментом у підготовці майбутніх інженерів. Вони сприяють формуванню практичних знань, розширенню словникового запасу та знайомству з сучасними технологіями.

4. Технічні описи та інструкції – це тексти, що містять детальну інформацію про пристрої, механізми, програмне забезпечення чи процеси. Вони відрізняються чіткою структурою, використанням спеціалізованої термінології та інформативним стилем викладу. Основними читачами таких

матеріалів є інженери, технічні фахівці та користувачі, які працюють із відповідними системами чи обладнанням. Освітній потенціал технічних описів та інструкцій полягає у розвитку навичок розуміння технічної документації, аналізу складних процесів та точного відтворення інструкцій.

Автентичні англомовні технічні описи та інструкції є важливим інструментом у підготовці майбутніх інженерів, оскільки вони дозволяють студентам ознайомитися з реальною мовою професійного середовища. Вивчення таких текстів сприяє формуванню компетенцій у роботі з технічною документацією, правильному інтерпретуванню специфікацій, а також точному дотриманню технологічних вимог та інструкцій з експлуатації обладнання. Використання подібних текстів допомагає студентам засвоювати професійну лексику, розуміти складну технічну термінологію та правильно застосовувати її у своїй діяльності.

Для інженерів різних спеціальностей існують такі провідні ресурси із вільним доступом до технічних описів та інструкцій:

- *NASA Technical Reports Server (NTRS)*. База даних технічних звітів, що охоплює інженерні рішення та наукові розробки в аерокосмічній сфері.
- *IEEE Xplore Open*. Доступ до інструкцій і технічних звітів у галузі електротехніки, ІТ та автоматизації.
- *Open Textbook Library*. Збірник технічної документації та навчальних посібників із відкритим доступом.
- *TechStreet*. База даних стандартів, технічних інструкцій та специфікацій у різних галузях промисловості.
- *Electronics Notes*. Платформа, що містить технічні описи та інструкції у сфері електроніки та телекомунікацій.

Ці джерела надають безкоштовний доступ до технічної документації, що дозволяє студентам використовувати їх для навчання, досліджень та професійного розвитку.

Сучасні цифрові ресурси забезпечують легкий доступ до широкого спектра технічних описів та інструкцій, що є ключовим для підготовки висококваліфікованих інженерів. Наприклад, інструкція «*Installation and Maintenance Guide for Industrial HVAC Systems*» або специфікація «*Structural Analysis of Composite Materials*» допомагають студентам краще розуміти принципи роботи складних систем та технічних механізмів.

Робота з такими матеріалами може здійснюватися у різних форматах. В аудиторії студенти можуть спільно аналізувати технічні описи, обговорювати їхню структуру, ключові параметри та особливості термінології. Самостійне опрацювання технічної документації потребує навичок точного перекладу, розуміння специфічних технічних понять та аналізу креслень і схем. Підсумкові результати роботи можуть презентуватися у вигляді технічних звітів, схем чи моделей, що дозволяє студентам систематизувати свої знання та навички у професійній сфері.

Дієвим методом є також моделювання практичних ситуацій, де студенти застосовують отримані знання для вирішення інженерних задач. Наприклад, на основі інструкції «*Guidelines for Safe Operation of Robotics in Manufacturing*» можна організувати обговорення можливих ризиків та заходів безпеки при роботі з автоматизованими системами. Це сприяє розвитку критичного мислення, точності виконання інструкцій та формуванню відповідальності у професійній діяльності, а відтак – є ефективним інструментом не лише для покращення мовленнєвих навичок, але й для розвитку професійних компетенцій, необхідних у міжнародному технічному середовищі.

Усі джерела, перелічені вище, є текстовими або візуальними. Однак велику роль у розвитку іншомовної професійної компетентності майбутніх інженерів відіграють також аудіо- та відеоматеріали, джерелами яких є

різноманітні міжнародні конференції або вебіари, організовані провідними інженерним компаніями.

5. Конференції і вебіари – це платформи для обміну знаннями, ідеями та досвідом між професіоналами, науковцями та студентами. Вони відрізняються динамічним форматом, інтерактивністю та можливістю отримати актуальну інформацію про новітні розробки, технології та дослідження. Основна аудиторія таких заходів – спеціалісти у відповідних галузях, студенти та дослідники, які прагнуть розширити свої знання, знайти партнерів для співпраці та ознайомитися з трендами професійного середовища. Конференції зазвичай проводяться англійською мовою, створюючи міжнародну платформу для спілкування, обговорення досліджень та вирішення актуальних викликів у галузі.

Такі заходи є важливим інструментом у підготовці майбутніх інженерів, оскільки вони дозволяють студентам зануритися в реальне професійне середовище. Участь у них сприяє покращенню навичок слухання та сприйняття наукової інформації, розширенню словникового запасу та розвитку навичок презентації і публічних виступів. Також конференції та вебіари є чудовою можливістю для нетворкінгу, обговорення новітніх досліджень і пошуку інноваційних рішень у галузі інженерії.

Для студентів це також можливість вдосконалити свою фахову англійську, адаптуватися до глобального професійного середовища та познайомитися з провідними спеціалістами в обраній галузі.

Для інженерів будь-яких спеціальностей існують престижні конференції та заходи, наприклад:

- *ASCE International Conference on Computing in Civil Engineering (i3CE)* – фокусується на застосуванні

цифрових технологій у цивільному будівництві, зокрема BIM, штучного інтелекту та автоматизації процесів.

- *Futurebuild* – щорічний захід у Лондоні, присвячений сталому будівництву, інноваціям та інженерії майбутнього.
- *Advanced Manufacturing and Materials (AMM)* – міжнародна конференція, що охоплює новітні матеріали, технології виробництва та їхній вплив на інженерні рішення.
- *Offshore Technology Conference (OTC)* – одна з найбільших платформ для обговорення інженерних рішень у сфері видобутку нафти й газу, морських конструкцій та енергетики.
- *International Conference on Transportation and Traffic Engineering (ICTTE)* – захід, присвячений розробці та впровадженню сучасних рішень для транспортних систем і логістики.

Такі конференції дозволяють студентам дізнатися про останні технології, матеріали й тенденції. Наприклад, на *Futurebuild* обговорюються питання «зеленого» будівництва, а на *i3SE* демонструються кейси впровадження автоматизованих систем у будівельних проєктах.

Також популярними є вебінари, що охоплюють вузькоспеціалізовані теми. Наприклад, *Autodesk University* проводить навчання з BIM-технологій, а платформа *EdX* пропонує курси з матеріалознавства чи управління будівельними проєктами. Онлайн-семінари дозволяють студентам працювати у зручному форматі, розвиваючи як технічні, так і мовні навички.

Участь у таких заходах не лише розширює знання студентів, а й сприяє створенню професійних контактів. Це допомагає адаптуватися до роботи у багатонаціональних

командах, готуючи майбутніх інженерів до викликів сучасного професійного середовища.

Інтеграція англомовних автентичних джерел в освітній процес підготовки майбутніх інженерів є важливим кроком на шляху до формування висококваліфікованих спеціалістів, здатних працювати у міжнародному середовищі. Використання наукових статей, технічних описів, рекламних матеріалів, конференцій та вебінарів сприяє не лише покращенню комунікативної компетентності студентів, але й розвитку їхніх професійних навичок. Автентичні матеріали допомагають майбутнім інженерам опанувати спеціалізовану лексику, знайомитися з новітніми тенденціями у своїй галузі та вдосконалювати аналітичне мислення.

Активне використання таких джерел в освітньому процесі дозволяє студентам працювати з реальними джерелами інформації, що використовується у професійних колах, а також сприяє розвитку навичок критичного аналізу, аргументації та комунікації. Проведення дебатів, круглих столів, аналіз технічної документації та участь у міжнародних конференціях і вебінарах готують студентів до реальних викликів, з якими вони зіштовхнуться у своїй професійній діяльності, сприяючи їхньому професійному саморозвитку (Фрицюк, & Вовк, 2016).

Отже, інтеграція англомовних автентичних джерел в процес навчання майбутніх інженерів іноземної мови є дієвим методом підготовки конкурентоспроможних фахівців, які володіють не лише професійними знаннями, але й мовленнєвими навичками, необхідними для роботи в глобальному інженерному середовищі.

***Зелінський В.Ю.,**
аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;
Волошина О. В.,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІКИ: ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ЦІННОСТІ

Сучасні процеси глобалізації та європейської інтеграції висувають нові вимоги до системи освіти, яка відіграє ключову роль у формуванні ціннісних орієнтирів особистості. У цьому контексті аксіологічний підхід стає особливо актуальним, адже він дозволяє не лише передавати знання та навички, а й виховувати громадян зі стійкими моральними принципами, готових до активної участі в житті суспільства. Європейська інтеграція передбачає гармонізацію освітніх стандартів, орієнтацію на демократичні цінності, права людини, толерантність і культурну різноманітність.

Реалізація аксіологічного підходу набуває особливого значення у сучасних умовах стрімких змін ціннісних орієнтацій суспільства, зокрема у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. У системі професійної підготовки майбутніх фахівців концептуальною основою не може виступати лише один методологічний підхід. Тільки комплексне врахування основних підходів дозволить сформувати педагога, рівень підготовки якого відповідає сучасним професійним стандартам, викликам сьогодення та очікуванням громадськості. Одним з важливих методологічних підходів організації освітнього процесу є аксіологічний підхід, за яким людина є найвищою цінністю

суспільства та метою суспільного розвитку, який дозволяє аналізувати педагогічні явища з позиції задоволення суспільних та особистісних потреб.

Аксіологічний підхід у концепції виховання – це своєрідна філософсько-педагогічна стратегія, яка «...ґрунтується на ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості та визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти й оптимального використання педагогічних ресурсів відповідно до вимог сучасного суспільства» (Фрицюк, & Волошина, 2018, с. 368).

Гуманістично орієнтовану концепцію освітнього процесу визначають як стратегічну програму якісної зміни освіти на всіх її рівнях, що передбачає формування у здобувачів освіти вміння орієнтуватися в соціальних і соціально-політичних процесах, свідоме формування власної думки, яка ґрунтується на розумінні та переосмисленні історичних явищ, моральних цінностей і досягнень.

Гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу передбачає історичне підґрунтя: важливе значення має здатність аналізувати події з різних боків, усвідомлювати передумови появи конкретного явища, розуміти періодичність його розвитку (Волошина, & Андрєєва, 2018). Педагогічна аксіологія визначає особливості взаємодії педагога зі здобувачами освіти, адже важливим є не тільки процес формування загальних і професійних компетентностей здобувачів освіти, а й цілий спектр цінностей, необхідність їх розвитку. В закладі освіти необхідно сформувати у здобувачів освіти здатність орієнтуватися в громадському житті, усвідомлювати його багатогранну й ціннісну неоднорідність. Рівень сформованості цього вміння є показником вихованості особистості. Визначення концептуальних засад процесу виховання безпосередньо пов'язано і з застосуванням

психологічних механізмів аналізу складових процесу навчання, упровадження технології гуманізації освітнього процесу.

Враховуючи, що педагогіка розвитку базується на методологічних засадах практичної психології, у якій знаходять практичне відображення теоретичні концепти культурно-історичної психології, загальнопсихологічної теорії діяльності, положення історико-еволюційного підходу, визначимо засади сучасної системи освіти. Доцільно актуалізувати такі важливі напрями: перехід від моделі адаптивно-дисциплінарного характеру відносин «педагог-учень» до компетентнісного підходу; перехід від когнітивної педагогіки, спрямованої на акумуляцію знань, до педагогіки цінностей, педагогіки партнерства; реалізація проєктів, спрямованих на формування життєвої мотивації дитини та парадигму «освіта впродовж життя»; зміна ролі здобувача освіти від об'єкта пізнання та виховання до суб'єкта, активного учасника освітнього процесу; зміна методики проведення занять: від монологу педагога до кооперації та співпраці; відмова від авторитарно-наказової моделі комунікації, спрямування до відкритого, рекомендаційного спілкування; орієнтація на дитиноцентризм, на відміну від диктату суспільної доцільності та школоцентризму.

Перевагами впровадження аксіологічного підходу в освітньому процесі є: спрямованість життєвої траєкторії до ціннісно-рефлексивного особистісного рівня у контексті поєднання мети й способів її досягнення; здатність знаходити не одне, а декілька альтернативних рішень; прийняття змісту базових цінностей (допомога, справедливість тощо) у контексті розвитку активності особистості – мотивації, сприйняття оточення, самооцінювання, психологічного захисту. Результатом цього процесу є формування

нонконформістської особистості, яка нестандартно мислить, готова до суспільно корисних змін в оточенні.

Аксіологічні аспекти сучасного освітнього процесу у вищій школі, зокрема системи професійної освіти майбутніх педагогів, розроблено у працях В. Андрущенка, В. Бондаря, І. Зязюна, В. Галузинського, О. Дубасенюк, М. Євтуха, Л. Ковалю, В. Рибалки, О. Пометун, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської та інших учених.

Дефініцію «педагогічна аксіологія» С. Гончаренко визначає, як «...розділ загальної педагогіки, в якому досліджуються цінності, які треба формувати у вихованців» (Гончаренко, 2011, с. 21).

Студіювання наукової літератури дозволило визначити особливості аксіологічного підходу в системі концептуальних основ професійної освіти. Основою педагогічної аксіології є організація освітнього процесу на засадах ціннісної орієнтації особистості: їх вивчення та формування. Аксіологічний підхід є однією з методологічних основ гуманістично орієнтованої педагогічної освіти, оскільки орієнтований на формування гуманістичної професійно-ціннісної спрямованості майбутніх освітян (Акімова, 2014). У контексті педагогічної науки аксіологічний підхід передбачає аналіз механізмів перетворення цінностей культури в особистісні цінності, а також вивчає вплив самої особистості на зміну системи суспільних цінностей.

Аксіологічний підхід визначає освіту як соціально-педагогічний феномен, який відображений в основних ідеях педагогічної аксіології, серед яких виокремимо: фундаментальність та універсальність гуманістичних цінностей; єдність цілей та засобів освіти; пріоритет ідеї свободи особистості.

Категоріальний апарат педагогічної аксіології представлений такими компонентами: цінності-цілі; цінності-

засоби; аксіологічна характеристика особистості як суб'єкта ціннісних відносин, які формуються в процесі професійно-педагогічної підготовки; аксіологічні категорії, які відображають ціннісну орієнтацію самого процесу освіти. (Бельдій, & Волошина, 2023).

Змістовою основою аксіологічного підходу є поняття цінностей. Цінності у педагогіці – це норми, які регламентують педагогічну діяльність, яка є опосередкованою ланкою між сформованим суспільним світоглядом у галузі освіти та діяльністю педагога. Педагогічні цінності, як і цінності, пов'язані з іншими науками (психологія, культурологія, філософія, соціологія) формуються історично та існують у педагогічній науці як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних образів та уявлень. Організація професійної підготовки майбутніх освітян на засадах аксіологічного підходу обґрунтована необхідністю сформувати систему особистісних, загальнолюдських, соціальних, моральних та соціальних цінностей у здобувачів вищої педагогічної освіти.

У структурі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів цінності займають особливе місце, оскільки є основою, підґрунтям інших складових системи. У педагогічних цінностях закладено особистісний сенс, вони є орієнтирами поведінки, формування життєвих та професійних установок здобувачів вищої педагогічної освіти.

До основних цінностей педагогічної освіти відносять: цінності, пов'язані з розумінням ролі особистості в соціумі, у найближчому соціальному оточенні; із задоволенням потреби у спілкуванні; з процесом самовдосконалення; самовираженням педагога тощо.

Основними культурно-гуманістичними функціями аксіологічного підходу в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів є: розвиток духовних сил, здібностей та умінь студентів, що дозволяють їй долати життєві труднощі;

формування у майбутніх педагогів характеру та моральної відповідальності в умовах адаптації до соціального та професійного середовища; забезпечення можливостей для особистісного та професійного зростання та самореалізації; створення умов для саморозвитку творчої особистості, розкриття її духовного потенціалу

Ми повністю погоджуємося з О. Богдановою, яка зазначає : «Ціннісний контекст освітнього процесу є явищем історичним і таким, що розвивається, відлунюючи дух епохи, який він відтворює. У ньому втілюються особливості історії і культури того чи іншого народу, національні традиції, що складають основу навчально-виховної системи». (Богданова, 2021, с. 70). Отже, кожний культурно-історичний етап розвитку суспільства відрізняється цінностями, які відігравали важливу роль у соціальному житті суспільства на певному етапі його розвитку.

На етапі становлення античної філософії особливим об'єктом філософської думки з позиції цінностей було розуміння сутності природи буття, оскільки повнота буття сприймалася людиною як абсолютна цінність, що виражала одночасно як етичні, так і естетичні ідеали. Вищою цінністю для античних філософів був абстрактний ідеал гармонійної та всебічно розвиненої людини. У цей період виникає новий ціннісний еталон – еталон краси, ідеал прекрасного , спрямований, перш за все, на всебічний розвиток людини, як її духу, так і тіла (Рабінович, 2009).

Сократ, Аристотель, Геракліт, Демокріт, Платон у своїх поглядах відображали сутнісні характеристики добра. Ці цінності співвідносили з категорією «благо». Сократ був одним з перших мислителів, який, вивчаючи проблеми цінностей, сформулював власне аксіологічне питання: «Що є Благо?». Відповідь на це сократівське запитання було квінтесенцією сутності існування людства, оскільки для

відповіді необхідно було звернутися до життєвих цінностей людини. Видатний давньогрецький мислитель Платон, учень Сократа, при визначенні цінностей ототожнював категорію «Благо» з категоріями «Буття», «Добро» і «Краса». Такий висновок дозволяє дійти твердження, що в епоху античності до філософської науки доєднується понятійна тріада – Істина, Добро, Краса (Зайченко, 2010).

Епоха Західноєвропейського Середньовіччя з позиції аксіологічного осмислення пріоритетів суспільства відрізняється семантичною неоднозначністю поглядів на природу цінностей. У світогляді Західноєвропейського суспільства відбулося переосмислення основних цінностей античного періоду: особливого значення у цей період набувають релігійні цінності. Догмати Церкви не тільки поставили пріоритетними релігійні цінності, а й зумовили формування погляду на цінності людини як об'єктивно існуючі ідеальні субстанції, походження яких пов'язано з «промислом» Божим (Богданова, 2021). Водночас зазначимо, що в епоху Відродження відбувається піднесення античного ідеалу. Ідеалізація людини стає категорією вищих цінностей, оскільки вона стає мірилом усього, основою системи цінностей, її головним носієм, концентруючи у собі, у своїй творчій діяльності етичні та естетичні ідеали.

У період Нового часу у філософії продукуються нові ціннісні орієнтири як результат раціонального пізнання світу та розвитку наукового знання. Серед них виокремимо такі: розум, свобода волі, практична значущість, наука і прогрес. Така зміна аксіологічної парадигми суспільства була детермінована чинниками, завдяки яким феномен цінностей трактувався як результат активності суб'єкта.

Одним з яскравих представників ціннісного підходу в освіті Нового часу був видатний педагог Я. А. Коменський. Про важливість цінності знання писали у XVII столітті такі

філософи, як Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Дж.Локк. Вони визначали цінності з різних світоглядних позицій: одні відстоювали пріоритет цінностей пізнання, інші вважали доцільним визначити психологічну природу цінностей, існувала думка, що поняття «цінність» співвідноситься з економічним змістом, ґрунтуючись на твердженні, що наука і мистецтво є засобом пізнання природи людини. Доцільно зазначити, що філософи відокремлювали цінність особистості людини, наголошували на важливості розуму та мислення. Р. Декарт стверджував, що цінність знання визначається його кінцевою метою, яка полягає у перевазі людини над силами природи. Таке обґрунтування феномену цінності знаходить своє відображення у його вислові: «Я можу мислити, значить, я існую. Розум – це найбільша цінність людини. Розум є основою волі» (Ваховський, 2002).

Епоха Просвітництва привнесла корективи у розуміння феномену цінності. У XVIII столітті був сформульований висновок, що моральність людини є еталоном, необхідним для гармонійного життя в соціумі. Принципово нові педагогічні ідеї Епохи Просвітництва продукували мислителі Франції (Вольтер, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо), Німеччини (І. Гете, Г.Лессінг, Ф. Шіллер). Філософи Епохи Просвітництва підняли на новий рівень суспільного розуміння пріоритети в освіті. Система духовних цінностей була доповнена соціально-політичними: цінностями Рівності, Свободи, Справедливості як важливими складовими гідного існування людини, що стали «чеснотами» освіти та виховання цієї епохи (Ваховський, 2002).

У працях Г. Гегеля, І. Канта теорія цінностей отримала філософський зміст. В основу філософської системи Г. Гегеля покладений взаємозв'язок пізнання, оцінювання та цінностей. Г. Гегель у своїх працях визначав значення освіти та виховання як основних цінностей не тільки для окремої людини, а й усього суспільства. Дослідження цього філософа

визначили розвиток аксіологічного знання в педагогіці. Заслуга І. Канта полягає у диференціації абсолютних і відносних цінностей, які визначалися суб'єктивними та об'єктивними цілями. Філософ у дослідженнях протиставив сферу моральності (свободи) сфері природи (необхідності), сферу фактичного – сфері ціннісного.

На початку ХІХ століття поширюється інтерес до цінностей, філософського осмислення цієї проблематики, роздумів про призначення людини. Необхідно відзначити вагомий внесок у проблематику розуміння цінностей одного з засновників наукової педагогіки – німецького філософа і педагога Й. Гербарта. Він розробив і теоретично обґрунтував власний підхід у становленні теорії освіти та виховання. Цей підхід ґрунтувався на синтезі філософських та психологічних знань. У своїх працях Й. Гербарт стверджував, що педагогіка як наука виходить з мети виховання, що детермінувало виникнення різних педагогічних систем, які пов'язані з цілями виховання певної історичної епохи, з уявленнями про життєві цінності та ідеал людини (Зайченко, 2010).

Друга половина ХІХ ст. стала важливим етапом у становленні аксіології як самостійної наукової дисципліни. У цей період поняття «цінність» у філософській лексиці визначають як осмислення цінностей людського буття.

У 1902 р. французький учений П. Лапі ввів у науковий обіг поняття «аксіологія», яке остаточно затвердило свої позиції у філософії як науки про цінності Українська національна моральність, етичні традиції в українській філософії безпосередньо пов'язані зі світовою гуманістичною філософією.

Духовні витоки моралі глибоко розкриті у вченні Г.Сковороди про дві натури та три світи, про духовний світ людини, про правду, справедливість, самопізнання, філософію серця. Український філософ пов'язував професійну діяльність

та освіти з етичними категоріями щастя і сенсу життя. Він утверджував ідеал загального земного щастя людей на основі спорідненої праці і поєднання інтересів особистості з суспільними інтересами. Особливі морально-етичні вимоги ставив Г. Сковорода до професії педагога. Він вважав, що гідність, чуйність, гуманність і чесність можуть формувати в юнацтва тільки ті педагоги, у кого ці якості глибоко укорінені. Ці риси педагогів продовжують залишатися актуальними і нині.

Науковиці Р. Винничук, Л. Кравченко, досліджуючи аксіологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці і практиці, зазначають: «Українські вчені сьогодні часто звертаються до структури християнського виховного ідеалу, запропонованої Г. Ващенком. Всесвітньо відомий український педагог рекомендував: наслідуючи традиції українців у духовно-моральній сфері, необхідно велику увагу звернути на такі риси вдачі (українського менталітету), що стають за основу здорового родинного життя, бо родина завжди була найважливішою підвалиною життя суспільства, а значить – і державного життя. Г. Ващенко чітко визначив норми і принципи самоактуалізації особистості» (Винничук, Кравченко, 2019, с. 23).

Любов до дітей – характерна моральна риса радянських вчених-педагогів. Про А. Макаренка говорили, що він згоряв у вогні дієвої любові до дітей. Любов до дітей стала для нього органічною потребою і проявлялась завжди непомітно: чи в добромu слові, чи в підтримці або допомозі. В. Сухомлинський підкреслював: «Школа – це насамперед учитель. Особистість учителя – наріжний камінь виховання. Усе, що здійснюється у процесі виховної роботи: формування поглядів, переконань, ідеалів, світогляду, інтересів, захоплень – усе, як у фокусі, сходиться в особистості педагога» (Волошина, 2012).

На початку 1970-х років аксіологія завершила генезис свого понятійно-категоріального обґрунтування. У сучасному трактуванні аксіологія – це вчення про цінності. Аксіологія визначає цінності як нормативну категорію, що розкриває суть речей та явищ, які здатні задовольнити будь-які потреби людини та суспільства (Бліхар., 2020, с.16). Аксіологія перебуває в тісному взаємозв'язку з науками, які вивчають людину та її взаємовідносини з суспільством, отже вона пов'язана з різними сторонами соціальної дійсності. «Наукове вчення про цінності полягає у трактуванні цінностей з різних теоретичних позицій, а також у їх дослідженні як об'єкта наукового пізнання. Це дозволило зміцнити позиції аксіологічного підходу в науці та визначати цінності як категорію загально методологічних орієнтирів, що дозволяють систематизувати об'єктивні знання про соціальну та педагогічну реальність, а також задають вектор ціннісної орієнтації для вирішення соціально-педагогічних проблем» (Dmitrenko et al., 2021).

У сучасних педагогічних закладах освіти підготовка майбутніх учителів спрямована на залучення до цінностей духовно-моральної культури та майбутньої професії. Сутність аксіологічного підходу полягає в усвідомленні майбутніми педагогами особистісних цінностей вибору професії.

Процес аксіологізації освіти дозволяє генерувати структуру та ієрархію ціннісних орієнтацій, які визначають траєкторію майбутньої педагогічної діяльності вчителя, а також детермінують принципи його взаємодії із суспільством та людьми. Отже, ціннісно-орієнтована функція освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти не тільки формує у майбутніх учителів розуміння суспільної, педагогічної реальності, а і є орієнтиром для формування взаємин з навколишнім світом, з іншими здобувачами освіти (Dmitrenko et al., 2022).

Виховання людини потребує, щоб відносини між учителем і учнями були насамперед людяними, гуманними, що поєднують повагу і любов, довір'я і приязність, природністі невимушеність. Тільки тоді можна по-справжньому пізнати учня. Природньо, що гуманні стосунки між учителем і учнем не створюються автоматично, вони – результат великих зусиль учителя.

Нині в умовах реформування освіти висувають нові вимоги до організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Відповідно необхідними є нові підходи у підготовці майбутніх освітян у закладах вищої освіти, зокрема це стосується формування тьюторської позиції майбутніх учителів. Важливо це завдання розглядати у контексті вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, які розкривають сутність, зміст тьюторської позиції вчителя і відповідно створюють цілісне уявлення про інноваційну діяльність освітян.

Формування тьюторської позиції майбутніх вчителів у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу буде відбуватися більш ефективно, якщо навчальний матеріал вивчатимуть за допомогою інтерактивних методів, методів формування пізнавального інтересу, розвитку у здобувачів освіти рефлексії, емпатії, критичного мислення тощо. Практика свідчить, що у вирішенні цієї проблеми важливим є поєднання традиційних та інноваційних методів.

Під час підготовки майбутніх учителів до такої діяльності важливою є аксіологічна складова. Аксіологічна складова тьюторської позиції сприяє формуванню та розвитку особистості – громадянина, людини у процесі засвоєння моральних знань. Вирішенню таких завдань сприяє навчання на ціннісній основі, оскільки саме ціннісне навчання в умовах гуманістичної парадигми забезпечує:

- диференціацію і індивідуалізацію – врахування інтересів усіх учасників освітнього процесу;
- фундаменталізацію – теоретичну й практичну підготовку здобувачів освіти до життя;
- інформатизацію – врахування індивідуальних особливостей учнів, їх соціалізацію тощо;
- безперервність освіти – підготовку до соціальних і професійних обов'язків, участь у громадському житті країни тощо;
- гуманізацію – взаємну повага учасників освітнього процесу;
- гуманітаризацію – освіту, спрямовану на задоволення потреб людини (Губіна, 2024).

Аксіологічний аналіз процесу виховання безперечно пов'язаний з цілями виховання, в основу яких покладені саме виховні цінності. Ціннісно орієнтоване виховання відбувається на декількох рівнях:

- соціетарному – виховання в контексті виконання соціального замовлення суспільства;
- інституційному – реалізація виховних цілей і завдань на рівні державних закладів: загальної середньої освіти, вищої освіти тощо;
- міжособистісному – взаємодія між суб'єктами освітнього процесу;
- інтерперсональному – самовиховання; виховання, за яким суб'єкт стає одночасно і об'єктом виховання.

Зміст поняття «тьюторська позиція» педагога пов'язаний з такою педагогічною взаємодією між педагогами, здобувачами освіти та батьками, коли цей процес відбувається як допомога учням. Безперечно, велике значення в процесі формування тьюторської позиції майбутнього вчителя мають не тільки дисципліни психолого-педагогічного циклу, а й особистість самого викладача, його

професійні й особисті якості, які саме формують його власну тьюторську позицію:

– професійні знання, вміння задовільнити освітні потреби (володіння матеріалом, висока ступінь проінформованості щодо останніх досягнень науки, застосування ефективних методів, прийомів викладання; технологій стимулювання професійного зростання студентів тощо);

– педагогічне спілкування зі студентами на заняттях і поза аудиторією, прояв емпатії, постійна праця над власним іміджем;

– вміння конструктивно вирішувати конфлікти, ефективно взаємодіяти з колегами тощо.

Практика формування в закладі загальної середньої освіти гуманістичних стосунків між учителем і учнем сформувала низку моральних вимог до вчителів, зокрема: це знати і вивчати здобувачів освіти, поважати їх, бути тактовним з ними, поважати учнівський колектив тощо. Ці вимоги, як це очевидно, є вимогами професійними, однак вони мають і свій моральний бік.

Моральні риси вчителя й моральні відносини, що складаються між ним і учнями, пронизують весь освітній процес і виявляються в будь-якому виді діяльності самого вчителя: готується він до уроку чи опитує учнів, пояснює новий матеріал чи перевіряє виконання домашніх завдань, робить зауваження учневі за його аморальний вчинок чи співчуває тому, хто зазнав невдачі. Відносини між учителем і учнями, побудовані на довірі, повазі й любові, створюють сприятливий мікроклімат для організації освітнього процесу. Вони зумовлені не тільки внутрішніми потребами цього процесу, а й конкретними цілями того чи іншого класу. «Ми відповідаємо за тих, кого ми приручили... Людина – це насамперед відповідальність,» – ці слова Сент – Екзюпері з його казки для дорослих «Маленький принц» облетіли весь

світ. Учитель, який любить дітей, завжди дасть учневі можливість проявити себе з кращого боку, продемонструвати свої знання й здібності, повірити у власні сили. Він прагне викликати в учнів позитивні емоції, почуття радості й впевненості в собі.

Любов до дітей впливає на вихованців і створює сприятливу духовну атмосферу для педагогічної творчості. Діти часто потребують уваги, відчують її. Під впливом приязного до них ставлення вчителя вони почуваються більш впевнено. Моральним орієнтиром педагог стає не тоді, коли на кожному уроці висловлює істини, а тоді, коли його ставлення до людини є зразком, вершиною чесності. Найглибший слід у душі свого вихованця залишає той, хто зумів розбудити почуття людської гідності, хто змусив маленьку людину задуматися над сенсом власного життя. Непросто в моральному вихованні досягти того, щоб кожний здобувач освіти став робити добро, радувати товаришів, щоб у цій душевній творчості народжувалася потреба в людині, – щира, глибока прихильність учнів один до одного. Навчити робити добро людині – в цьому важлива місія педагогічної майстерності (Фрицюк, 2017).

Педагогічна практика є одним з завершальних етапів підготовки майбутніх учителів. Педагогічна практика проходить у два етапи: пропедевтична та активна в закладах загальної середньої освіти. Під час практики відбувається теоретичне осмислення отриманих знань; розуміння, які саме методи та прийоми необхідно використовувати у кожній конкретній ситуації; на які принципи виховання необхідно опиратися. Дуже важливо, щоб поведінка майбутнього учителя відповідала нормам професійної поведінки. Не завжди наявні теоретичні знання щодо етичних норм відповідають реальній поведінці вчителя. Педагоги несуть серйозну моральну відповідальність, мають зобов'язання не

тільки перед здобувачами освіти, але й перед суспільством в цілому.

Отже, в контексті аксіологічної парадигми освітній процес розглядаємо як створення особливого ціннісного середовища, у якому здобувач освіти формує свою життєву траєкторію, корелює власні дії з цінностями самопізнання, самооцінювання та саморозвитку.

*Губіна С. І.,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;
Рудніцька Ю. В.,
вчитель Ксаверівської філії
Якушинецького ліцею*

**ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Значимість формування здорового життя в дітей молодшого шкільного віку залежить від того, що саме у цей період відбувається засвоєння відповідних моделей поведінки, діти набувають певних знань й умінь, усвідомлюють потреби, визначають інтереси й цілі. Крім того, пріоритетом формування здорового способу життя в учнів початкової школи є здорове покоління у майбутньому, яке забезпечить економічний та духовний розвиток держави.

Актуальність здорового способу життя обумовлена зростанням та зміною навантажень на організм людини у зв'язку з ускладненням соціального життя, зростанням техногенних, екологічних, психологічних, політичних та воєнних ризиків, що викликають негативні зміни у здоров'ї.

Тема здорового способу життя не втрачає своєї актуальності, оскільки відіграє важливу роль у забезпеченні здоров'я. Тому що ні лікар, ні державна програма не зроблять людину здоровою. Лише вона сама може зберегти своє здоров'я та покращити стан свого тіла. Адже у 75% випадків більшість захворювань є наслідком способу життя.

Сьогодні система освіти України знаходиться на порозі утвердження здорового способу життя як одного з основних напрямків гармонійного розвитку дитини. Нова українська школа поставила перед собою одне з найважливіших завдань: навчити школярів зберігати і зміцнювати своє здоров'я, цінувати життям як найвищою індивідуальною та суспільною цінністю. Саме учні початкової школи мають великі резерви для формування навичок здорового способу життя.

За останні роки стан здоров'я дітей значно погіршився. За статистичними даними, до 80% дітей мають одне або декілька захворювань, лише 15–20% дітей народжуються здоровими, кожна третя дитина має функціональні розлади, кожна п'ята дитина має нервові розлади, а смертність вдвічі перевищує народжуваність. У структурі захворюваності дітей

дошкільного та молодшого шкільного віку слід виділити захворювання органів дихання, травлення, серцево-судинної, опорно-рухової, нервової систем та ін. Поганий стан здоров'я дітей значною мірою зумовлений відсутністю свідомого ставлення до власного здоров'я, розуміння його важливості для себе та свого майбутнього (Басюк, Іщик, & Олійник, 2022). Вагомий негативний вплив на стан здоров'я дітей здійснює збройна агресія РФ, збільшення кількості осиротілих, покалічених і знедолених маленьких українців.

Отже, питання формування здорового способу життя та зміцнення здоров'я школярів стає пріоритетною сферою діяльності сучасної початкової школи. Все це узгоджується з основними напрямками НУШ, в якій на одному з перших місць стоїть здоров'я учня.

Здоровий спосіб життя – це комплекс заходів, що передбачають насамперед відмову від шкідливих звичок, своєчасну діагностику, фізичну активність, підтримку психічного здоров'я та здорове харчування (Костишин). Стан здоров'я залежить від різних факторів, які переважають у житті кожної людини, що сприяють зміцненню здоров'я або руйнують його.

Інтенсивний розвиток технологій, соціально-економічні та екологічні проблеми, неправильне харчування негативно впливають на здоров'я дітей та дорослих. З кожним роком збільшується кількість викликів, пов'язаних із забрудненням повітря, спалахами інфекційних захворювань, необхідністю тривалого перебування в приміщенні, в укритті і т. д. Тому в сучасних умовах, що швидко змінюються, важливо зберігати і зміцнювати всі аспекти здоров'я (фізичне, психічне, соціальне), розвивати мотивацію до здорового способу життя (Гозак).

Коли дитина йде до школи, навчальна діяльність стає основним видом її діяльності. У цей час значно збільшується

та змінюється навантаження на організм дитини, формується постава, відбувається активне зростання та розвиток усіх систем організму. За офіційними даними, в Україні лише 14% дітей, які приходять до школи, практично здорові, 50% мають функціональні порушення, а близько 35% мають хронічні захворювання.

За даними Міністерства охорони здоров'я, до 60% учнів випускних класів страждають на порушення зору. На жаль, частка здорових дітей на момент закінчення школи становить не більше 20–25%. Дані про захворюваність дітей є одним з основних критеріїв оцінки здоров'я дітей та ефективності заходів щодо його охорони та зміцнення (Губіна, & Хоронжевський, 2018). Тому формування здорового способу життя та зміцнення здоров'я учнів стає пріоритетним напрямом розвитку освітньої системи сучасної початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя дітей досліджено в працях І. Брехмана, М. Гончаренко, В. Горашука, О. Дубогая, Л. Татарнікової; питання формування здорового способу життя з позиції медицини висвітлено в роботах М. Амосова, Н. Артамонова, В. Язловецького; психолого-педагогічні аспекти формування здорового способу життя дітей розкрито в працях Т. Бойченко, Г. Голобородько, Т. Круцевич (Коча, 2018).

Питання впливу чинників освітнього процесу на показники здоров'я школярів, особливості функціонального стану організму школярів залежно від організації фізичного виховання представлено у дослідженнях С. Гозак, О. Єлізарової.

Багато науковців приділяли увагу проблемі формування здорового способу життя, відокремлюючи різні його складові: Г. Власюк, Г. Пономарьова, Б. Шиян та ін., вивчали здоровий

спосіб життя з точки зору фізичної активності: Г. Голобородько та ін., розглядали проблему з точки зору вікових відмінностей молоді; О. Власюк, В. Оржеховська, О. Шевчук та інші брали за основу попередження шкідливих звичок та девіантну поведінку учнів.

Так, В. Оржеховська доводить, що формування здорового способу життя в учнів початкової школи є невід'ємною складовою виховання дітей молодшого шкільного віку, адже саме в цьому віці закладаються основи здорового способу життя, розвивається усвідомлення дитиною цінності та відповідальності за своє здоров'я, а саме складові здоров'я: фізичне, моральне, духовне та психічне (Губіна, & Хоронжевський, 2018).

У сучасній педагогіці проблема формування здорового життя продовжує досліджуватись ще інтенсивніше під час війни. Вона складна і містить ряд проблем, що впливають на гармонійний фізичний, розумовий, культурний і духовний розвиток особистості. Сюди входять підтримання оптимального розпорядку дня, що сприяє зміцненню здоров'я, навчання та відпочинок, харчування, особиста гігієна, фізична активність, помірність, подолання шкідливих звичок та боротьба з цькуванням, булінгом (О. Балакірева, Ю. Бойчук, О. Вакуленко, Л. Гурман, Є. Загуляєв, С. Закопайло, О. Жаборницька, Л. Жаліло, Н. Комарова, В. Кузьменко, С. Омельченко) (Пристинський, Пристинська, Фролова, & Ярхо).

Особливості формування здорового способу життя учнів початкової школи в освітньому просторі досліджувала також І. Коча (Коча, 2018).

На думку багатьох учених (Е. Вільчковського, Г. Воробей, Є. Приступи, М. Стельмаховича та ін.), здоровий спосіб життя є невід'ємною складовою виховання підростаючого покоління і доповнюється принципами народної

педагогіки та фізичної культури. Актуальною проблемою дослідники вважають пошук та наукове обґрунтування таких засобів фізичного виховання, які відповідають українському менталітету та сучасним педагогічним принципам. Тому зростає роль сім'ї, родини, найближчого оточення, в якому дитина отримує основи як психічного, так і фізичного розвитку.

Проте потребує подальшого дослідження мотивація школярів до здорового способу життя, оскільки більшість з них орієнтується лише на окремі складові здорового способу життя, а не на комплексний розвиток усіх його складових.

Основна мета даної роботи – описати основні принципи формування здорового способу життя та методи формування позитивної мотивації до здорового способу життя в учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Здоровий спосіб життя ґрунтується на деяких ідеологічних принципах. По-перше, це ідея пріоритету здоров'я у світоглядній системі цінностей людини, по-друге, сприйняття здоров'я не лише як відсутності хвороб чи фізичних дефектів, а дещо ширше – як стану повного благополуччя. По-третє, це ідея цілісного розуміння здоров'я як явища, що нерозривно пов'язує чотири його сфери – фізичну, психічну, соціальну та духовну. По-четверте, це ідея так званого перерозподілу відповідальності. Це означає, що контроль за способом життя людини має здійснюватися державою, суспільством та самою людиною. Людина несе повну відповідальність за управління власним життям, за свої дії, рішення та їх наслідки (Сисоєнко, 2014).

Саме тому у народній педагогіці чітко визначено мету фізичного виховання:

- ✓ зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку;

✓ підготовка людини до фізичної праці та захисту Вітчизни;

✓ виховання таких вкрай необхідних життєвих якостей, як сила, витривалість, спритність, швидкість тощо (Бібік, 2013).

Аналізуючи кращий світовий досвід впровадження новацій у сфері формування здорового способу життя, науковці визначили такі основні напрями: здорове харчування – набуття знань та навичок здорового харчування, забезпечення здорового харчування в їдальнях та буфетах протягом усього освітнього процесу для всіх учасників; рухова активність – збільшення часу фізичної активності учнів та формування позитивного ставлення до рухової активності протягом усього життя людини; організація здоров'язберезувального середовища – створення сприятливого середовища шляхом оформлення класних кімнат, шкільних подвір'їв та їдалень.

Для забезпечення психологічного благополуччя учнів започатковану у 2017 році програму «Нове шкільне харчування» в Україні заснував Є.Клопотенко. Метою програми є підвищення рівня культури здорового харчування в закладах освіти. У рамках проєкту розроблено збірку рецептів харчування школярів у закладах освіти та охорони здоров'я, а також план впровадження нової культури харчування в шкільних їдальнях України.

Фізичне виховання входить у поняття «фізична культура» і передбачає навчання руховим діям, розвиток фізичних якостей, властивих людині, забезпечує цілеспрямований розвиток її здібностей. Завдяки фізичному вихованню досягнення фізичної культури трансформуються в особистісний стиль життя молоді людини як зміцнення здоров'я, підвищення фізичного розвитку тощо (Губіна, 2018).

Сприятливе освітнє середовище закладу освіти складається з низки компонентів соціально-побутових умов, просторового та матеріального оточення дитини, а також системи впливів та факторів розвитку особистості, взаємодія яких забезпечує створення здорового середовища життєдіяльності учнів.

Здоров'язбережувальне середовище також забезпечується наявністю умов для збереження та зміцнення здоров'я учнів, з одного боку, та цілеспрямованим формуванням здорового способу життя всіх учасників освітнього процесу – з іншого. Центральну роль у формуванні здорового способу життя відіграють ціннісно-мотиваційне ставлення, а також знання, уміння й навички щодо збереження та зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя (Басюк, Іщик & Олійник, 2022).

Сьогодні різноманітні освітні та оздоровчі програми широко інтегровані в шкільну практику. Вони сприяють розвитку валеологічної грамотності, організації здорового способу життя, зміцненню здоров'я учнів як у сфері загальноосвітньої навчальної діяльності, так і на уроках фізичної культури, сприяють виховній роботі, спрямованій на здоровий спосіб життя дітей (Oliinyk, Mishchenko, Iievliev, Saveliev & Hubina, 2023).

Велике значення у формуванні здорового способу життя учнів належить самому вчителю, адже збереження та зміцнення здоров'я – це найважливіші складові роботи кожного вчителя, який подає своїм учням хороший приклад і максимально організовує всі умови для здорового способу життя своїх школярів. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили (Басюк, Іщик, & Олійник, 2022).

Учителі відіграють важливу роль у кожному аспекті здорового способу життя, оскільки активно мотивують дітей різного віку до пізнання важливості здорового способу життя.

Основними завданнями початкової школи щодо формування здорового способу життя молодших школярів є:

1) формування системи знань про здоров'я та здоровий спосіб життя в учнів;

2) формування в учнів потреби в здоров'ї та свідомого ставлення до нього;

3) оздоровлення дітей, профілактика захворювань;

4) розвиток моральної культури, самопізнання, умінь і навичок фізичного та морального самовдосконалення;

5) навчання застосуванню набутих знань у повсякденному житті.

Виконуючи завдання, вчитель керується такими функціями:

✓ виховна – розширення кругозору, передача санітарно-гігієнічних знань;

✓ наукова – поглиблення знань про організм людини, її можливості та резерви, а також про шкідливий і позитивний вплив навколишнього середовища на організм дитини;

✓ педагогічна – формування особистості дитини як носія здоров'язберігаючої культури;

✓ соціальна – соціалізація молодших школярів у сучасному середовищі, уміння взаємодіяти в соціумі (Алексюк, 2020).

Розвиток культури здоров'я, основ здорового способу життя у молодших школярів здійснюється системою здоров'язберігаючих завдань на уроках і позакласних заходах за окремими темами, а також іграми, бесідами, вікторинами, спеціальними здоров'язберігаючими вправами.

Систематичну роботу з формування в учнів здорового способу життя необхідно проводити протягом усього навчання в закладах загальної середньої освіти.

Учені Лабораторії соціальних детермінантів здоров'я дітей ДУ «Інститут громадського здоров'я НАМНУ України» наголошують, що щоденна тривалість загальної фізичної активності дітей та підлітків має становити не менше 4,5 години. Для занять помірної та високої інтенсивності, таких як біг, швидка ходьба, танці, ігри на свіжому повітрі, їзда на велосипеді, катання на роликах, ковзанах, санках, лижах, загальна фізична підготовка, силові тренування та більшість видів спорту, хлопчикам слід виділяти 50-60 хвилин, а дівчаткам - 40-50 хвилин. Хлопчики можуть займатися спортом чотири рази на тиждень по 1,5 години, а дівчатка тричі на тиждень. Ранкова гімнастика у родинному колі також має позитивне значення. Необхідні прогулянки на свіжому повітрі щонайменше дві години на день. Однак результати лабораторних досліджень показують, що 41% сучасних дітей віком від 11 до 15 років не відповідають цьому критерію (Гозак).

Тому усім педагогічним колективам слід взяти до уваги те, що основними напрямками діяльності вчителя є:

1. Створення позитивного емоційного настрою, який сприяє мотивованому засвоєнню знань та вмінь, покращує успішність дітей, адже маленькі діти набагато чутливіші, їх психічний стан більш нестабільний, вони більш вразливі. Виконуючи п'ятихвилинку «позитивного настрою» в поєднанні з цікавими фізичними вправами та розминками, діти можуть працювати краще і продуктивніше. Це готує дітей емоційно та фізично.

2. Фізкультпаузи та активні вправи на уроках. Невід'ємною частиною уроків є фізкультпаузи, під час яких учні виконують різноманітні вправи для зняття втоми та

підвищення розумової працездатності. Протокол фізичної культури має бути простим, цікавим і легко запам'ятовуватись. Фізкультпаузи спрямовані на зняття втоми під час навчальних навантажень. Цей вид рухової активності особливо важливий у 1-2 класах, оскільки для цих дітей адаптація до навчання є серйозною проблемою. Але не менш важливо це і в наступні три-чотири шкільні роки, коли зростає розумове навантаження.

3. Пальчикові вправи. Про вплив ручних дій на розвиток мозку людини знали ще в Китаї у II столітті до нашої ери. Пальчикові вправи є обов'язковими на уроках письма, наприклад: вправа «хитання» – перекочування ручки між долонями, перекочування ручки між великим і вказівним пальцями або вправа «гра на клавіатурі» – поперемінне постукування пальцями обох рук по парті (Мельник, 2022).

4. Вправи для зміцнення та тренування зору. За даними дослідження Інституту громадської охорони здоров'я, сьогодні 30–40% дітей молодшого шкільного віку мають проблеми із зором. Очі сучасної дитини відчувають велике навантаження та відпочивають лише під час сну. Тому необхідно на уроці розширювати візуально-просторову діяльність, застосовувати вправи для очей, які не тільки зміцнюють очні м'язи, а й покращують кровообіг і запобігають короткозорості. Рекомендовано для використання учнями вдома під час виконання письмових та усних домашніх завдань; з такими вправами варто ознайомити і батьків.

5. «Кольоровий тиждень» початкової школи впроваджує в заклад освіти елементи кольоротепарії як методику покращення фізичного, психічного та емоційного здоров'я учнів за допомогою кольорів. Педагогічні можливості кольорів сприяють розвитку пізнавальних здібностей дітей, мовлення, мислення, пам'яті, уважності, креативності. Реабілітаційні можливості кольорів сприяють оздоровленню,

розслабленню, підняттю настрою та танусу, розвитку навичок рефлексії. Принцип дії кольоротерапії полягає в тому, що кожна з біологічно активних зон організму реагує на один з кольорів. До організму людини колір проникає через зоровий аналізатор, шкіру і стимулює вироблення гормонів, регулює обмін речовин.

Гасла про здоровий спосіб життя звучать невмотивовано без конкретних прикладів і пояснення його ролі в покращенні показників здоров'я та якості всього життя. Тому основна відповідальність має лежати на дорослих, які беруть участь у вихованні дітей. Батьки (опікуни, усиновителі, батьки-вихователі) та педагоги закладів освіти готують фундамент для формування здорового способу життя підростаючого покоління, подають приклад здоров'язбережувальної, відповідальної поведінки, яка формує у дітей позитивну мотивацію. Вчені зазначають, що діти, які займаються фізичною культурою з батьками на свіжому повітрі та вдома, є більш здоровими. Крім того, регулярна фізична і рухова активність самих батьків позитивно впливають на рухову активність дітей (Гозак) завдяки таким психологічним механізмам, як наслідування, ідентифікація, мотиваційне опосередкування.

Формування засад здорового способу життя, культури здоров'я, підвищення їх виховних можливостей потребує максимальної уваги до мотиваційної сфери молодого покоління у прагненні бути здоровими та успішними. Критеріями формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в учнів можна вважати:

- на рівні фізичного здоров'я: прагнення до фізичної досконалості, ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності, фізична розвиненість, загальна фізична працездатність, загартованість організму, дотримання раціонального режиму дня,

виконання вимог особистої гігієни, правильне харчування;

- на рівні психічного здоров'я: відповідність пізнавальної діяльності віку учнів, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, адекватної самооцінки, відсутність акцентуацій характеру та шкідливих поведінкових звичок;

- на рівні духовного здоров'я: узгодженість загальнолюдських та національних морально-духовних цінностей, наявність позитивного ідеалу, працелюбність, відчуття прекрасного у житті, природі, у мистецтві;

- на рівні соціального благополуччя: сформована громадянська відповідальність за наслідки нездорового способу життя, позитивно спрямована комунікативність, доброзичливість у ставленні до людини, здатність до самоактуалізації, саморегуляції, самовиховання (Мельник, 2022).

При виборі стратегії формування здорового способу життя в молодшому шкільному віці з урахуванням психологічних і психофізіологічних особливостей віку необхідно спиратися на зону актуального розвитку, виходячи з того, що орієнтуючі цінності здоров'я та здорового способу життя є необхідним і обов'язковим компонентом здоров'язберігаючої діяльності закладу освіти. Сюди слід віднести матеріально-технічне забезпечення, створення сприятливого психологічного клімату, раціональна організація освітнього процесу, ефективна спортивна та оздоровча робота, раціональне харчування (Гоц, 2018).

Ефективна мотивація учнів початкової школи до здорового способу життя потребує системного підходу, який передбачає методи, цілісно спрямовані на впровадження здорового способу життя.

Для більшої ефективності в роботі з дітьми педагоги повинні вибирати активні форми і методи з числа доступних. Ці методи базуються на взаємодії та орієнтовані на самостійне вирішення проблем з метою розвитку критичного мислення та креативності. До таких методів належать методи соціального аналізу, ситуаційно-рольові ігри, мозковий штурм, тренінги, майстер-класи, тематичні квести, наукові частування, майстер-класи, вебінари, марафони здорових практик на тему здоров'я. Також рекомендується використовувати більш традиційні методи, такі як дискусії, семінари, лекції тощо (Цуприк, 2011).

Застосування цих форм і методів сприяє формуванню моральної самооцінки учнів, руйнуванню негативних мотивацій, реконструкції та зміні негативних форм позитивної поведінки, посиленню позитивної моральної мотивації, підвищенню її ефективності або нейтралізації негативної мотивації, зниженню її сили, запобіганню прояву негативної мотивації здорового способу життя в учнів.

Пропаганда здорового способу життя особливо важлива в умовах дистанційного навчання. Щоб підтримувати позитивний ентузіазм, збалансоване фізичне та психічне здоров'я, учням пропонується починати кожен день із фізичних вправ. Перед онлайн-заняттями вчитель може провести нескладні фізичні вправи з дітьми та батьками. Ці вправи допомагають протистояти стресу і покращують самоконтроль.

Важливо утримувати робоче місце у чистоті. Перед заняттям всі разом прибирають своє робоче місце і, звичайно, провітрюють приміщення, роблять вологе прибирання. Вчені довели, що регулярна вентиляція може знизити ризик захворювань і позитивно вплинути на здоров'я, благополуччя та роботу нервової системи. Сонливість, головний біль і втома

зазвичай виникають через слабку вентиляцію легень. Спільне прибирання - це весело і не займає багато часу.

Ми всі знаємо, що сьогодні діти володіють смартфонами та активно користуються соціальними мережами. Тому креативний педагог може організувати індивідуальні челенджі на тему «Здоровий спосіб життя», «Мій ранок», «Улюблені активності», «Заряд бадьорості», «Природа і я» і т.д. Отримавши завдання, діти документують його виконання (фото, відео тощо) та публікують у соціальних мережах. До участі у заході можуть бути залучені батьки. Такий спосіб пропаганди здорового способу життя пробуджує інтерес та винахідливість у дітей, спонукає їх до активності, сприяє поліпшенню їхнього емоційного стану та поєднує їх для спільних творчих занять.

Народна педагогіка розробила оригінальні засоби формування здорового способу життя, спрямовані на зміцнення здоров'я дітей, продовження їх витривалості, працездатності та тривалості життя, розвиток позитивних вольових та моральних якостей.

Кожна людина прагне бути здоровою, сильною, витривалою, спритною, успішною і життєрадісною. Все це завжди було постійною турботою людей. Народні прислів'я, приказки та казки оспівують ідеал фізично витривалого, сміливого та сильного героя, богатиря.

Традиції та звичаї українського народу пропагують усі складові здорового способу життя, що свідчить про високу культуру, свободу й силу духу наших батьків та прадідів. Важливими механізмами формування здорового способу життя є:

- санітарно-гігієнічні умови;
- засоби загартування;
- доцільний режим активної діяльності та відпочинку;

- раціональне харчування;
- оптимальний рівень рухової активності.

Традиційні засоби українського фізичного виховання включають невичерпні можливості фольклору. Це надбання усної народної творчості, які супроводжують людину від народження та протягом усього її життя. Мета цих творів – не тільки розвага, яка, до речі, відіграє важливу роль у формуванні позитивного настрою дитини та сприянні її емоційному благополуччю, а й ефективна стимуляція нервової системи, розвиток вестибулярного апарату, загартовування організму, формування навичок здорового способу життя.

Український народ надає великого значення зміцненню та збереженню здоров'я, сприяє профілактиці захворювань, використовуючи природні можливості організму та навколишнього середовища. У зв'язку з відродженням традицій української народної фізичної культури та їх трансформацією в сучасність особливого значення набувають такі форми спортивно-виховної роботи, як «Козацькі забави», «Свята козацької слави» «Веселі старти» тощо.

Особливе місце в українських традиційних підходах до формування здорового способу життя у дітей займають фізичні вправи. До основних видів фізичних вправ належать обливання, купання в річках і озерах, ходіння босоніж, обтирання ніг водою, використання цілющих властивостей сонця, повітря та лікарських рослин.

Наприклад, у багатьох регіонах України існувало обрядове дійство під назвою «топтання рясту». Основною метою цього звичаю була профілактика простудних захворювань, активізація внутрішніх функцій організму, створення позитивних емоцій.

Для забезпечення нормального фізичного розвитку дитини етнопедagogіка наголошує на необхідності

дотримання режиму дня, харчування та сну, а також рівномірного розподілу праці та відпочинку.

Народні традиції здорового способу життя закріплювалися у різних звичаях, обрядах, святах та передавалися наступним поколінням. Вони міцно увійшли у повсякденне життя сім'ї, родини, суспільства та у побут народного календаря. Важливим засобом пропаганди здорового способу життя стали рухливі ігри, забави, розваги та танці, які є системними компонентами народних традицій.

У результаті наших досліджень можна виокремити педагогічні умови, які значно сприятимуть формуванню здорового способу життя в учнів початкової школи: підвищення компетентності батьків щодо гармонійного розвитку їхніх дітей; збагачення учнів знаннями та навичками ведення здорового способу життя; залучення батьків до спільної оздоровчої діяльності дітей та дорослих; створення предметно-розвиваючого середовища та соціально-педагогічних умов для збереження і зміцнення здоров'я; послідовність, систематичність та безперервність у процесі формування здорового способу життя; регулярне чергування різних видів діяльності у режимі дня молодших школярів; формування негативного ставлення до шкідливих звичок тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії; творчий підхід учителів до комплектування завдань у сфері оздоровлення; організація освітнього процесу та оздоровчої роботи у навчальний та позанавчальний час.

Для того щоб у молодших школярів була сформована мотивація до ведення здорового способу життя та розвивався їхній інтелект, батькам та педагогам у роботі з дітьми необхідно враховувати критерії формування позитивної мотивації, вікові та психологічні особливості,

вибирати найбільш ефективні форми та методи формування здорового способу життя в очній та дистанційній формах навчання. Батькам і вчителям потрібно шукати фольклорні засоби впливу на дітей з метою виховання у них національної самосвідомості, людяності, культивування здорового способу життя.

Каплінський В.В.,
*професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Дамзін О.В.,
*аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Тетерук Р.О.,
*аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

ВИКЛАДАЧ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ОРГАНІЗАТОР САМОВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Процес виховання має два виміри: зовнішній і внутрішній. Зовнішній – це насамперед соціальне середовище: суспільство загалом, засоби масової інформації, сім'я, оточення, керований вплив, що здійснюється в освітніх закладах (виховання в широкому педагогічному розумінні), і, нарешті, виховання у вузькому педагогічному розумінні. Однак, виховання має ще й

внутрішній бік: ті внутрішні зміни, які відбуваються в структурі особистості під впливом перерахованих зовнішніх факторів.

Про які саме зміни йде мова? Щоб відповісти на це запитання, звернемося до відгуків, які були післядією занять з проблеми самовиховання у майбутніх учителів фізичного виховання.

... Я багато думав з приводу ваших слів. Прокручував різні життєві ситуації. І зупинився на тому, що життя – це не твір, який можна спочатку писати на чернетці, а потім переписувати на чистовик. Ця ідея стала центральною в моїй свідомості. У мене виникло прагнення діяти. Ви підлили у вогнище моєї душі масла активності та життєдіяльності.

Я рідко ходжу на лекції. Сьогодні також хотів сачканути. Але потім зрадів, що не зробив цього. Стосовно моїх роздумів, то я вперше піймав себе на думці, що хочу бути вчителем. Коли ви наводили приклад про байдужість, особливо у ставленні до батьків, мені хотілося плакати. Не знаю, як я втримався. Моя мати померла, коли я закінчував школу. А я тоді навіть не думав про те, що вона хотіла і моєї ласки. Я не хочу сказати, що був поганим сином, але й не був хорошим. Якби вона була жива, я б після цієї лекції, прийшовши додому, підійшов би до матері і сказав, що люблю її понад усе на світі і даю слово, що ніколи нічим не ображу. У моєму житті були такі хвилини, що не хотілось далі жити. Сьогодні я осудив себе за своє боягузтво. У мене виникло бажання довести самому собі, що я можу бути морально сильним і мужнім (Каплінський, 2011, с.119).

Відгуки свідчать про те, що виховання переходить у самовиховання, дає свої плоди вже на самому занятті (відбувається внутрішня робота, діалог з собою, приймаються рішення).

Виховання стає логічно завершеним процесом лише тоді, коли виходить на само. Адже згідно з розумінням сутності

виховання як педагогічної діяльності її предметом є інша діяльність – діяльність вихованця. А це означає, що одне з найважливіших завдань виховання – спонукати вихованця до власної діяльності, спрямованої на подальше самовдосконалення, у якій він стає вихователем самого себе, тобто повноправним її суб'єктом. Саме тому В. Сухомлинський справжнім вихованням вважав те виховання, що спонукає до самовиховання. Інакше кажучи, післядією виховання має стати самовиховання.

У психолого-педагогічній літературі досить широко представлені результати досліджень проблеми самовиховання: розкрито його сутність, структуру, особливості, вироблено чіткі теоретичні позиції щодо організації цього процесу. У наукових дослідженнях з цієї проблеми можна знайти безліч методичних рекомендацій педагогам та поради учням.

Моделюючи зміст бесід із самовиховання, учитель фізичної культури має поставити перед учнями такі завдання:

- 1) розкрити суть та етапи організації самовиховання;
- 2) умови його ефективно організації;
- 3) бар'єри самовиховання;
- 4) реалізувати самовиховуючий потенціал змісту та методики проведення бесід.

Реалізація таких завдань стає можливою лише тоді, коли їх зміст передбачає не тільки певні теоретичні положення та методичні рекомендації щодо організації цього процесу, а живий практичний матеріал, спрямований на спонукання до самовиховання. На нашу думку, важливо, щоб знання, які здобувачі освіти отримують про організацію самовиховання, стали інструментом власної практичної діяльності з самовдосконалення.

Бесіди з самовиховання мають бути наповнені таким змістом, який, проходячи через сферу почуттів та емоцій, давав би сигнал про життєву та практичну цінність цих знань.

Так, ведучи мову про забезпечення інтересу до самовиховання на спонукальному етапі його організації, ми намагаємось насамперед викликати такий інтерес і у здобувачів освіти; інформуючи про перехід інтересу в потребу, ми намагаємось посприяти у виникненні такої потреби в них; акцентуючи на важливості прийняття рішення займатись самовихованням, шукаємо способи спонукати до прийняття рішень тощо. Для цього при відборі змісту для бесід із самовиховання, важливо керуватись певними критеріями.

По-перше, це особистісна значущість змісту або його відповідність інтересам, потребам та життєвому досвіду студентів. Формуючи зміст бесід із самовиховання, ми одночасно «приміряємо» його до їхніх потреб як суб'єктів власного самовдосконалення. Це допомагає надати змісту такого значення, яке уведе його в поле значущих проблем здобувача освіти і виступить не як щось лише зовнішньо задане, а як те, що внутрішньо спонукає до діяльності.

По-друге, емоційна насиченість змісту, оскільки, як говорив Ж.Ж.-Руссо, «у серце увійде лиш те, що йде від серця». Це вимагає пошуку таких емоційно насичених явищ, які б хвилювали, спонукали до роздумів, самоаналізу (Каплінський, 2011).

Керуючись запропонованими критеріями відбору інформації, яка спонукає до самовиховання, педагог може забезпечити до неї таке ставлення, яке стане «зеленим світлом» для її переходу у внутрішній план особистості студента.

Важливу роль у реалізації цілей самовиховання відіграє спонукальний етап, мета якого – дати поштовх до самовиховання. Це також вимагає відбору відповідного змісту

та наповнення його спонукаючим потенціалом. Завдання спонукального етапу – це дотримання поетапності таких кроків:

1) викликати інтерес до проблеми самовиховання, який є початком внутрішньої активності, поштовхом до неї;

2) посприяти виникненню потреби у самовихованні, на основі усвідомлення його життєво значущої необхідності: це не лише цікаво, але й потрібно.

При цьому варто наголосити, що без інтересу людина не відчуває, а, значить, не усвідомить потреби у самовихованні. Для виникнення потреби важливо змалювати дві моделі майбутнього:

1) або ти будеш переможений обставинами, своїми недоліками, оточенням;

2) або вийдеш переможцем у боротьбі з ними.

Викликати бажання займатись самовихованням – основний внутрішній мотив, виникненню якого сприяє потреба. Саме бажання стає джерелом внутрішньої активності. Недарма кажуть, що *той, хто хоче, може зробити більше, ніж той, хто може*. З цього приводу Сенека слушно зауважував, що *головною умовою моральності є бажання стати моральним*.

Наступний крок полягає в тому, щоб спонукати до прийняття рішень.

Отже, зміст названих чотирьох кроків спонукального етапу самовиховання можна було б передати коротко:

1) «цікаво»;

2) «потрібно»;

3) «бажаю»;

4) «приймаю рішення».

Важливе значення у самовихованні належить самооцінці та постановці цілей самовиховання. «Як я можу стати кращим, якщо я не знаю, що в мені поганого?». Цей мудрий вислів

підводить нас до важливого висновку: щоб піднятися над собою, потрібно спершу увійти в себе і роздивитись уважно, що там робиться. Ми зазвичай звертаємо увагу на недоліки, але переважно не на свої. Нам більше подобається обговорювати недоліки інших.

Цільовий етап самовиховання передбачає попереднє здійснення самооцінки, яка полягає в тому, що вихованець має «переглянути» своє життя, характер, поведінку, провести внутрішню ревізію, здійснити внутрішній суд стосовно негативних рис особистості. Самопізнання називають найкращим із знань, а вміння себе об'єктивно оцінювати – ознакою мудрості.

Існують різні способи самопізнання й самооцінки, однак, за словами В. Гете, адекватна самооцінка можлива лише шляхом дій, і ніколи не можлива шляхом простого споглядання. Один з ефективних способів самопізнання – прислуховування до зауважень та порад на нашу адресу, які неодноразово звучать з уст інших, незважаючи на те, що нам не завжди приємно чути про свої недоліки, які ми інколи намагаємося приховати навіть від себе. Про важливість цього способу самопізнання один мудрий старець сказав так: «... Сьогодні, врешті-решт, знайшлась мудра людина, яка мене посварила, насправді, правильно оцінила. Сьогодні я мав придбання. Мене покритикували, звернули увагу на мої недоліки. Сьогодні в мене була баня. Не хотів би, щоб зі мною поряд була людина, яка б мене постійно хвалила, – це найлютіший ворог».

Інший спосіб самопізнання – уважно придивлятися до інших людей і проводити паралелі з собою. Для самооцінки можна було б запропонувати анкету із такими завданнями:

1. Назвіть три речі (це можуть бути заняття, розваги, справи, обов'язки), які вам би хотілося робити частіше, тому що від

цього залежить позитивне сприйняття вашої особистості іншими.

2. Назвіть три речі, які вам би хотілось перестати робити, оскільки вони негативно впливають на ваш імідж, однак відмовитися від них ви не можете.

3. Поясніть, чому ви не робите того, що принесе вам користь (пункт 1) і робите те, що може вам зашкодити (пункт 2).

Адекватна самооцінка, самопізнання і самоаналіз сприяють чіткому визначенню мети самовиховання і спрямованості подальших дій. Саме з мети починається перемога над собою. Мета – це те, заради чого...; уявний кінцевий результат діяльності; компас, який у правильному напрямку скеровує наші дії. Вона визначає зміст життєдіяльності взагалі. Якщо немає цілі, то життя пусте, беззмістовне, яке не дає плодів, оскільки немає зав'язків, а лише пустоцвіт, який і породжує беззмістовність. Здебільшого людина без цілі – потенційно хвора людина, яка лише пливе за течією.

Варто пам'ятати, що мета повинна бути адекватною можливостям. З одного боку, вона не повинна надто перевищувати можливостей, а з іншого, те, що легше, не завжди означає краще. Формулюючи мету самовиховання, потрібно визначати конкретні завдання, досягнення яких виведе особистість на новий, якісний рівень, забезпечить більш якісні зміни в її структурі. Мета самовиховання не може обмежуватися лише окремим напрямком всебічного розвитку, вона має бути спрямована на розвиток «м'язів» тіла, мозку і душі в єдності.

Так, поставивши за мету, наприклад, розвиток розумових здібностей, ми повинні паралельно приділяти належну увагу і фізичному розвитку, без якого унеможлиблюється якісний розвиток інтелекту. Згадаймо висічені греками на скелі

слова, що збереглися до наших днів: «Хочеш бути красивим – бігай! Хочеш бути сильним – бігай! Хочеш бути розумним – бігай!»

Не поєднувати між собою цих двох важливих напрямів процесу самовиховання – означає обмежувати свій розвиток, впадати в крайнощі, про які говорив уже згадуваний нами знаменитий спортсмен Ю. Власов: *«Дивишся на молоду людину і дивуєшся: йдуть тупі біцепси, або навпаки – гіпертрофований мозок, який ледве тримається на кволих ногах».*

Однак, коли ми ведемо мову про самовиховання, ми чомусь акцент робимо на фізичному самовдосконаленні і наводимо приклади, які саме цього напряму стосуються. Але перед тим, як перемогти себе фізично, потрібно перемогти себе морально. Проте на розвиток моральних рис у процесі самовиховання наші зусилля спрямовані не так часто. Моральні ознаки для багатьох перестали бути предметом прагнень, незважаючи на те, що нас завжди приваблюють люди, які, за словами відомого вчителя-новатора Є. Ільїна, світяться внутрішньо. Згадуваний раніше Ю. Власов говорив про непривабливість фізичної досконалості спортсмена за відсутності морального стрижня, тобто про те, що зовнішня велич нічого не варта без внутрішнього духовного фундаменту, без якого процес фізичного самовдосконалення часто притуплюється, дає серйозні збої і зупинки.

Моральний стрижень і є тим компонентом особистості, який об'єднує в єдине ціле і цементує всі інші. Адже в людини може бути досконалим інтелект, розвинуті фізичні риси, сформовані естетичні смаки. Однак за відсутності морального стрижня людина стає, як правило, кон'юнктурною, неконтрольованою, часто втрачає почуття міри, нерідко стаючи соціально небезпечною. Це шкодить і самій людині, тому що відсутність духовного, морального навіть підрізує корінь щастя.

Все це в сукупності говорить про те, що за відсутності духовного людина рано чи пізно відчує незадоволеність життям, пустоту й відчай. У Євангелії від Матвія є слова: «Яка користь людині, якщо вона підкорить весь світ, а душі своїй нашкодить?».

Сформулювавши мету і визначивши спрямованість своїх подальших дій щодо вдосконалення себе, важливо накреслити програму, тобто розробити тактику подальшої діяльності з самовдосконалення. Слово «планування» не завжди викликає у нас позитивні емоції, однак цей етап є досить важливим, і якщо ми витрачаємо час на планування, то часу стає більше, оскільки ми економимо його далі в процесі діяльності. Так званий закон Мексімена формулюється так: «Завжди не вистачає часу, щоб чітко спланувати і виконати, як потрібно, роботу, але на те, щоб її переробити, час знаходиться».

Однією з важливих умов виконання програми є чітке формулювання власних правил, дотримання яких сприяє успішній реалізації програми самовиховання.

Як і в процесі виховання, у самовихованні також важливо дотримуватися певних принципів, оскільки вони і є тими положеннями, які визначають ефективність цього процесу. Щодо самовиховання, то мова йде про власні, особисто сформульовані правила життя та поведінки, які визначають ефективність подальших дій із самовиховання.

Програма самовиховання є досить важливим його кроком, тому доцільно було б визначити її основні напрямки, які могли б стати основою програми. Для її реалізації потрібна рушійна сила, якою виступає воля (здатність діяти). Тому наступний важливий крок самовиховання полягає в активізації волі, внутрішніх ресурсів особистості. Адже людина до рівня особистості піднімається лише тоді, коли набуває здатності керувати собою, володіти своїми почуттями та пристрастями. Саме воля породжує енергію для досягнення поставленої

мети. Акт напруження волі, хоч і не завжди буває приємним, бо він нерідко пов'язаний з примусом, з насильством над собою, однак майбутній успіх, майбутня перемога, майбутня радість нейтралізують його негативний характер. Мова не йде про ті перемоги, які даються легко, без особливих зусиль. Адже, як вже говорилося раніше, – легше не завжди означає краще.

Безперечно, самовиховання не може бути успішним без подолання певних труднощів, а фізичне самовдосконалення без граничних зусиль. Ми не випадково підкреслили слово «граничних», яке відрізняється від «зусиль» на рівні спортсмена-любителя, який все робить злегка, не напружуючись, для власного задоволення. Тут проявляється цікава закономірність: *що більше енергії витрачаєш, то більше її накопичуєш (що більше віддаєш, то більше отримуєш).*

У відомому художньому фільмі «Захід-схід» є такий фрагмент: *тренер виганяє спортсмена-плавця з команди через значне зниження рівня спортивних досягнень. У спортсмена є на це особисті серйозні причини: померла єдина близька йому людина, його бабуся. Француженка, яка мешкає в одній з ним комунальці, переконує не опускати рук і не кидати плавання. Зранку вони разом приходять на місцеву річку зі швидкою течією і герой фільму чує на свою адресу такі слова: «Олександр, якщо ти тут будеш тренуватись, ти обов'язково переможеш, оскільки будеш пливати проти течії». І, справді, за короткий час він досяг блискучих результатів. Про це дізнався тренер і сам прийшов, щоб повернути його в команду.*

Одна з важливих умов успішного самовиховання – це постійність, регулярність дій. Кажуть, *не так важливий сам по собі біг, як його регулярність.* Відомий хірург Лука Войно-Ясинецький говорив, що *зупинитись у своєму зростанні – означає повернути назад і повільно втратити навіть те, що було набуто.*

Регулярності можна протиставити таке поняття, як *ситуативна поведінка*, котра детермінується певною ситуацією (зовнішньою або внутрішньою). Ситуація проходить – і активність призупиняється (*загорівся і дуже швидко згас*). Тому важливо, щоб діяльність з самовиховання не була прив'язаною до певних умов і не припинялась за їх відсутності, була вільною від них, самодетермінованою.

Одного разу запитали відомого в минулому неодноразового чемпіона світу з гімнастики О. Дитятіна: «Коли ви більш за все хвилюєтесь: у змаганнях за особисту першість, чи в командних змаганнях?» Олександр відповів на це так: «Коли я виступаю, – мене покидає хвилювання і народжується впевненість у собі, оскільки я над собою працюю регулярно, сумлінно виконую кожне завдання тренера і при цьому не роблю послаблень. А при виході на поміст я кажу собі: «Не хвилюйся, адже ти зробив усе, що було у твоїх силах!»

Регулярності самовиховання часто заважають певні бар'єри, тобто перешкоди, які цей процес гальмують, іноді з самого початку. Як і фактори розвитку особистості є зовнішні і внутрішні, так і фактори гальмування – зовнішні та внутрішні.

По-перше, це негативний вплив оточення, зокрема так званих «друзів». Наслідування їхніх поглядів на життя, способів поведінки, ціннісних орієнтацій зі знаком «-» сприяє не самовдосконаленню, а, швидше, «саморуйнуванню». У цьому плані було б варто згадати Сократа, до якого Гетера звернулась зі словами: «Ти вчиш їх багато років, проте мені варто лише повести бровою – і вони підуть за мною». Сократ відповів: «Вся справа в тому, що ти опускаєш їх донизу, а я їх веду доверху».

По-друге, звичка відкладати *на потім*, коли нібито і має розпочатись справжнє життя. Проте лише шкільний твір ми

можемо спочатку писати на чернетку, потім на чистовик, а життя ми « пишемо» одразу «на чистовик». Якщо підрахувати, скільки ми в середньому живемо днів, помноживши середній вік на кількість днів у році, то виходить десь приблизно 22 тис. днів. Уявляєте, всього лише 22 тис. днів. А якщо ще підрахувати й скласти до купи той час, який людина витрачає на пусті балачки, то це становить три роки, які потрібно відминусувати. А скільки витрачається на сон, особливо в тих, хто любить довше поспати? Доречно було б у контексті сказаного звернутись до висловів видатних людей (Каплінський, 2009, с.63).

Постійне відкладання «на завтра», «на потім» призводить до того, що людині вже 30, 35, 40 років..., а життя ще не починалось. Ніби весь час не жив, а перебував у залі очікування. ще ніби навіть не жив. Все чекав «завтра». Оглянувся назад, а там все пусто, безтолково, одні дрібниці, казна-що. Життя не вдалось. Особистість не відбулась. Весь час був біг на місці. Вічне буксування. Це й наблизило день X, тобто день особистісного банкрутства.

Одкровення одного сучасного парубка, яке він назвав: «Мій полюс – лінь»: *Хочу поділитись своїми життєвими проблемами. Мені незабаром 21 рік. У дитинстві я хотів стати музикантом, до того ж мріяв досягти неабияких вершин. У моїй уяві постійно звучала та нова музика, яку я подарую людям. Я думав про успіх і визнання. Переїзди, слава, активне життя – все це манило мене. Але... як тільки я починав щонебудь робити, майже відразу ж покидав – не вистачало терпіння. Адже я звик мріяти, лежачи на дивані. Диван став невід'ємною частиною мого життя. Весь свій вільний від роботи час я лежав і мріяв. Я дуже любляв слухати музику, вона викликала бурхливі відчуття в моїй душі. Та лише намагався взятись за справу, лінощі знову підкрадались до мене і, знесилений, я знову падав на диван. А роки минали. Я все агресивніше ставився до життя та людей, які були зовсім*

байдужі до мене. Була мить, яка могла підвести мене на ноги. Я зустрів товариша, Славу. Мене відразу зацікавила його цілеспрямованість. Ми познайомились. Він уважно вислухав мою сповідь і відтоді почав допомогати мені, спонукати до діяльності. Намагався познайомити з цікавими людьми, та я все більше розчаровувався у своїх силах: мені здавалось, що сам я ні на що не здатен.

Я приймав рішення – і не виконував їх. Як я заздрив друзям: вони не шкодували ні часу, ні сил на свою роботу. Я зрозумів, що в моєму вихованні, певно, багато втрачено та нічого не міг вдіяти. Допомога Слави тепер стала мене дратувати, я зрадив, коли його призвали до армії.

Пізніше й мене призвали. Перший місяць нестерпно страждав, але потім поступово став помічати, що змінююсь на краще. Ось уже рік, як я служу. Зміцнів, змужнів, однак невмируща лінь все ще залишилась у мені. Раптом мене осяйнуло – я невдаха: зазвичай це усвідомлюють пізніше. Я впевнений, що після армії все буде по-старому: робота – диван – мрії. Та як довго це може тривати? От і не знаю, чи досягну я свого чи моїм полюсом залишиться лінь?... Я хочу, щоб більше ніхто не повторював моїх помилок...

На кожному етапі самовиховання застосовуються відповідні тому чи тому етапу методи, прийоми та форми самовиховання. На спонукаючому етапі можна звернутись як до методів впливу на підсвідомість, так і до методів впливу на свідомість, а також до методів, які включають в діяльність.

Серед них насамперед розповіді про видатних людей, які досягли значних успіхів завдяки самовихованню. Не існує правильнішого способу стати добрим і великим, ніж раннє знайомство з життям добрих та великих людей. А потім живий вплив таких людей, якщо маєте щастя безпосередньо з ними спілкуватись і співпрацювати.

Що стосується розповідей про життя відомих людей, то варто зауважити, що не завжди зміст цих розповідей набуває спонукаючої сили, тобто викликає внутрішню активність, а лише за певних умов. Одна з них – їхня відповідність інтересам, потребам та спрямованості особистості. Йдеться про розповіді таких людей, які б могли викликати асоціації з власним життям, були особистісно значущими для вихованців. Крім розповідей про життя видатних людей на спонукаючому етапі можуть застосовуватись бесіди та дискусії про важливість та *необхідність самовиховання*, про можливість людського організму.

Учені вже давно довели, що людина з середніми здібностями використовує лише 4% своїх нервових клітин. Геніями стають ті, кому вдається розбудити і залучати до роботи хоча б частину дремаючих клітин. Звідси випливає, що в кожного є шанс стати у 5-10-20 разів розумнішим та здібнішим. Особливо, якщо раніше розпочати й не відкладати «на потім».

Для самовиховання можна використовувати і спеціально підготовлені уроки виховного спрямування: на початку навчального року ,останній урок у школі перед виходом у самостійне життя. На інших етапах застосовуються інші методи та прийоми, серед яких: самопримус, самонаказ, самоаналіз, самооцінка, самозобов'язання, самоконтроль, самозвіт.

На завершення пропонуємо завдання для практичного заняття з теми «Учитель фізичної культури як організатор самовиховання».

I. Обговорення питань

1. Самовиховання та фізичне самовдосконалення особистості.

2. Формування в учнів інтересу та потреби в самовихованні.

3. Організаційно-діяльнісний етап самовиховання.

4. Бар'єри самовиховання.

5. Самовдосконалення вчителя фізичної культури як важлива умова ефективної організації самовиховання здобувачів освіти.

II. Аналіз тематичних відеоситуацій

III. Індивідуальні завдання

- Роль і місце самовиховання серед інших факторів розвитку особистості.

- Підготуйте інформацію, яку можна використати з метою спонукання учнів до самовиховання (цікавий факт з життя конкретної людини, відеофрагмент, приклад досягнень як результат самовдосконалення і т. ін.)

- Підготуйте невелику промову (до п'яти хвилин) чи фрагмент бесіди, які б давали поштовх до самовиховання.

- Спробуйте здійснити внутрішню «подорож» у самого себе, визначити свої недоліки і скласти програму самовдосконалення.

- Виберіть короткі відеофрагменти фільмів, демонстрація яких спонукала б до самовиховання.

- Знайдіть і процитуйте афоризми, поетичні рядки про роль самовиховання особистості.

IV. Питання для обговорення

- З'ясуйте і сутність понять «самовиховання» та «фізичне самовдосконалення особистості».

- Який взаємозв'язок між вихованням та самовихованням?

- У чому сутність спонукального етапу самовиховання?

- Які є способи формування інтересу та потреби в самовихованні?
- Які існують бар'єри самовиховання?
- Які методи та прийоми виховання у найбільшій мірі спонукають до самовиховання?
- У чому полягає роль фахівця з фізичного виховання в організації самовиховання школяра?
- Назвіть етапи самовиховання та коротко схарактеризуйте кожен з них.

Отже, однією з важливих умов виконання програми є чітке формулювання власних правил, дотримання яких сприяє успішній реалізації програми самовиховання. Як і в процесі виховання, у самовихованні також важливо дотримуватися певних принципів, оскільки вони і є тими положеннями, які визначають ефективність цього процесу.

Одним із найважливіших завдань виховання – спонукати вихованця до власної діяльності, спрямованої на подальше самовдосконалення, у якій він стає вихователем самого себе, тобто повноправним її суб'єктом.

*Любарська Л.А.,
аспірант кафедри інноваційних
та інформаційних технологій в освіті
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

*Фрицюк В.А.,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

ГІБРИДНЕ НАВЧАННЯ: ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Ключовою тенденцією сучасного освітнього простору є цифровізація освіти. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, хмарні сервіси, віртуальна та доповнена реальність, трансформують традиційні підходи до навчання, роблячи освіту більш доступною, гнучкою та індивідуалізованою. Проте, хоча цифрові технології можуть бути ефективним доповненням до процесу здобуття освіти, самі по собі вони не здатні створити стійке освітнє майбутнє (Facer & Selwyn, 2021). Значною мірою саме поєднання традиційних та інноваційних методів у вищій освіті здатне забезпечити готовність майбутніх фахівців до інноваційної діяльності (Фрицюк В. А., Фрицюк В.М., 2021).

Окрім стрімкого розвитку технологій, світ стикнувся з викликами, спричиненими пандемією COVID-19, а Україна змушена функціонувати в умовах повномасштабного вторгнення. Війна та карантин значно вплинули на освітній процес, змусивши заклади вищої освіти випробовувати нові шляхи забезпечення безперервності навчання в умовах нестабільності, переміщень студентів та викладачів, а також обмеженої інфраструктури. Заклади освіти застосували онлайн-навчання як засіб підтримки надання освітніх послуг.

Науково-педагогічні працівники взяли на себе виклик і намагалися впроваджувати в навчально-виховний процес різноманітні сучасні технології та методики, зокрема дистанційне та змішане навчання (blended learning).

Ці форми навчання характеризуються тим, що здобувач вищої освіти не прив'язаний до навчального закладу й не повинен бути присутнім на практичних заняттях чи лекціях. Для участі в навчальному процесі достатньо мати комп'ютер, стабільний інтернет-зв'язок та доступ до посилань, наданих науково-педагогічним працівником. Саме поєднання традиційного навчання з дистанційним сприяло виникненню змішаного навчання.

Згідно з визначенням О. Святенко, заступниці директора департаменту інституційного аудиту Державної служби якості освіти України, змішане навчання – це навчання, за якого частина пізнавальної діяльності відбувається на занятті під безпосереднім керівництвом викладача, а інша – у самостійній роботі з електронними ресурсами (Святенко, 2022). Виокремлено кілька варіантів такого навчання: поєднання очної форми із дистанційною; поєднання різних форматів навчання у межах одного класу (основне очне навчання із використанням технологій дистанційного навчання та різних форм роботи з електронними ресурсами, онлайн-курсами тощо); поєднання самостійного навчання та співпраці в класі; змішування основного навчального контенту (підручників та навчальних матеріалів) із зовнішніми матеріалами (електронними ресурсами).

Поруч із змішаним навчанням виділяють гібридне навчання. Ці два підходи часто помилково вважають синонімами. Між ними існує значна різниця. У гібридному навчанні (hybrid learning) науково-педагогічний працівник надає матеріали здобувачам, причому частина студентів відвідують заняття особисто, а інші приєднуються до класу

віртуально з місць, де вони знаходяться. У цьому випадку викладач навчає віддалених і фізично присутніх студентів одночасно, використовуючи такі інструменти, як комп'ютер та програмне забезпечення для відеоконференцій. Змішане навчання (blended learning), з іншого боку, поєднує очне викладання з методами онлайн-навчання. Таким чином, здобувачі можуть слухати лекцію в аудиторії, а потім пройти онлайн-тест прямо там або вдома.

Гібридне навчання, яке поєднує традиційні очні методи з елементами дистанційного навчання, стає одним із ключових напрямів трансформації вищої освіти у світовому масштабі. Цей формат навчання, що активно розвивається під впливом цифрових технологій та змін у суспільних потребах, відкриває нові можливості для підвищення якості освіти, забезпечення гнучкості та доступності. У контексті сучасних викликів, таких як глобалізація, цифровізація та пандемії, гібридне навчання стає не лише альтернативою, але й невід'ємною частиною освітньої екосистеми.

Отже, гібридне навчання поєднує два види навчальних середовищ: традиційне навчання та дистанційне з елементами інновацій. Змішане навчання, у свою чергу, поєднує кілька типів навчального контенту, але більше ґрунтується на механічному змішуванні. Саме тому ці два терміни часто плутають і вважають синонімами. Змішане або гібридне навчання спирається на три елементи: дистанційне навчання (Distance Learning), навчання в аудиторії (Face-to-face Learning) та навчання через Інтернет (Online Learning). Питання гібридного навчання є актуальним і ключовим елементом трансформації вищої освіти в умовах глобальних викликів. Згідно з дослідженнями (Шостак, Яблочнікова, 2023), гібридне навчання сприяє підвищенню доступності освіти, індивідуалізації навчального процесу та оптимізації використання ресурсів навчальних закладів. Тому

дослідження гібридного навчання в таких умовах має не лише теоретичне значення, але й практичну цінність, оскільки дозволяє визначити оптимальні шляхи інтеграції цифрових технологій у навчальний процес, зберігаючи при цьому його якість та доступність. Це підкреслює необхідність розробки нових підходів до організації навчального процесу, які б враховували як технологічні інновації, так і соціально-економічні реалії сучасності. Важливим аспектом є розгляд гібридного навчання як інструменту, який може забезпечити баланс між традиційними та інноваційними методами навчання, що особливо актуально в умовах динамічних змін у світовій освітній практиці (Boelens et al., 2017).

Гібридне навчання базується на різних підходах які враховують темп, спосіб навчання, кількість залучених студентів. Цей формат дозволяє поєднувати традиційні методи з інноваційними технологіями, що робить його ефективним для сучасних умов. Нижче наведено ключові цілі дослідження: визначити конструкції гібридного навчання та прагматичні принципи, що підтримують ці конструкції; визначити проблеми, з якими стикається гібридне навчання у сфері дистанційного навчання.

Досліджуване нами навчання дає можливість, здобувачам освіти, особисто зустрітися з інструкторами курсу та їхніми колегами, щоб обговорити, поставити запитання та отримати інструкції. Заняття, які викладаються повністю онлайн, очевидно, не передбачають такого фізичного досвіду. Гібридне навчання поєднує в собі переваги як дистанційного, так і очного навчання. Викладачі відіграють роль фасилітаторів, допомагаючи студентам, коли це необхідно. Згідно з дослідженням Halverson et al. (2012), гібридне навчання поєднує особисті та нолайн-модальності, що робить його ефективним для сучасних умов. Науковці виокремили гібридне навчання як «різноманітну та розширену сферу

проектування та дослідження, яка поєднує в собі особисті та онлайн-модальності» (с. 381). Крім того, Qi та Tian (2011) заявили, що гібридне навчання має чотири властивості, зокрема:

- 1) поєднання колективного та індивідуального навчання,
- 2) поєднання синхронного навчання та асинхронного навчання,

- 3) поєднання самотійного та групового навчання та

- 4) поєднання формального і неформального навчання з точки зору включення та/або встановлення навчання протягом усього життя. У цих чотирьох властивостях гібридне навчання як суміш колективного та індивідуального навчання. З точки зору темпу навчання, такий підхід дозволяє зручний підхід до самотійного навчання, який використовує мультимедійні ресурси, надані через Інтернет, та забезпечує спільне групове навчання з використанням синхронізованих налаштувань (Stanford-Smith, Chiozza, & Edin, 2002). У той час як звичайні освітні програми вимагають присутності учнів в одному місці навчання, гібридне навчання, завдяки об'єднанню інформації та комунікації, змінило структуру навчання із застосуванням інтелектуальної системи навчання та використання інтелектуальних агентів (наприклад, агентів для спільного навчання, агентів веб-інтерфейсу тощо), здатних розпізнавати труднощі та відмінності здобувачів освіти. Anastasiades P., & Retalis S. (2002) зазначили, що в гібридному навчанні: між студентом і викладачем змінюються ролі; педагог є координатором джерел знань, здатним керувати та обробляти темп навчання; вимоги студента до відвідування та екзаменів замінені активною участю в процесах навчання, розвитком індивідуальної навчальної сфери та багатосторонньою або двосторонньою основою оцінювання; та часові рамки процесу навчання змінюються на навчання протягом усього життя. Гібридне навчання скасовує

звичайне уявлення про здобуття освіти від початку до кінця, а натомість воно вводить концепцію навчання протягом усього життя, яке можна здобути протягом усього індивідуального життя людини. Як зазначав раніше Spector J. (2008), гібридне навчання є відносно новим у сфері вищої освіти, хоча цей підхід уже застосовувався в різних відкритих університетах, особливо у Великобританії та Сполучених Штатах Америки у формі електронного навчання. Структура гібридного навчання, створюється установами. Хоча є випадки, коли здобувачам освіти надається можливість налаштувати свої навчальні модулі залежно від курсу та типу освіти, яку вони здобувають.

Концепція гібридного викладання привернула значну увагу в освітньому дискурсі, оскільки вчені намагаються визначити та вдосконалити її впровадження в різноманітних навчальних середовищах. Викладачі, які використовують гібридні педагогічні методиками, навмисно включають технологічні інструменти як для покращення навчання студентів, так і для відповіді на широкий спектр уподобань у навчанні. Синхронний і асинхронний режими навчання відрізняються кількома ключовими аспектами. Синхронне навчання передбачає спілкування в реальному часі, тоді як асинхронне навчання дозволяє учасникам спілкуватися у віртуальному середовищі в різний час і з різних місць. Обидва режими використовують різні стратегії, методи та цілі та використовують різні форми взаємодії. Асинхронне середовище пропонує високий ступінь інтерактивності, незважаючи на географічне та часове розділення, що пропонує більшу гнучкість для студентів. Lorenzo-Lledó та ін. (2021) описують гібридне навчання як подвійний спосіб навчання, «де студенти мають можливість відвідувати призначені заняття особисто, а для решти занять вони можуть стежити за запрограмованим вмістом онлайн».

Гібридне навчання стає все більш актуальним у контексті сучасних викликів, з якими стикається система вищої освіти. Воно дозволяє закладам освіти ефективно реагувати на зміни, спричинені глобальними кризами, та забезпечувати безперервність навчального процесу. Однією з головних переваг гібридного навчання є його гнучкість, яка дозволяє враховувати індивідуальні потреби студентів, їхній рівень підготовки, доступ до технічних засобів та інші фактори. Це особливо важливо в умовах, коли частина студентів через обставини (наприклад, переміщення через війну або відсутність стабільного інтернет-зв'язку) не може повноцінно брати участь у традиційному навчанні.

Одним із ключових аспектів гібридного навчання є використання інтерактивних технологій, які забезпечують активну взаємодію між викладачами та студентами. Наприклад, платформи для відеоконференцій (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet) дозволяють проводити заняття в реальному часі, де студенти можуть задавати питання, брати участь у дискусіях та отримувати зворотний зв'язок. Крім того, використання систем управління навчанням (LMS), таких як Moodle, Canvas або Google Classroom, дає можливість організувати доступ до навчальних матеріалів, завдань та оцінювання в будь-який час.

Важливим елементом гібридного навчання є також індивідуалізація навчального процесу. Викладачі можуть використовувати аналітичні інструменти для відстеження прогресу студентів, виявлення їхніх слабких сторін та надання персоналізованих рекомендацій. Це дозволяє кожному студенту рухатися власним темпом, що є особливо важливим у умовах різного рівня підготовки та можливостей.

Опрацювавши згадану вище літературу та враховуючи думку С. Фединяка, можемо зазначити п'ять моделей гібридного навчання:

1. Перша модель Rotation model, це принцип, коли студенти навчаються у групах. Також є індивідуальне спілкування з викладачем. Групи виконують завдання в певних «класах», один з яких дистанційний.

2. Друга модель Flex model. Головним є он-лайн навчання. Студенти працюють в аудиторіях, за кожним закріплений викладач, який допомагає при виконанні завдань.

3.Третя модель A La Carte model. Тільки он-лайн навчання. Студент може працювати як вдома, так і в аудиторії, але спілкування з викладачем відбувається лише он-лайн.

4.Четверта модель Enriched Virtual model. Здійснюється за допомогою класичного та дистанційного навчання. Надається можливість отримати досвід навчання в аудиторії та в он-лайн навчання (Гриниха, 2020).

Моделі гібридного та змішаного навчання важливі для закладів вищої освіти, щоб підтримувати кількість студентів і дозволяти студентам безпечно продовжувати навчання в періоди кризи чи нестабільності. Згідно з опитуванням, проведеним Інститутом міжнародної освіти (ІМО), восени 2020 року майже дев'ять із десяти вищих навчальних закладів використовували модель змішаного навчання.

Впровадження гібридного навчання у вищих навчальних закладах має низку особливостей, які варто враховувати:

- Інфраструктура. Для успішного впровадження необхідна наявність технічної бази: комп'ютерів, стабільного інтернету, платформ для дистанційного навчання (наприклад, Moodle, Google Classroom, Zoom) та інших цифрових інструментів.

- Підготовка викладачів. Викладачі повинні володіти навичками роботи з цифровими технологіями, щоб ефективно використовувати їх у навчальному процесі. Це може вимагати додаткових тренінгів та підвищення кваліфікації.

- Адаптація навчальних програм. Навчальні програми повинні бути переглянуті та адаптовані для поєднання очних і дистанційних форматів. Це включає розробку нових методик, інтерактивних завдань та оцінювання.

- Мотивація студентів. Гібридне навчання вимагає від студентів самодисципліни та самоорганізації. Важливо забезпечити мотивацію через чіткі цілі, зворотний зв'язок та підтримку.

- Правові та організаційні аспекти. Необхідно враховувати нормативну базу, яка регулює дистанційне навчання, а також розробити внутрішні положення щодо гібридного формату.

З дослідження видно, що цифрові технології є основою гібридного навчання, забезпечуючи його функціонування та ефективність. Серед ключових ролей технологій можна виділити:

- Платформи для навчання. Спеціалізовані платформи (наприклад, Moodle, Canvas, Blackboard) дозволяють організовувати курси, завантажувати матеріали, проводити тестування та забезпечувати зворотний зв'язок.

- Відеоконференції. Інструменти, такі як Zoom, Microsoft Teams або Google Meet, дозволяють проводити лекції, семінари та групові обговорення в режимі реального часу.

- Інтерактивні ресурси. Використання мультимедійних матеріалів (відео, аудіо, інтерактивні презентації) робить навчання більш цікавим і ефективним.

- Хмарні технології. Зберігання даних у хмарі дозволяє студентам і викладачам отримувати доступ до навчальних матеріалів з будь-якого пристрою та в будь-який час.

- Штучний інтелект та аналітика. AI може допомагати у персоналізації навчання, аналізувати успішність студентів та пропонувати рекомендації для покращення результатів.

- Віртуальна та доповнена реальність. У деяких дисциплінах ці технології дозволяють створювати імерсивні навчальні середовища.

Ми вважаємо, що гібридне навчання стає важливим інструментом у сучасній вищій освіті, поєднуючи переваги традиційного та дистанційного навчання (Фрицюк В.А., Фрицюк, В. М., 2020). Воно вимагає ретельного планування, інвестицій у технології та підготовку викладачів, але при цьому відкриває нові можливості для студентів та навчальних закладів. Гібридне навчання суттєво впливає на організацію освітнього процесу, змінюючи традиційні підходи такі як:

гнучкість – студенти можуть вибирати час і місце для навчання, що дозволяє краще поєднувати навчання з іншими аспектами життя (робота, сім'я тощо);

індивідуалізація – гібридний формат дозволяє враховувати індивідуальні потреби студентів, пропонуючи різні шляхи опанування матеріалу;

зворотний зв'язок – використання цифрових платформ дозволяє швидше отримувати зворотний зв'язок від викладачів, що сприяє покращенню результатів навчання;

ефективність використання ресурсів – гібридний формат дозволяє зменшити витрати на оренду приміщень та інші операційні витрати, водночас забезпечуючи якісну освіту;

міжнародна співпраця – цифрові технології дозволяють залучати до навчального процесу викладачів та студентів з інших країн, розширюючи можливості для міжнародної співпраці;

виклики для викладачів – викладачі повинні адаптуватися до нових умов, що вимагає часу та зусиль, крім того, важливо підтримувати баланс між очними та дистанційними форматами;

соціальний аспект – гібридне навчання може зменшити кількість особистих контактів між студентами, що може

вплинути на формування соціальних зв'язків та комунікативних навичок.

Здійснивши ретельний аналіз літератури ми дослідили існуючі теоретичні підходи та практичний досвід у сфері гібридного навчання. Ми опрацювали ключові концепції, теорій та результатів попередніх досліджень для формування теоретичної бази дослідження та визначили питань, які залишилися недостатньо вивченими, що дає можливість подальшим дослідженням.

З попередніх досліджень, переконуємося що, однією з ключових тенденцій у розвитку гібридного навчання є інтеграція передових цифрових технологій, які трансформують освітній процес. Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR), штучний інтелект (AI), машинне навчання (ML) та аналітика даних стають інструментами, що дозволяють створювати персоналізовані навчальні траєкторії, автоматизувати процеси оцінювання та забезпечувати глибокий аналіз успішності студентів. Наприклад, AI-платформи можуть аналізувати поведінку студентів під час навчання, пропонуючи індивідуальні рекомендації щодо покращення результатів. VR/AR технології, у свою чергу, відкривають нові горизонти для імерсивного навчання, особливо у таких дисциплінах, як медицина, інженерія та мистецтво. Крім того, хмарні технології забезпечують зручний доступ до навчальних ресурсів, що робить освіту більш доступною для студентів з різних куточків світу.

Іншою важливою тенденцією є зростання ролі міждисциплінарного підходу та міжнародної співпраці у гібридному навчанні. Цифрові платформи дозволяють університетам об'єднувати зусилля для розробки спільних курсів, проведення віртуальних лекцій та семінарів із залученням провідних експертів з усього світу. Це сприяє не

лише обміну знаннями, але й формуванню глобальної освітньої спільноти, де студенти можуть отримувати доступ до найсучасніших досліджень та практик. Крім того, гібридне навчання стимулює розвиток soft skills, таких як критичне мислення, комунікація та робота в команді, що є необхідними у сучасному професійному середовищі.

Для успішного впровадження гібридного навчання у вищих навчальних закладах необхідно враховувати низку рекомендацій. По-перше, важливо забезпечити належну технічну інфраструктуру, включаючи стабільний інтернет, комп'ютерне обладнання та спеціалізовані платформи для навчання. По-друге, ключовим елементом є підготовка викладачів, які повинні володіти цифровими компетенціями для ефективного використання технологій у навчальному процесі. Це може включати проведення тренінгів, семінарів та майстер-класів з використання інноваційних інструментів. По-третє, необхідно адаптувати навчальні програми до гібридного формату, розробляючи інтерактивні методики, які забезпечують активну участь студентів як у аудиторіях, так і онлайн. Важливо також враховувати потреби студентів, забезпечуючи психологічну підтримку та мотивацію для самостійного навчання.

Майбутні дослідження у сфері гібридного навчання спрямовані на вивчення довгострокового впливу цього формату на успішність студентів, їхні навички та кар'єрні перспективи. Важливим напрямом є аналіз ефективності різних моделей гібридного навчання, зокрема, співвідношення між очними та дистанційними компонентами. Крім того, дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу гібридного навчання на соціальну взаємодію студентів, формування комунікативних навичок та емоційний стан учасників освітнього процесу. Іншим перспективним напрямом є розробка методів інтеграції штучного інтелекту

та аналітики даних для персоналізації навчання та прогнозування результатів. Також варто дослідити можливості використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та безпеки освітніх процесів.

Ми вважаємо, що у перспективі гібридне навчання може стати основою для створення глобальної освітньої платформи, де студенти з різних країн зможуть отримувати доступ до найкращих освітніх ресурсів та програм. Це відкриття нові можливості для розвитку міжнародної співпраці, обміну знаннями та культурного діалогу. Крім того, гібридне навчання може сприяти формуванню нової моделі освіти, яка поєднує традиційні цінності з інноваційними підходами, забезпечуючи підготовку фахівців, здатних ефективно працювати у цифрову епоху.

Таким чином, перспективи розвитку гібридного навчання пов'язані з інтеграцією передових технологій, адаптацією освітніх програм до нових умов та розширенням можливостей для міжнародної співпраці. Успішне впровадження гібридного навчання вимагає комплексного підходу, який враховує технічні, організаційні та соціальні аспекти. Майбутні дослідження повинні бути спрямовані на вивчення впливу гібридного формату на освітні результати, розробку інноваційних методів навчання та створення ефективних моделей взаємодії між учасниками освітнього процесу, що сприятиме такій формі навчання стати основним форматом освіти майбутнього, забезпечуючи гнучкість, доступність та високу якість навчання для студентів усього світу.

Оскільки за останнє десятиліття гібридні моделі викладання та навчання в університетських курсах швидко розвивалися, науковці часто стикаються з різними проблемами. Перед вчителями постає багато проблем, пов'язаних із навчанням гібридним способом і розробкою навчальної програми для гібридного навчання. Наприклад,

навчальний процес може зіткнутися з безліччю технічних проблем, таких як ненадійне підключення до Інтернету, збої програмного забезпечення та збої апаратного забезпечення, які можуть порушити процес навчання як для студентів, так і для викладачів. Під час гібридного навчання вкрай важливо, щоб усі учасники мали доступ до необхідних технологій, а надання підтримки з технічних питань є важливим. Крім того, ефективне управління часом має вирішальне значення для гібридного навчання, оскільки студенти повинні збалансувати онлайн-заняття та особисті заняття, завдання та самостійне навчання. Інший виклик стосується спілкування та співпраці. У гібридному навчальному середовищі ефективне спілкування та співпраця можуть бути значно складнішими. Узгодження розкладів, обмін ресурсами та співпраця над проектами створюють проблеми як для студентів, так і для викладачів, коли взаємодія розділена на онлайн і особистий формат. Крім того, оцінювання успішності студентів у змішаному середовищі є складним. Вчені повинні адаптувати свої методи оцінювання, щоб інтегрувати як особисті, так і онлайн-компоненти, забезпечуючи цілісність і справедливість процесу оцінювання. З теорії ієрархії потреб А. Маслоу пояснює різноманітну поведінку осіб, які займаються гібридним навчанням у вищій освіті, переважно серед осіб, які займаються дистанційним навчанням.

Застосовуючи теорію потреб Маслоу, ця теорія пропонує наступний педагогічний наслідок. Відповідно до запропонованого рівня потреб:

1) з точки зору фізіологічного благополуччя, не повинно бути фізіологічних перешкод (наприклад, голоду, доступності, нечітких шумів тощо), які перешкоджають доступу до навчальних матеріалів;

2) з точки зору потреб безпеки, навчальне середовище має відповідати різноманітним потребам іноземних студентів

та/або студентів з обмеженими можливостями і в той же час однолітки та інструктори повинні бути в змозі забезпечити психологічне відчуття безпеки, щоб заохотити участь;

(3) з точки зору потреби приналежності, інструктор повинен бути в змозі сприяти відчуттю приналежності серед учнів, особливо в груповому синхронізованому середовищі;

4) з точки зору потреб у повазі, необхідно сприяти індивідуальному навчанню, щоб сприяти активному та незалежному навчанню; і

5) нарешті, з точки зору самореалізації, учень повинен мати можливість досягти цілеспрямованого процесу навчання. У відповідь на прагматичні наслідки, представлені в моделі Маслоу, Matthews D (1999) назвав переваги дистанційного навчання паралельно згаданим раніше перевагам гібридного навчання, а саме:

- 1) розширення доступу до вищої освіти,
- 2) можливість гнучкого планування відповідно до вподобань учня,
- 3) зручність розташування,
- 4) допомагає зосередити увагу викладача,
- 5) пропонує менші витрати на дорогу та
- 6) забезпечує структуровану реакцію мислення. З перерахованих переваг дистанційного навчання, які визначив Matthews (1999), можна помітити, що вони приносять користь лише учню.

У літературі, яку проаналізував Spector (2008), автор виявив значні переваги гібридного навчання, підтверджені емпіричними доказами, що свідчать про ефективність дистанційного навчання; хоча автор також наводить важливі проблеми, з якими стикається впровадження програми у формальній установці програм вищої освіти, такі як:

- а) економічна ефективність,
- б) соціальна присутність учня та

в) задоволеність викладачів.

Тим часом, з точки зору ефективності витрат, Matthews (1999) задокументував проблеми з витратами, які все ще застосовуються сьогодні, з точки зору вартості навчальних матеріалів, вартості вступу з точки зору навчання персоналу, вартості для студента, оскільки дистанційне навчання вимагало б цілеспрямованих послуг інструктора, і вартості інвестицій у обладнання. З точки зору учня, дистанційне навчання заперечується стратегіями сприяння почуттю зв'язку та приналежності, які зазвичай присутні в спільне навчання в класі. Гібридне навчання щодо дистанційних курсів ставиться під сумнів з точки зору соціальної присутності або ступеня інтерактивної помітності міжособистісних стосунків.

Незважаючи на численні переваги, гібридне навчання також стикається з низкою викликів. Одним із головних є технічна нерівність серед студентів. Не всі мають доступ до стабільного інтернет-зв'язку, сучасних пристроїв або навичок роботи з цифровими технологіями. Це може призводити до нерівності в отриманні знань та зниження якості освіти. Для подолання цієї проблеми заклади освіти можуть впроваджувати програми підтримки, такі як надання технічних засобів, організація курсів з цифрової грамотності або створення офлайн-альтернатив для студентів з обмеженим доступом до інтернету.

Іншим викликом є організаційна складність гібридного навчання. Викладачі повинні володіти не лише предметними знаннями, але й навичками роботи з цифровими інструментами, організації онлайн-занять та мотивації студентів у віртуальному середовищі. Для цього необхідно проводити регулярні тренінги та підвищувати кваліфікацію педагогічного складу. Крім того, важливо розробити чіткі

методичні рекомендації щодо організації гібридного навчання, які б враховували специфіку різних дисциплін.

Також варто звернути увагу на психологічний аспект гібридного навчання. Відсутність прямого контакту між студентами та викладачами може призводити до відчуття ізоляції та зниження мотивації до навчання. Для подолання цієї проблеми рекомендується впроваджувати інтерактивні методи навчання, такі як групові проекти, дискусії та ігрові елементи, які сприяють активній взаємодії та створенню спільноти.

Скориставшись сайтом «Голос спільноти технологій вищої освіти» <https://surl.li/jjbvzy> можемо розглянути порадами James Rutherford щодо заохочення студентів під час гібридного навчання. На його думку залучення студентів до гібридного навчального середовища вимагає продуманого планування та використання ефективних стратегій. З його досліджень виокремлюємо кілька перспективних методів James Rutherford (2023):

- **Активне навчання.** Включайте заходи, які вимагають активної участі, такі як групові обговорення, спільні проекти та практичні дії. Так, діяльність в Інтернеті може працювати. Це допомагає розширити можливості студентів у процесі навчання.
- **Чіткі очікування.** Необхідно чітко сформулюйте свої очікування щодо участі, завдань і термінів. Це спонукає студентів залишатися зосередженими та залишатися на шляху.
- **Інтерактивна технологія.** Важливо використовувати інтерактивні технології, такі як онлайн-дошки обговорень, відеоконференції та онлайн-опитування, щоб сприяти взаємодії та співпраці.
- **Зворотній зв'язок.** Варто регулярно надсилати відгуки про прогрес студентів і пропонувати студентам

можливість поміркувати над власним навчанням. Це заохочує студентів залишатися мотивованими та інвестувати в процес навчання.

- Персоналізація. Обов'язково, персоналізувати навчання, пропонуючи вибір у завданнях і оцінюваннях і дозволяючи студентам досліджувати цікаві теми.

- Підтримка. Потрібно пропонувати підтримку через години роботи, онлайн-форуми та індивідуальні відгуки. Здобувачі освіти повинні відчувати зв'язок і підтримку в навчанні, особливо з огляду на їхній досвід під час пандемії COVID-19.

- Чітка комунікація. Не варто забувати часто та чітко спілкуватися зі студентами, надаючи оновлення щодо змісту курсу, очікувань та змін.

Гібридне навчання має значний потенціал для подальшого розвитку у закладах вищої освіти. Однією з перспективних тенденцій є інтеграція штучного інтелекту (ШІ) у навчальний процес. ШІ може допомогти автоматизувати рутинні завдання, такі як перевірка завдань, аналіз успішності студентів та надання персоналізованих рекомендацій. Це дозволить викладачам зосередитися на творчих аспектах викладання та індивідуальній роботі зі студентами.

Крім того, розвиток віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) відкриває нові можливості для гібридного навчання. Наприклад, студенти медичних спеціальностей можуть використовувати VR для проведення віртуальних операцій, а студенти інженерних спеціальностей – для моделювання складних технічних процесів. Це дозволяє значно підвищити рівень практичної підготовки студентів, навіть у умовах обмеженої інфраструктури.

Важливим напрямком розвитку є також міжнародна співпраця у сфері гібридного навчання. Обмін досвідом,

спільні освітні програми та використання міжнародних платформ для онлайн-навчання дозволяють студентам отримувати доступ до знань та ресурсів світового рівня. Це особливо актуально для України, яка прагне інтегруватися у європейський та світовий освітній простір.

Сучасне робоче середовище, що постійно еволюціонує під впливом цифрових технологій та глобальних змін, вимагає від випускників нових креативних навичок, які виходять за межі традиційних академічних знань. Дослідження Elisabetta Lando (2023) та Travis Bogard (2021) підкреслюють, що гібридне навчання, яке поєднує очні та дистанційні формати, може стати потужним інструментом для розвитку таких навичок, підготовляючи студентів до викликів сучасного ринку праці.

Однією з ключових компетенцій, яку розвиває гібридне навчання, є цифрова грамотність. У світі, де цифрові технології проникають у всі сфери життя, випускники повинні вільно володіти такими інструментами, як платформи для відеоконференцій (наприклад, Zoom, Microsoft Teams), онлайн-сервіси для співпраці (Google Workspace, Trello) та програмне забезпечення для управління проектами (Asana, Jira). Гібридне навчання, яке передбачає активне використання цифрових ресурсів, дозволяє студентам освоїти ці інструменти ще під час навчання, що робить їх більш конкурентоздатними на ринку праці.

Крім того, гібридне навчання формує навички віддаленої роботи, які стають все більш актуальними у світі, де гібридні та дистанційні формати праці набувають популярності. Студенти, які навчаються в гібридному режимі, розвивають здатність працювати самостійно, ефективно керувати своїм часом та організовувати робочий процес у віртуальному середовищі. Ці навички є незамінними для професіоналів, які працюють у глобальних командах або виконують завдання в умовах гнучкого графіку.

Важливим аспектом гібридного навчання є також розвиток стійкості та адаптивності. Випускники, які отримали досвід навчання в умовах, що постійно змінюються (наприклад, під час пандемії COVID-19), швидко адаптуються до нових обставин, справлятися зі стресом та невизначеністю. Ці якості стають особливо важливими у світі, де технологічні інновації та глобальні кризи змінюють правила гри на ринку праці.

Гібридне навчання також сприяє розвитку міжособистісних навичок, які залишаються критично важливими навіть у цифрову епоху. Емпатія, здатність до ефективного спілкування та навички співпраці віртуально та очно стають невід'ємною частиною професійного успіху. Гібридний формат навчання, який передбачає як онлайн-взаємодію, так і особисті контакти, допомагає студентам розвивати ці якості, готуючи їх до роботи в різноманітних командах.

Окремо варто відзначити роль гібридного навчання у формуванні критичного мислення та вміння вирішувати проблеми. У світі, де штучний інтелект та автоматизація змінюють характер робочих місць, здатність аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та знаходити нестандартні підходи до вирішення завдань стає ключовою. Гібридне навчання, яке часто передбачає роботу з великими обсягами даних, використання інноваційних інструментів та вирішення комплексних завдань, допомагає студентам розвивати ці навички.

Таким чином, гібридне навчання не лише забезпечує студентам доступ до знань, а й формує новий набір навичок, які стають необхідними для успіху у сучасному професійному середовищі. Цифрова грамотність, навички віддаленої роботи, стійкість, адаптивність, міжособистісні навички та критичне мислення – все це складові успіху випускників у світі, де

гібридні формати навчання та роботи стають новою нормою. Дослідження Elisabetta Lando та Travis Bogard підкреслюють, що гібридне навчання є не лише відповіддю на виклики сьогодення, але й інструментом для підготовки майбутніх фахівців до вимог завтрашнього дня.

Отже, можемо зробити висновок. Гібридне навчання дозволяє гнучкий підхід до навчального процесу, який виконується студентом, викладачем та залученими експертами або установою. Виходячи з чотирьох визначених конструктів, ключовою особливістю гібридного навчання є те, що його можна регулювати відповідно до потреб учня, курсу та інших важливих показників, таких як темп, час і простір. На відміну від традиційного підходу до навчання, гібридне навчання може запропонувати низку можливостей для людей, які обмежені часом і простором. Гібридне навчання також було визнано концептуально ефективним і застосовним у різних формах підходів до спільного навчання в міждисциплінарних, інституційних зв'язках і в неформальних умовах. На жаль, незважаючи на переваги гібридного навчання, було виявлено, що цей підхід менш прийнятний провайдерами через недоліки з точки зору застосовності, інтеграції та соціальних наслідків для учнів, а також обмеження вартості.

Гібридне навчання стає невід'ємною частиною сучасної системи вищої освіти, дозволяючи закладам освіти ефективно адаптуватися до глобальних викликів та забезпечувати якісну підготовку студентів. Воно поєднує переваги традиційного та інноваційного навчання, забезпечуючи гнучкість, доступність та індивідуалізацію навчального процесу. Проте для успішного впровадження гібридного навчання необхідно враховувати технічні, організаційні та психологічні аспекти, а також постійно вдосконалювати методи та інструменти навчання.

У майбутньому гібридне навчання має потенціал стати основним форматом освіти, який поєднує найкращі практики традиційного та цифрового навчання. Для цього важливо продовжувати дослідження, розробляти нові підходи та впроваджувати інноваційні технології, які забезпечать якісну освіту для всіх студентів, незалежно від їхніх обставин.

Завдання подальших досліджень передбачають: по-перше, аналіз теоретичних основ гібридного навчання та його місця в сучасній освітній парадигмі; по-друге, вивчення досвіду впровадження гібридного навчання у вищих навчальних закладах; по-третє, оцінку впливу гібридного формату на академічну успішність студентів та професійну діяльність викладачів; по-четверте, виявлення проблем та перспектив розвитку гібридного навчання в умовах цифрової трансформації освіти. Виконання цих завдань дозволить отримати комплексне уявлення про сучасний стан та майбутні напрями розвитку гібридного навчання, що набуває особливого значення в контексті підготовки майбутніх фахівців до професійного саморозвитку (Фрицюк, Вовк, 2016).

*Нагорняк С. В.,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

*Ставнича Н. О.,
старший викладач кафедри фундаментальних і
приватно-правових дисциплін
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі, що швидко змінюється, університети та інститути стикаються з безліччю проблем, пов'язаних з навчанням нового покоління спеціалістів, які повинні мати не тільки знання та вміння, а й здатність критично мислити, пристосовуватися до нових умов та створювати новаторські рішення. У зв'язку з цим, управління інноваціями в університетах стає все більш важливим, оскільки воно є ключовим фактором для забезпечення їх конкурентоспроможності, розвитку культури новаторства та підготовки спеціалістів, здатних створювати та впроваджувати нові ідеї. Останніми роками в Україні науковці відзначили значний перехід від використання традиційних методів до більш інноваційних підходів, що сприяє зростанню підприємств та досягненню нового рівня соціально-економічного розвитку.

«Інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери».

Кожна інновація відображає знайдений підприємцем зовсім новий підхід до підвищення результативності та ефективності певного економічного процесу. Цей новий підхід може призвести до створення нового товару або послуги, які замінять колишній товар та послуги (Angela Brew, 2010).

Інновацію часто помилково ототожнюють з «винаходом» або «відкриттям», хоча ці поняття мають суттєві відмінності. «Винахід» означає створення нових інструментів або механізмів, виготовлених людиною. «Відкриття» є процесом виявлення невідомих природних явищ або отримання невідомих даних. Відкриття та винахід відрізняються від інновації за такими критеріями:

- винахід та відкриття зароджуються на фундаментальному науковому рівні, тоді як інновація реалізується на технологічному етапі;

- інноваційний процес є результатом колективної праці команди, тоді як відкриття може бути здійснене однією особою;

- інновація спрямована на отримання максимального прибутку, зниження собівартості продукції через ефективні нововведення та досягнення інших значних переваг, тоді як відкриття не передбачає отримання матеріальної вигоди;

- інновація є цілеспрямованим процесом, що вимагає планування та техніко-економічного обґрунтування, тоді як відкриття може статися випадково.

Інноваційна діяльність – це процес, спрямований на втілення результатів наукових досліджень та розробок, або інших науково-технічних досягнень у новий чи удосконалений продукт, який реалізується на ринку, у новий або удосконалений технологічний процес, який використовується у практичній діяльності.

Інноваційна діяльність охоплює широкий спектр об'єктів: це можуть бути як заплановані програми та проєкти, так і

абсолютно нові знання та сучасні товари. Також до об'єктів відносяться виробничі та технічні пристрої, технологічні процеси, інфраструктура підприємства, організаційні та технічні рішення, спрямовані на покращення управління та виробництва, сировинні ресурси та методи їх обробки, готова продукція, а також процеси формування ринку та збуту. Учасниками інноваційної діяльності можуть бути як громадяни України, так і іноземці, особи без громадянства, а також їх об'єднання, які здійснюють інноваційну діяльність в Україні або інвестують в інноваційні проекти (Barbre, & Buckner, 2013).

Інноваційна діяльність – це є відкриття чогось нового, запровадження нововведень, спрямованих на оновлення техніки, технологій, організації виробництва, створення нової продукції та проведення соціальних інновацій, спрямованих на потужний переворот змін поведінки персоналу задля отримання ефективного результату. Поєднання всіх цих компонентів дозволяє втриматися на ринку в умовах загострення конкуренції, досягти потрібний рівень конкурентоспроможності та одержати максимально ефективний результат (Angela Brew, 2010).

Інноваційна діяльність – це процес взаємодії людей, спрямований на розвиток, створення та впровадження новаторських підходів, творчу роботу, що поєднує різноманітні дії та кроки для отримання нових знань, форм, технологій та систем. Інноваційний менеджмент – це система управління, що має на меті створення, реалізацію та комерціалізацію нововведень. Він охоплює всі аспекти інноваційної роботи, від формування ідей до виведення нових продуктів та послуг на ринок.

Основні завдання інноваційного менеджменту:

- збільшення конкурентоспроможності організації;
- розширення ринкової присутності;

- забезпечення стабільного розвитку;
- створення цінності для власників, споживачів та суспільства.

Функції інноваційного менеджменту включають:

- виявлення та аналіз нових ідей, тобто постійне відстеження та дослідження перспективних концепцій і технологій;
- оцінювання інноваційних задумів з метою визначення їх потенціалу та відбору найбільш перспективних для реалізації;
- організація та координація реалізації інноваційних проєктів, що охоплює планування, виконання, контроль та аналіз результатів;
- впровадження інновацій на ринок через розробку та реалізацію стратегій комерціалізації, включаючи запуск нових продуктів або послуг;
- захист інтелектуальної власності організації, що передбачає юридичне оформлення та контроль за використанням інноваційних розробок.

Інноваційний менеджмент є ключовим фактором успіху будь-якої організації в сучасному світі, оскільки забезпечує її конкурентоспроможність, задоволення потреб споживачів та збільшення цінності для власників..

Важливо зазначити, що інноваційний менеджмент – це не просто набір правил чи інструкцій. Це мистецтво, яке потребує творчості, гнучкості та далекоглядності.

Метою інноваційної діяльності організації є мінімізація собівартості товару або послуг, підвищення її конкурентоспроможності та отримання максимально ефективного результату від нововведень у діяльності підприємств.

Інноваційна діяльність охоплює всі наукові, фінансові, технічні, організаційні та комерційні заходи, що вживаються з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу

у виробництво товарів та у суспільну сферу. Ключовим чинником успішності компаній є інноваційний розвиток, який, своєю чергою, може забезпечити високу конкурентоспроможність як окремо взятої організації, так і цілих державних економік. Головна мета інноваційної діяльності полягає у створенні нових продуктів, задоволенні потреб суспільства та отриманні максимального прибутку. Найважливішою проблемою в інноваційній діяльності організацій є зростаюча роль управління в діяльності підприємств та значно підвищена складність організаційних процесів. Інноваційний розвиток організацій залежить від того, наскільки технологічна система компаній готова правильно сприйняти інноваційне завдання та оцінити його.

Інновації – це нововведення, інноваційний продукт, результат винахідництва та насамперед інструмент для створення нових технологій та можливостей.

Засоби управління інноваціями – це набір технік та підходів, що застосовуються для досягнення результатів у інноваційній діяльності.

Серед найбільш поширених технік управління інноваціями виділяють:

- метод генерації ідей – підхід, який використовується для створення нових концепцій;
- метод експертної оцінки – підхід, що застосовується для аналізу концепцій, які були створені за допомогою методу генерації ідей;
- метод дослідження цільової аудиторії – підхід, що застосовується для вивчення поглядів цільової аудиторії на нові концепції або продукти;
- метод порівняльного аналізу – підхід, що застосовується для зіставлення власної інноваційної діяльності з діяльністю найкращих конкурентів;

- метод аналізу конкретних ситуацій – підхід, що застосовується для аналізу успішних або невдалих інноваційних проектів. (Рисинець, Кобилянський, Лісіца, & Пінаєва, 2021).

Інструменти інноваційного менеджменту – це програмні комплекси, методика та інші ресурси, які допомагають організаціям ефективно управляти інноваційною діяльністю.

Найбільш поширеними способами керування інноваціями є:

- програмне забезпечення для організації інноваційних проектів, що допомагає у їх плануванні, впровадженні, відстеженні та контролі;

- платформи для роботи зі знаннями, що сприяють збору, збереженню, аналізу та поширенню інформації, необхідної для інновацій;

- системи захисту прав на інтелектуальну власність організації; онлайн-ресурси для обміну інформацією про інновації в організації та інструменти для створення нових ідей і спільної роботи;

- змагання для стимулювання творчості та розробки нових продуктів і послуг.

Вибір методів та інструментів для управління інноваціями залежить від цілей організації, її ресурсів та культури. Важливо, щоб ці методи використовувалися комплексно та у взаємодії.

Заклади вищої освіти (ЗВО) відіграють важливу роль у розвитку інновацій. Вони мають доступ до кваліфікованих кадрів, наукових ресурсів та інфраструктури, що робить їх сприятливим середовищем для інноваційної діяльності. ЗВО можуть використовувати широкий спектр методів та інструментів інноваційного менеджменту для розробки нових освітніх програм; впровадження нових педагогічних технологій; проведення наукових досліджень; створення

інноваційних продуктів та послуг; співпраці з бізнесом та іншими організаціями (Нагорняк, Ставнича, 2023).

Способи та засоби управління інноваціями в закладах вищої освіти охоплюють широкий спектр підходів, що сприяють розвитку та контролю за нововведеннями в навчальному процесі. Ці способи та засоби можна класифікувати за кількома напрямками:

- нововведення в педагогіці;
- технологічні нововведення;
- організаційні нововведення та управління нововведеннями.

Застосування цих способів та засобів може значно покращити результативність освітнього процесу та забезпечити випускникам вищу конкурентоспроможність на ринку праці. Нововведення містять такі основні елементи:

- творчість (вміння генерувати новаторські ідеї);
- стратегічне планування (виявлення та формування нововведень з метою розвитку організацій);
- практичне втілення (перехід від розробки новаторської ідеї до її реалізації у вигляді послуг, конкретних дій та товарів);
- прибутковість (підвищення цінності кінцевого продукту або послуг, отриманих від новаторської ідеї, до максимального рівня).

Виокремлюють основні типи інновацій:

- товарна (впровадження нового товару);
- технологічна (застосування нових методів виробництва);
- ринкова (утворення нового ринку товарів та послуг);
- маркетингова (опанування нових джерел транспортування сировини або напівфабрикатів);
- управлінська (зміна структури управління).

Успішність інновацій залежить від таких чинників:

- формування джерела творчих ідей на підприємстві;

- досконала система оцінки ідей нових механізмів та приладів;
- орієнтація на ринок;
- значна перевага товару та послуг над товарами конкурентів;
- маркетингові нововведення;
- відповідність інноваційної стратегії меті підприємства;
- можливість мати доступ підприємству до певних ресурсів;
- значна концентрація товару.

Є безліч різних підходів та ознак інновацій. Це дало змогу утворити певну систему класифікацій, що включає в себе певні ознаки та виокремлені відповідно до них види інновацій (Angela Brew, 2010).

Інновації також можуть належати як до однієї групи, так і до іншої, як приклад: бути виробничою (за характером застосування), сучасні для організації (за масштабом новизни), продуктові (за ступенем матеріальної відчутності).

Класифікація інновацій вкрай необхідна для зазначення певного місця її в певній галузі інноваційної діяльності, застосування її у діяльність підприємства з усіма особливостями створення та маркетингу. Це необхідно для ефективної системи менеджменту інноваційної діяльності та її ресурсним забезпеченням, таким як: фінансове, кадрове, сировинне тощо.

До основних видів інноваційної діяльності відносять такі напрямки:

- а) підготовка та організація виробництва, тобто придбання виробничих приладів, їх розробка та процедури, які необхідні для створення нового технологічного процесу;
- б) розробки та перепідготовки кадрів для застосування нових технологій та обладнання;

в) впровадження нових продуктів, що передбачає попередні дослідження ринку, рекламна кампанія;

г) придбання технологій, які не матеріалізовані ззовні у вигляді дизайну, патентів, ліцензії, товарних знаків;

г) виробниче проектування, що включає в себе підготовку планів і креслень для того, щоб визначити технологічні процеси.

Інноваційна культура у закладі вищої освіти - це система цінностей, переконань, правил і дій, що сприяють розвитку та впровадженню нових ідей у всіх сферах діяльності навчального закладу. Це стосується педагогіки, управління, наукових досліджень та взаємодії з суспільством. Інноваційна культура підтримує творчий підхід, проведення експериментів і сміливі починання, які можуть призвести до значних змін та покращень у якості освіти та наукових досліджень.

Основні риси інноваційної культури - готовність до змін:

- схильність університетської спільноти до прийняття нових ідей, методів і технологій;

- стимулювання творчості та новаторства.

Заклади вищої освіти спонукають до оригінального мислення серед здобувачів освіти та педагогів та тримають вектор у таких напрямках:

1. Розвиток взаємодії між факультетами, студентами та адміністрацією, а також з зовнішніми партнерами для створення нових проектів та наукових досліджень.

2. Створення середовища, де невдачі сприймаються як невід'ємна частина освітнього процесу та джерело цінного досвіду.

3. Заохочення до безперервного навчання та саморозвитку (Нагорняк, Ставнича, 2023).

Організаційні структури повинні бути здатні до швидкої адаптації, щоб відповідати змінам та потребам в інноваційних

технологіях. Необхідно залучати керівників, які мають інноваційне бачення та вміють стимулювати інших до дій.

Вплив новаторського підходу розвиток закладів вищої освіти:

- поліпшення якості освітнього процесу відбувається завдяки застосуванню сучасних методик викладання та технологічних рішень, що сприяє підвищенню рівня освіти та задоволеності студентів.

- конкурентоспроможність зростає, оскільки університети, що впроваджують нововведення, здатні залучати обдарованих студентів і висококваліфікованих науковців, а також отримувати фінансову підтримку від промисловості та державних органів.

- підготовка випускників, які навчаються в умовах інноваційного середовища, краще пристосовуються до вимог ринку праці та мають більше шансів на успішну кар'єру.

Новаторська діяльність у закладах вищої освіти наразі розвивається дуже швидко, оскільки є доступною сучасна матеріально-технічна база, висококваліфіковані фахівці та передове обладнання. Хоча впровадження будь-яких нововведень в освітню систему пов'язане з ризиками, найбільшим ризиком є відмова від інноваційного розвитку.

Інноваційна освітня діяльність у системі освіти – це діяльність, яка спрямована на розроблення та використання у системі освіти результатів наукових досліджень і розробок.

Освітні інновації – це результат пошуку творчих нестандартних, оригінальних ідей, вдосконалення та нововведення освітніх, педагогічних, навчальних та освітніх технологій, вирішення педагогічних та проблемних питань задля запровадження ефективної освітньої діяльності у навчальних закладах.

Об'єктами інноваційної освітньої діяльності є:

а) сучасні теоретичні знання;

- б) навчальні та виховні процеси;
- в) освітні, інтелектуальні, виховні, управлінські системи, моделі та методи;
- г) сучасні інноваційні освітні програми, методи та проекти;
- ґ) інтелектуальні товари, прилади навчання та обладнання;
- д) організаційні та управлінські рішення;
- е) вирішення питань, які значно покращують якість освіти, ефективність освітньої та інноваційної діяльності педагогічних працівників та закладів освіти загалом (Рисинець, Кобилянський, Лісіца, & Пінаєва, 2021).

Суб'єктами інноваційної освітньої діяльності є юридичні та фізичні особи, такі як: педагогічні працівники закладів освіти, науково-педагогічні та працівники органів управління освітою, наукові працівники, заклади освіти, наукові установи, організації, установи, які безпосередньо надають освітні послуги.

Сьогодення розглядає творчість у навчанні як ключовий елемент у роботі закладів вищої освіти, оскільки постійно необхідно опановувати нові знання та відкривати щось невідоме як для особистого розвитку, так і для покращення діяльності навчального закладу загалом. Розвиток освіти за допомогою інновацій – це сукупність створених та впроваджених новацій, удосконалення певних чинників та умов, що необхідні для здійснення інноваційної діяльності в освіті.

Освіта є гнучким, не статичним явищем, оскільки вона завжди прогресує і шукає нові можливості для розвитку суспільства. Проте, оновлення методів навчання та виховання є необхідним, оскільки вони певною мірою відстають від темпів розвитку суспільства та вимог, що висуваються до освіти. Основними проблемами в освітній діяльності є

небажання учнів вчитися, досліджувати та засвоювати нові знання, а також їхнє ставлення до власного розвитку, освіти та суспільства загалом (Angela Brew, 2010).

Інноваційна діяльність постійно супроводжується значними ризиками, але вона і є сама джерелом ризиків, адже результативність інноваційної діяльності залежить від того, наскільки точно оцінені ризики та наскільки точно та адекватно визначені методи та форми управління ним.

Діяльність, спрямована на впровадження освітніх новацій, повинна характеризуватися ключовими особливостями, такими як:

а) заплановані трансформації, що інтегрують в систему освіти нові актуальні компоненти, які забезпечують перехід від одного рівня якості до іншого, отже, зміни в освітній сфері стають новаціями лише тоді, коли вони призводять до конкретних результатів;

б) унікальні риси, що пов'язані з соціально-психологічними та іншими методиками педагогічної роботи;

в) новаторські зміни, що можуть застосовуватися на будь-якому етапі освітнього процесу - викладачами, здобувачами освіти, адміністрацією окремого закладу освіти, державними та місцевими органами управління освітою;

г) новаторські процеси, що є безперервними та орієнтованими на постійне вдосконалення існуючої системи;

г) застосування дієвих механізмів управління освітою з метою модернізації новаторської діяльності освіти;

д) готовність до сприйняття новаторських змін для ефективного їх впровадження.

Інноваційними процесами у сфері освіти повинні бути:

а) методи пошуку сучасних інноваційних ідей;

б) розробки інноваційних нововведень у педагогіці та в системі освіти;

в) сприймання інновацій соціально-педагогічним співтовариством, завдяки теоретичній, методичній та психологічній підготовці учасників процесу;

г) опанування і реалізація певних рекомендацій щодо ефективного результату;

г) поточне використання;

д) зростання продуктивності та ефективно подальше поширення.

Діяльність інновацій в закладах освіти цілеспрямована на здійснення та реалізацію освітнього процесу, удосконалення педагогічних освітніх інновацій, індивідуалізацію та диференціацію навчання, за допомогою яких застосовуються зовсім нові сучасні елементи, з метою утворення та реалізації інтелектуального інноваційного продукту, використовуються нові, сучасні, освітні ідеї, технології, послуги, методи тощо. У таких закладах освіти формується і використовується інноваційно-освітня політика громади (Voitko, Bevz, Burbelo..., 2021).

Нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності в закладах вищої освіти України (ЗВО) – це система нормативно-правових актів, які визначають правові засади інноваційної діяльності в ЗВО, її цілі, завдання, напрямки та механізми реалізації.

Мета нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності в ЗВО:

– Створити сприятливі умови для розвитку інноваційної діяльності в ЗВО.

– Стимулювати ЗВО до впровадження нових освітніх програм, методів навчання, технологій та продуктів.

– Підвищити конкурентоспроможність ЗВО на вітчизняному та міжнародному ринках освітніх послуг.

Основні принципи нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності в ЗВО:

- Відповідність державній політиці у сфері освіти та науки.
- Забезпечення свободи наукової та інноваційної діяльності.
- Автономія ЗВО у здійсненні інноваційної діяльності.
- Державна підтримка інноваційної діяльності в ЗВО.
- Співпраця ЗВО з бізнесом та іншими організаціями.

Правове регулювання новаторської діяльності в українських університетах перебуває у стані безперервного прогресу та удосконалення. Новаторська діяльність у вищих навчальних закладах України підпорядковується низці законодавчих актів, що встановлюють юридичні межі для розвитку та впровадження нових підходів в освітній сфері. Ключові завдання цих документів полягають у створенні сприятливого середовища для розвитку новаторства, підтримці науково-дослідницької роботи та забезпеченні якісної освіти, що відповідає міжнародним стандартам.

Нормативно-правове регулювання сфери інноваційної діяльності України спирається на широкий спектр законів і підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих на основі Конституції України, зокрема законів України «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2015), «Про інвестиційну діяльність» (1991), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» (2011), «Про наукову та науково-технічну експертизу» (1995) тощо.

Загалом забезпечення інноваційної діяльності безпосередньо регулюється більше ніж 200 правовими актами, які не тільки мають безпосередній вплив на розвиток інноваційних процесів, проте й опосередковано впливають на них і роблять вагомий внесок у стимулювання інноваційної сфери, наприклад, такі як Податковий кодекс України,

Бюджетний кодекс України та інші (Нагорняк, Ставнича, 2023).

Зазначені законодавчі акти та нормативні документи визначають напрямки державної політики, встановлюють основи для розвитку науки, технологій та інновацій, регулюють процес фінансування та підтримки науково-технічної діяльності з боку держави, а також визначають правила захисту прав на інтелектуальну власність та порядок створення й фінансування інноваційних структур.

Основним нормативно-правовим актом, що створює засади правового забезпечення функціонування інноваційної системи країни, є прийнятий Верховною Радою України 4 липня 2002 р. Закон України № 40-IV «Про інноваційну діяльність» (набрав чинності 7 серпня 2002 р.). Закон № 40-IV вперше визначив правові, економічні та організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності України, встановив форми стимулювання державних інноваційних процесів. 23 червня 2022 року Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. В умовах євроінтеграції особливої актуальності набувають питання правового забезпечення процесу інноваційних трансформацій ресурсів і послуг. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Інноваційна трансформація ресурсів і послуг – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі.

Збройна агресія РФ проти України спричинила колосальні втрати нашій державі та кожному українцю. Сучасні історичні обставини, в яких опинилася Україна, вимагають нових

підходів до соціально-економічного розвитку, спрямованих на зміцнення обороноздатності країни, розробку національних стратегій розвитку, майбутнє відновлення територій України. Саме новаторські підходи створюють позитивні зміни в економіці та суспільстві, сприяють підвищенню продуктивності економіки, посилюють її здатність конкурувати на міжнародному ринку з економіками інших держав та забезпечувати стабільне зростання протягом тривалого часу.

Інноваційна трансформація проводиться відповідно до положень Конституції України, Законів України «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р, Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року від 09 грудня 2021 № 1687-р., інших актів законодавства.

Можливості та ресурси, якими володіє заклад вищої освіти для створення нових знань, розробки та впровадження новітніх технологій і продуктів, визначають його інноваційний потенціал. До основних складових інноваційного потенціалу закладу вищої освіти належать:

- кваліфіковані кадри, що включають викладачів, науковців, студентів та інших працівників, які володіють необхідними знаннями, вміннями та досвідом для здійснення інноваційної діяльності;

- обладнання та приміщення, такі як лабораторії, дослідницькі центри, комп'ютерні класи та інші ресурси, необхідні для проведення наукових досліджень та розробок;

- грошові кошти, які заклад вищої освіти може використовувати для фінансування інноваційної діяльності;
- доступ до наукових баз даних, бібліотек, патентів та інших джерел інформації;
- сприятлива атмосфера в закладі вищої освіти, яка заохочує створення нових ідей, готовність до ризиків та впровадження інновацій;
- співпраця закладу вищої освіти з підприємствами, іншими закладами вищої освіти, науково-дослідними інститутами та іншими зацікавленими сторонами.

Взаємозв'язок інноваційної діяльності у закладах вищої освіти (ЗВО) і на підприємствах є дуже важливим для розвитку економіки та суспільства.

ЗВО та підприємства можуть співпрацювати в різних сферах інноваційної діяльності, таких як:

Заклади вищої освіти можуть здійснювати фундаментальні та прикладні наукові дослідження, котрі становлять інтерес для комерційних організацій. Ці організації, у свою чергу, надають фінансову підтримку для проведення таких досліджень, а також забезпечують доступ до необхідних ресурсів та технологічних можливостей. Заклади вищої освіти здатні готувати висококваліфікованих спеціалістів, котрі відповідають потребам комерційних організацій. Комерційні організації можуть брати участь у навчальному процесі, надаючи студентам можливість проходити стажування та практику. Окрім того, заклади вищої освіти надають допомогу комерційним організаціям у процесі впровадження наукових результатів у комерційну діяльність, наприклад, у вигляді винаходів, нових технологій та продуктів (Voitko, Bevz, Burbelo ... , 2021).

Окрім того ЗВО можуть надавати підприємствам інноваційні послуги, такі як консалтинг, тестування та сертифікація продукції.

Співпраця ЗВО та підприємств у сфері інноваційної діяльності має багато переваг, таких як:

1. Взаємодія між університетами та бізнесом сприяє появі нових товарів, технологічних рішень та послуг, що приносить користь економіці та суспільству.

2. Компанії, які працюють разом з університетами, отримують доступ до нових знань та технологій, що дає їм змогу стати більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку.

3. Співпраця університетів та бізнесу допомагає готувати висококваліфікованих спеціалістів, які відповідають вимогам роботодавців.

4. Нові розробки університетів та бізнесу сприяють зростанню економіки країни.

Існує багато прикладів успішної співпраці ЗВО та підприємств у сфері інноваційної діяльності. ЗВО України мають значний інноваційний потенціал, який може суттєво вплинути на розвиток економіки та суспільства країни (Рисинець, Кобилянський, Лісіца, & Пінаєва, 2021).

Основними перевагами, що характеризують здатність закладів вищої освіти України до інноваційного розвитку, є:

- високий рівень професіоналізму викладацького та наукового складу, оскільки в Україні працюють близько шістдесяті тисяч докторів наук та сто сорока тисяч кандидатів наук у закладах вищої освіти;

- розвинена база для проведення наукових досліджень, оскільки в закладах вищої освіти України діє понад триста науково-дослідних інститутів, лабораторій та інших наукових структур;

- значний досвід співпраці з комерційними підприємствами та іншими організаціями, оскільки заклади вищої освіти України активно співпрацюють з підприємствами, науково-дослідними установами,

громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами;

- державна підтримка діяльності, спрямованої на інновації, оскільки в Україні існують різні програми державної підтримки інноваційної діяльності, які стимулюють заклади вищої освіти до розробки та впровадження нових технологій (Нагорняк, Ставнича, 2023).

Однак, інноваційний потенціал ЗВО України не використовується в повній мірі.

Головні перешкоди, що гальмують розвиток новаторства в українських закладах вищої освіти, полягають у:

- недостатності грошових ресурсів, оскільки вкладення в інноваційну діяльність у вітчизняних університетах значно менші, ніж у передових країнах;

- низькій здатності до комерційного використання наукових результатів, адже більшість досліджень, що проводяться в українських університетах, не досягають стадії практичного застосування;

- недорозвиненій культурі новаторства, оскільки в українських університетах не повністю сформовано середовище, що заохочує викладачів та студентів до створення нових ідей та їх реалізації;

- відсутності чіткої стратегії розвитку інноваційної діяльності, оскільки в багатьох українських університетах немає визначеного плану дій, що призводить до неефективного використання наявних ресурсів.

Для вирішення цих проблем необхідно:

Збільшити фінансування інноваційної діяльності в ЗВО України.

Створити сприятливі умови для комерціалізації результатів наукових досліджень.

Розвивати культуру інновацій в ЗВО України.

Розробити та впровадити чітку стратегію розвитку інноваційної діяльності в ЗВО України.

Вдосконалення інноваційного потенціалу ЗВО України дозволить їм стати потужними центрами генерації та впровадження нових знань та технологій, що сприятиме розвитку економіки та суспільства країни.

Крім вищезазначеного, важливо також зазначити, що інноваційний потенціал ЗВО України не є однорідним.

Заклади вищої освіти демонструють суттєву відмінність в інтенсивності інноваційної діяльності, що зумовлено їх спеціалізацією, наявністю ресурсів та способами управління.

Отже, для дієвого розвитку інновацій у вищій освіті України потрібно враховувати цю неоднорідність та розробляти персоналізовані стратегії підтримки та заохочення інновацій у кожному конкретному закладі. Запровадження комплексу заходів, спрямованих на посилення інноваційного потенціалу вищих навчальних закладів України, дозволить країні зміцнити свої позиції на міжнародному ринку та поліпшити рівень життя населення. Управління інноваціями в українських вишах стикається з низкою проблем, що вимагають системного розв'язання та стратегічного планування. Проте, крім труднощів, існує широкий спектр перспектив та можливостей для прогресу.

Розглянемо виклики та можливості розвитку управління інноваціями в українських університетах.

1. Першочерговою перешкодою для впровадження інноваційного менеджменту в закладах вищої освіти є обмеженість грошових надходжень. Українські університети мають недостатньо коштів для розвитку інноваційної діяльності. Це призводить до неможливості інвестувати в наукові дослідження, модернізувати технічне обладнання та створювати умови для стимулювання інновацій. (Voitko, Bevz, Burbelo ...,2021).

2. Слабке впровадження наукових результатів у практику. Значна частина наукових досліджень, що проводяться в українських закладах вищої освіти, не завершується їхнім застосуванням у реальному світі. Це призводить до того, що наукові розробки не приносять економічної вигоди, а навчальні заклади не отримують додаткових фінансових ресурсів для розвитку інноваційної діяльності.

3. Недостатньо розвинена культура новаторства. В українських університетах та інститутах не повністю сформоване середовище, яке б заохочувало викладачів та студентів до створення нових ідей та їх реалізації. Це призводить до того, що заклади освіти не використовують повністю свій потенціал для інновацій.

4. Відсутність чітко визначеної стратегії розвитку інновацій. У багатьох українських університетах та інститутах немає конкретного плану дій щодо розвитку інноваційної діяльності, що призводить до неефективного використання наявних ресурсів.

5. Низький рівень кваліфікації фахівців у сфері управління інноваціями. В Україні спостерігається нестача спеціалістів з управління інноваціями, які володіють необхідними знаннями та вміннями для ефективного керування інноваційною діяльністю в навчальних закладах.

Розглядаючи перспективи, слід звернути увагу на наступні напрямки:

По-перше, необхідно збільшити обсяг коштів, що виділяються на підтримку розвитку новаторських ідей у вищих навчальних закладах України. Це можливо досягти шляхом збільшення державних витрат, створення спеціалізованих програм для підтримки інноваційних проектів, а також введення податкових пільг для навчальних закладів, які вкладають кошти в інновації.

По-друге, важливо підвищити ефективність процесу впровадження наукових розробок у виробництво. Вищим навчальним закладам слід створювати центри, що сприятимуть комерціалізації результатів наукових досліджень. Також необхідно посилити співпрацю навчальних закладів з підприємствами, щоб наукові розробки швидше знаходили практичне застосування.

По-третє, потрібно сприяти розвитку культури новаторства. Для цього необхідно створювати умови, що сприяють розвитку новаторських ідей. Це можна зробити шляхом проведення конкурсів, фестивалів та інших заходів, що заохочують інноваційну діяльність. Також необхідно змінити підхід до освіти в навчальних закладах, зосередившись на розвитку творчого мислення та здатності вирішувати проблеми.

По-четверте, важливо розробити та впровадити чіткий план розвитку інноваційної діяльності. Цей план має враховувати особливості навчального закладу, його ресурси та можливості.

По-п'яте, необхідно підвищити рівень кваліфікації фахівців з управління інноваціями. В Україні слід створити систему підготовки таких фахівців. Це можливо зробити шляхом відкриття нових спеціальностей у вищих навчальних закладах, а також шляхом розробки програм підвищення кваліфікації для тих, хто вже працює в цій сфері.

Вирішення проблем розвитку інноваційного менеджменту в ЗВО України дозволить їм стати потужними центрами генерації та впровадження нових знань та технологій, що сприятиме розвитку економіки та суспільства країни.

Важливо також зазначити, що розвиток інноваційного менеджменту в ЗВО України є складним та багатограним завданням, яке потребує комплексного підходу.

Для його успішного вирішення необхідно співпраця держави, ЗВО, бізнесу та інших стейкхолдерів. Важливо зазначити, що всі стейкхолдери мають співпрацювати один з одним для того, щоб розвивати інновації у вищій освіті та бізнесі (Рисинець, Кобилянський, Лісіца, & Пінаєва, 2021).

Така співпраця дозволить створити сприятливе середовище для розвитку інновацій, що сприятиме економічному зростанню та підвищенню рівня життя в країні.

Макодай О.В.,
аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;

Галузяк В.М.,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

КООПЕРАТИВНЕ НАВЧАННЯ В США: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ПРАКТИКИ

Кооперативне навчання (cooperative learning) — це педагогічний підхід, який переосмислює традиційні освітні моделі, трансформуючи клас із місця індивідуальних пізнавальних зусиль учнів у простір колективного пошуку. Його ключова ідея полягає в тому, що учні досягають найкращих результатів у навчанні не через конкуренцію чи ізоляцію, а через взаємодопомогу, спільне вирішення проблем та обмін знаннями. Цей підхід не лише підвищує навчальну успішність, але й формує в учнів життєво важливі навички: критичне мислення, комунікативну компетентність, емпатію та здатність працювати в команді.

Кооперативне навчання зародилося в США у контексті прогресивних освітніх теорій початку ХХ століття. Його прихильники підкреслюють важливість соціальної взаємодії та взаємозалежності в процесі навчання. Сьогодні кооперативне навчання є широко відомою педагогічною теорією і практичною методикою, яку використовують у закладах освіти всього світу. Національні опитування в США свідчать, що значний відсоток учителів (до 93%) використовують методи кооперативного навчання на своїх заняттях, а багато хто застосовує їх щодня для покращення як академічних результатів, так і соціальних навичок учнів.

Українські педагоги також приділяють значну увагу використанню дидактичних можливостей кооперативного навчання у закладах освіти різного рівня. Так, О. Пометун і Н. Гупан (2017) узагальнили досвід впровадження кооперативного навчання в українських школах, визначили типові проблеми учителів та запропонували шляхи їх подолання. С. Федоренко (2018) досліджувала шляхи використання кооперативно-інтерактивних методів навчання у формуванні міжкультурної компетентності студентів. В. Гладун (2021) вивчала вплив кооперативного навчання на формування демократичних цінностей і навичок співпраці в

учнівської молоді. А. Гельбак (2022) проаналізувала наукові підходи до кооперативного навчання та розглянула можливості його застосування для підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти. О. Максимець (2024) розкрила шляхи застосування інтерактивних методів, у тому числі кооперативного навчання, для формування soft skills у студентів під час вивчення мовознавчих дисциплін. У своїх попередніх публікаціях ми розглянули історію кооперативного навчання в Сполучених Штатах (Галузяк & Макодай, 2023), чинники ефективності кооперативного навчання (Галузяк & Макодай, 2024а), сучасні тенденції розвитку теорії і практики кооперативного навчання у США (Галузяк & Макодай, 2024b), сучасні моделі та підходи до кооперативного навчання у США (Галузяк & Макодай, 2024с).

Адаптація обґрунтованих у США моделей кооперативного навчання до українських освітніх реалій відкриває широкі перспективи для модернізації національної системи освіти, забезпечення її відповідності сучасним викликам і суспільним потребам.

Історичні витоки кооперативного навчання можна знайти в ідеях прогресивізму, які обґрунтовувалися наприкінці XIX — початку XX ст. американським філософом і педагогом Джоном Дьюї. Вчений виступав проти пасивного засвоєння знань, наголошуючи на тому, що освіта має бути «досвідом, який перетворює досвід». Його концепція «спільноти дослідників» (community of inquiry) передбачала, що учні разом аналізують проблеми, експериментують та рефлексують, формуючи власні знання через соціальну взаємодію. Наприклад, на уроках історії Дж. Дьюї пропонував моделювати історичні події, де кожен учень виконував роль учасника цих подій, що сприяло глибшому розумінню контексту.

Прогресивістська освіта акцентувала увагу на таких демократичних цінностях, як рівність, співпраця, громадянська відповідальність. Дж. Дьюї вважав, що школа має бути мініатюрою суспільства, де учні не тільки вивчають предмети, а й вчаться жити разом.

У першій половині ХХ ст. суттєвий вплив на становлення кооперативного навчання у США справили соціальні психологи Курт Левін та Мортон Дойч. Дослідження Курта Левіна в галузі групової динаміки заклали наукову основу кооперативного навчання. Левін довів, що поведінка людини залежить від соціального середовища, а не лише від індивідуальних якостей. Його експерименти з «автократичними» та «демократичними» групами показали, що останні досягають вищих результатів завдяки взаємній підтримці та творчій свободі. Учень Левіна, Мортон Дойч, розширив ці ідеї, розробивши теорію соціальної взаємозалежності, в якій виокремив три типи взаємодії: кооперація (мета досягається спільними зусиллями), конкуренція (успіх одного означає провал іншого), індивідуалізм (відсутність зв'язків між учасниками). У серії експериментів Дойч довів, що кооперативні групи не лише успішно виконують завдання, а й формують під час роботи атмосферу взаємної довіри та поваги. Наприклад, у дослідженні 1949 року учні, які працювали разом над складанням пазлів, продемонстрували вищу продуктивність і менше конфліктів порівняно з тими, хто змагався або працював індивідуально.

У 1960-х роках кооперативне навчання перетворилося на науково обґрунтований і системний педагогічний підхід. Девід і Роджер Джонсони сформулювали п'ять ключових принципів кооперативного навчання, які створюють середовище, де кожен член групи отримує користь як від власних зусиль, так і від спільної діяльності.

1. Позитивна взаємозалежність - цей принцип означає, що успіх кожного члена групи пов'язаний із успіхом усієї групи. Групові завдання організовані таким чином, що учні повинні працювати разом – кожен робить свій унікальний внесок, і група може досягти успіху лише тоді, коли кожен учасник виконує свою роботу. Наприклад, у методі «пазл» кожен учень стає експертом з однієї частини матеріалу, і загальне розуміння теми групи залежить від внеску кожного.

2. Індивідуальна відповідальність - хоча група працює як команда, кожен учень несе відповідальність за власне засвоєння матеріалу та виконання своєї ролі. Це допомагає запобігти «соціальному ледарству», коли деякі учасники покладаються на інших у виконанні завдання. Для забезпечення індивідуальної відповідальності учнів використовуються різні прийоми, які допомагають переконатися, що кожен учень опанував матеріал: виконання індивідуальних тестів або опитування вчителем будь-якого учня з групи.

3. Сприяння взаємодії - цей принцип передбачає активне безпосереднє спілкування між членами групи. Учні беруть участь у заходах, під час яких вони ставлять запитання, пояснюють свої ідеї та конструктивно сперечаються з іншими. Така взаємодія не тільки поглиблює розуміння, але й сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні обговорюють проблеми та будують знання разом.

4. Розвиток соціальних навичок - для ефективної взаємодії в групі учнів необхідно навчити навичок, які сприяють успішній командній роботі. Йдеться про навички ефективного спілкування, вирішення конфліктів, прийняття рішень та конструктивного лідерства. Розвиваючи ці міжособистісні навички, учні вчаться працювати разом більш злагоджено і продуктивно.

5. Групова рефлексія — аналіз процесу та результатів групової співпраці. Після виконання завдання групи обговорюють, що пройшло добре, з якими труднощами зіткнулися і як вони могли б покращити свою співпрацю в майбутньому. Така рефлексія не лише допомагає вдосконалити групові стратегії, але й посилює відповідальність і засвоєння знань через кооперативний процес.

Разом ці принципи створюють структуроване, але гнучке навчальне середовище, де спільні зусилля групи підвищують індивідуальні результати навчання, сприяють розвитку важливих соціальних навичок і врешті-решт ведуть до глибшого розуміння предмету.

У цей же час Елліот Аронсон розробив метод Jigsaw Classroom («метод пазлів»), який став відповіддю на расову напругу в американських школах після десеґреґації. У цій стратегії учні об'єднуються в групи по 5-6 осіб, кожен з яких вивчає унікальний фрагмент навчальної теми. Наприклад, під час вивчення Другої світової війни один учень досліджує причини конфлікту, інший — роль США у війні, третій — наслідки війни для Європи. Потім вони повертаються до групи й навчають одне одного. Експерименти показали, що Jigsaw зменшив упередження між учнями на 40% та підвищив їхню самооцінку.

Роберт Славін запровадив методи STAD (Student Teams-Achievement Divisions) та TGT (Teams-Games-Tournaments). У STAD учні спочатку індивідуально вивчають матеріал, потім обговорюють його в групах, після чого індивідуально виконують тест з вивченого матеріалу. Групова оцінка залежить від середнього результату всіх членів групи. Наприклад, після вивчення теми з біології кожен учень проходить тестування, а група отримує бали на основі сумарного покращення індивідуальних результатів. У TGT

команди змагаються в навчальних іграх, де кожен учасник відповідає за конкретний аспект теми.

У період 1980–1990-х років було проведено низку емпіричних досліджень, які підтвердили ефективність кооперативного навчання в різних освітніх закладах США. Ці дослідження не лише продемонстрували переваги кооперативного підходу перед традиційними методами, але й виявили його вплив на академічні досягнення, соціальні навички та довгострокові результати учнів.

У 1980-х роках Роберт Славін здійснив масштабний мета-аналіз, який охоплював 122 дослідження, присвячені кооперативному навчанню. Результати цього аналізу показали, що в 72% випадків кооперативне навчання було ефективнішим за традиційні методи. Зокрема, у дослідженнях з математики учні, які працювали в групах, покращили свої результати на 37% порівняно з контрольною групою.

У 1994 році Девід і Роджер Джонсони провели дослідження, яке виявило значний вплив кооперативного навчання на різні аспекти розвитку учнів. Зокрема, було встановлено, що кооперативне навчання підвищує навчальну успішність учнів; сприяє розвитку соціальної компетентності; зменшує кількість конфліктів між учнями. Ці результати підкреслюють важливість кооперативних методів не лише для академічної успішності, але й для соціального розвитку учнів.

Довгострокові дослідження показали, що випускники шкіл, де активно застосовували кооперативне навчання, мали кращі життєві перспективи. Зокрема, вони частіше: вступали до коледжів та університетів; брали участь у волонтерських та громадських програмах; демонстрували вищу толерантність до культурних та соціальних відмінностей. Ці дані свідчать про те, що кооперативне навчання сприяє формуванню

активних і відповідальних громадян, готових до співпраці в різноманітних соціальних контекстах.

Емпіричні дослідження 1980–1990-х років надали переконливі докази ефективності кооперативного навчання. Вони показали, що такі методи не лише покращують академічні результати, але й сприяють розвитку соціальних навичок та позитивно впливають на довгострокові життєві шляхи учнів. Ці висновки підкреслюють важливість інтеграції кооперативних підходів у сучасну освітню практику.

У 1990-2000-х роках кооперативне навчання в США набуло значного поширення та було адаптоване для різних навчальних дисциплін, що сприяло підвищенню ефективності освітнього процесу та розвитку навичок співпраці в учнів. У галузі науки, технологій, інженерії та математики (STEM) кооперативне навчання стало важливим інструментом розвитку критичного мислення та практичних навичок учнів. Проект «Learning Together» передбачав, що учні спільно будують моделі міст, де кожен член групи відповідає за певний аспект проекту, такий як розрахунки, дизайн або тестування. Цей підхід сприяв глибшому розумінню матеріалу та розвитку командної роботи.

У гуманітарних дисциплінах кооперативне навчання сприяло розвитку аналітичних та комунікативних навичок. Програма «Historical Inquiry» залучала учнів до аналізу первинних джерел та реконструкції історичних подій з різних ракурсів. Це дозволяло учням глибше зануритися в історичний контекст та розвивати критичне мислення.

У мовній освіті метод «Reciprocal Teaching» передбачав, що учні по черзі виконують ролі вчителя, аналізуючи тексти та ставлячи питання. Цей підхід сприяв покращенню розуміння текстів і розвитку навичок спілкування.

Шломо Шаран розробив метод «Group Investigation», який передбачав, що учні самостійно планують дослідження,

збирають дані та презентують результати. Наприклад, під час вивчення екології група могла досліджувати вплив пластику на океани, проводячи інтерв'ю з експертами та створюючи соціальні кампанії. Цей метод сприяв розвитку дослідницьких навичок та відповідальності за власне навчання.

Наприкінці ХХ ст. кооперативне навчання інтегрувалося в традиційну освітню практику на різних рівнях. Вчителі загальноосвітніх шкіл і викладачі закладів вищої освіти почали використовувати кооперативні структури під час викладання різних навчальних дисциплін, що сприяло урізноманітненню форм його застосування.

Таким чином, у 1990-2000-х роках кооперативне навчання в США зазнало значної еволюції, адаптуючись до потреб різних дисциплін та сприяючи розвитку комплексних навичок учнів.

У сучасну епоху цифрових технологій та глобальної співпраці (2000-ті — сьогодні) кооперативне навчання зазнало значних трансформацій, зокрема завдяки впровадженню комп'ютерно-підтримуваного спільного навчання (CSCL), яке поєднує принципи співпраці з онлайн-інструментами, які дають змогу учням взаємодіяти незалежно від їх географічного розташування. Використання віртуальних класів, таких як Zoom та Google Meet, дозволяє учням з різних країн працювати над спільними проектами в режимі реального часу. Спільні документи та дошки, як-от Google Docs і Miro, надають можливість одночасного редагування матеріалів, коментування та аналізу даних, що сприяє ефективній співпраці та обміну ідеями.

У наш час відбувається активна інтеграція штучного інтелекту в освітній процес. AI-асистенти, такі як ChatGPT та Grammarly, допомагають учням генерувати ідеї, перевіряти помилки та аналізувати тексти, підвищуючи якість навчальних матеріалів та сприяючи розвитку критичного

мислення. Змішане навчання інтегрує онлайн- та очні формати, дозволяючи учням вивчати теоретичний матеріал через відеолекції вдома, а на заняттях працювати у групах над практичними завданнями та експериментами. Такий підхід підвищує гнучкість навчального процесу та сприяє глибшому засвоєнню знань.

Глобальні ініціативи, такі як eTwinning та UNESCO Global Education Coalition, об'єднують учнів із різних країн для вирішення світових проблем, таких як зміни клімату або міграційні кризи. Це сприяє розвитку глобального мислення та навичок співпраці у міжнародному контексті.

Цифрова революція та глобалізація суттєво трансформували кооперативне навчання, роблячи його більш доступним, інтерактивним та ефективним у підготовці учнів до викликів сучасного світу.

Після короткого аналізу історичних етапів розвитку кооперативного навчання варто більш докладно розглянути теоретичні ідеї, які лягли в основу цього освітнього підходу. Розуміння фундаментальних теорій, на яких ґрунтується кооперативне навчання, дасть змогу глибше усвідомити психологічні механізми, що лежать в його основі, та свідомо застосовувати їх у педагогічній практиці.

Одним із теоретичних базисів кооперативного підходу була, як уже зазначалося, розроблена Мортонем Дойчем теорія соціальної взаємозалежності, яка ґрунтується на ідеї, що структура взаємодії між індивідами визначає результати їхньої діяльності. Дойч виокремив два типи соціальної взаємозалежності: позитивну та негативну. Позитивна взаємозалежність характеризується ситуацією, коли успіх кожного учасника пов'язаний з успіхом інших. У такому контексті індивіди співпрацюють, підтримують один одного та працюють разом для досягнення спільної мети. Негативна взаємозалежність виникає, коли успіх одного учасника

залежить від невдачі інших. Це призводить до конкуренції, суперництва та потенційних конфліктів між учасниками. Дойч стверджував, що позитивна взаємозалежність сприяє розвитку довіри, відкритої комунікації та взаємної підтримки, тоді як негативна взаємозалежність може призвести до недовіри, обмеженої комунікації та ворожості. У контексті кооперативного навчання позитивна взаємозалежність створює умови, за яких особисті інтереси учня тісно пов'язані з успіхом групи. Це означає, що кожен учасник зацікавлений не лише у власному успіху, але й у досягненнях своїх колег.

Одним із практичних втілень теорії соціальної взаємозалежності є розроблений Робертом Славіним метод STAD (Student Teams-Achievement Divisions). Цей метод передбачає поділ класу на невеликі гетерогенні групи учнів та організацію їх спільної роботи над завданнями. Ключовим елементом STAD є те, що учні отримують додаткові бали або винагороди, якщо всі члени групи покращують свої індивідуальні результати. Це створює позитивну взаємозалежність, оскільки успіх кожного учасника сприяє успіху всієї групи.

Таким чином, теорія соціальної взаємозалежності підкреслює важливість структурування взаємодії між учнями таким чином, щоб їхні індивідуальні досягнення були взаємопов'язані та сприяли спільному успіху. Це сприяє створенню сприятливого навчального середовища, де кооперація та взаємна підтримка стають ключовими елементами освітнього процесу.

Вагомий вплив на розвиток теорії і практики кооперативного навчання справили когнітивні теорії Ж. Піаже та Л. Виготського, які розкривають психологічні механізми кооперативного навчання та підкреслюють важливість соціальної взаємодії у пізнавальному розвитку учнів.

Ж. Піаже вважав, що когнітивний розвиток відбувається через активну взаємодію з навколишнім середовищем, де учні постійно стикаються з новими ситуаціями, які можуть не відповідати їхнім поточним уявленням. Ці невідповідності, або когнітивні конфлікти, спонукають учнів до процесів асиміляції та акомодациї: асиміляція - включення нової інформації в наявні когнітивні схеми; акомодация - зміна сформованих схем або створення нових для адаптації до нової інформації.

У контексті кооперативного навчання, коли учні з різними рівнями розуміння певної теми спільно працюють над завданням, виникають ситуації, де їхні погляди можуть не збігатися. Ці розбіжності створюють когнітивний конфлікт, який стимулює учнів до переосмислення та перегляду своїх уявлень, що сприяє глибшому розумінню матеріалу.

Наприклад, група учнів обговорює задачу з математики, пов'язану з дробами. Один учень вважає, що $1/2$ більше за $1/3$, тоді як інший має протилежну думку. Через дискусію та спільне вирішення задачі вони виявляють свої помилки та приходять до правильного розуміння поняття дробу.

Лев Виготський підкреслював вирішальну роль соціальної взаємодії у когнітивному розвитку учнів. Він ввів поняття зони найближчого розвитку, що визначається як різниця між тим, що учень може виконати самостійно, і тим, що він здатен досягти з допомогою більш компетентного партнера, будь то вчитель або ровесник.

У кооперативних групах сильніші учні можуть виступати в ролі "провідників" для тих, хто має труднощі з певним матеріалом. Це не лише допомагає слабшим учням засвоїти нові знання, але й зміцнює розуміння матеріалу у сильніших учнів через процес навчання інших. Наприклад, під час групового проекту з природознавства учень, який добре розуміє тему фотосинтезу, пояснює її іншим членам групи.

Через цю взаємодію інші учні засвоюють нові знання, а "провідник" поглиблює своє розуміння через викладання матеріалу.

Як теорія когнітивного розвитку Ж. Піаже, так і соціокультурна теорія розвитку Л. Виготського підкреслюють важливість соціальної взаємодії у навчальному процесі. На думку Ж. Піаже, кооперативне навчання створює середовище для когнітивних конфліктів, які стимулюють розвиток мислення та переосмислення існуючих знань. Л. Виготський вважав, що співпраця між учнями з різним рівнем знань дозволяє ефективно використовувати зону найближчого розвитку, де сильніші учні підтримують слабших, сприяючи загальному прогресу групи.

Інтеграція ідей Ж. Піаже та Л. Виготського в кооперативне навчання сприяє створенню динамічного та взаємозбагачувального освітнього середовища, де учні активно взаємодіють, обмінюються знаннями та спільно досягають навчальних цілей.

Мотиваційні моделі кооперативного навчання, розроблені такими дослідниками, як Роберт Славін та брати Девід і Роджер Джонсони, підкреслюють важливість створення умов, які стимулюють учнів до активної співпраці та досягнення спільних цілей. Ці моделі базуються на двох ключових аспектах: груповій винагороді та індивідуальній відповідальності.

Групова винагорода передбачає надання заохочень за колективні досягнення. Це можуть бути сертифікати, публічне визнання, додаткові бали або інші форми заохочення, які підкреслюють успіх усієї групи. Такий підхід сприяє формуванню почуття єдності та спільної мети серед учнів. Приклади групових винагород: сертифікати досягнень (нагородження групи сертифікатом за успішне виконання проекту або завдання); публічне визнання (оголошення про

досягнення групи перед класом або школою, що підвищує престиж учасників); додаткові бали (надання групі додаткових балів, які впливають на підсумкову оцінку кожного учасника).

Індивідуальна відповідальність означає, що кожен член групи несе персональну відповідальність за виконання своєї частини роботи. Це забезпечує активну участь усіх учнів та запобігає ситуаціям, коли деякі члени групи можуть ухилитися від виконання завдань.

Для забезпечення індивідуальної відповідальності можуть використовуватися такі засоби, як: індивідуальні звіти (кожен учень готує звіт про свою частину роботи в рамках загального проекту); перехресне опитування (вчитель або інші члени групи ставлять питання кожному учаснику щодо його внеску в спільну роботу); індивідуальне тестування (проведення тестів або контрольних робіт, які оцінюють розуміння матеріалу кожним учнем окремо).

Дослідження показали, що поєднання групової винагороди з індивідуальною відповідальністю значно підвищує ефективність кооперативного навчання. Зокрема, така комбінація сприяє підвищенню продуктивності на 50% порівняно з методами, де використовується лише групова оцінка. Це пояснюється тим, що учні відчують як колективну, так і персональну мотивацію досягати високих результатів.

Роберт Славін у своїх дослідженнях підкреслював важливість одночасного застосування групових винагород та індивідуальної відповідальності для досягнення максимальних результатів у навчанні. Девід і Роджер Джонсони також наголошували на тому, що така комбінація сприяє розвитку позитивної взаємозалежності та особистої відповідальності учнів.

Отже, мотиваційні моделі кооперативного навчання, запропоновані Славіним та Джонсонами, підкреслюють необхідність створення навчального середовища, де учні відчувають як колективну, так і індивідуальну відповідальність за результати своєї діяльності. Поєднання групових винагород та індивідуальної відповідальності сприяє підвищенню мотивації, активної участі та загальної ефективності навчального процесу.

Когнітивно-функціональний підхід до кооперативного навчання базується на принципі, що активна участь учнів у процесі навчання, зокрема через пояснення матеріалу іншим, сприяє глибшому засвоєнню знань. Цей підхід підкреслює важливість когнітивної реструктуризації інформації, яка відбувається під час взаємодії між учнями, що, у свою чергу, покращує розуміння та інтеграцію нових знань у вже наявні структури.

Основні положення когнітивно-функціонального підходу:

1. Активна когнітивна обробка інформації: під час кооперативного навчання учні залучаються до процесів аналізу, синтезу та оцінки інформації, що сприяє її глибшому розумінню та запам'ятовуванню.

2. Пояснення як засіб навчання: коли учень пояснює матеріал іншим, він змушений структурувати свої знання, виявляти прогалини та заповнювати їх, що веде до покращення власного розуміння.

3. Взаємне навчання (Reciprocal Teaching): ця методика передбачає, що учні по черзі виконують роль "вчителя", пояснюючи матеріал своїм одноліткам. Такий підхід стимулює активне залучення всіх учасників та сприяє розвитку критичного мислення. За методу Reciprocal Teaching учні працюють у малих групах, де кожен по черзі бере на себе роль "вчителя". Це вимагає від них не лише розуміння матеріалу,

але й уміння передати його іншим, що підсилює когнітивні процеси та сприяє кращому засвоєнню знань. Дослідження, проведене Палінсар та Браун у 1984 році, показало, що застосування методики Reciprocal Teaching призводить до значного покращення розуміння текстів учнями. Зокрема, результати показали підвищення рівня розуміння на 45% у порівнянні з традиційними методами навчання.

Когнітивно-функціональний підхід до кооперативного навчання підкреслює важливість активної участі учнів у навчальному процесі через взаємне навчання та пояснення матеріалу одноліткам. Такий підхід не лише покращує засвоєння знань, але й розвиває навички критичного мислення та комунікації, що є ключовими для успішного навчання та подальшої діяльності.

Після аналізу теоретичних основ кооперативного навчання важливо звернути увагу на емпіричні дослідження, які підтверджують ефективність цього підходу в освітньому процесі. Розуміння теоретичних концепцій є фундаментом, проте практичні результати наукових досліджень демонструють, як ці концепції впливають на реальні навчальні досягнення та розвиток учнів.

Перехід від розгляду теоретичних основ до аналізу практичних досліджень ефективності кооперативного навчання дозволяє глибше зрозуміти, як цей підхід може бути реалізований в освітньому процесі та які конкретні результати він дає.

Проведені дослідження свідчать, що кооперативне навчання сприяє покращенню академічних результатів у різних предметних галузях. Розглянемо детальніше вплив цього методу на успішність учнів з математики, природничих наук і мови.

Дослідження Роберта Славіна (1995) показало, що учні, які навчалися за методом STAD (Student Teams-Achievement

Divisions), досягли значного покращення знань з математики. Зокрема, їхні тестові бали значно підвищилися порівняно з тими, хто навчався традиційними методами. Це свідчить про те, що спільна робота в групах стимулює глибше розуміння математичних понять і підвищує мотивацію навчання.

У рамках проекту «Science Teams» учні, які проводили лабораторні роботи та експерименти в групах, продемонстрували вищий рівень засвоєння матеріалу з природничих наук порівняно з індивідуальним навчанням. Групова діяльність дозволяє обмінюватися ідеями, розвивати критичне мислення та застосовувати теоретичні знання на практиці, що є ключовим у вивченні природничих дисциплін.

Дослідження Девіда Джонсона та Роджера Джонсона (2002) виявило, що кооперативне навчання особливо корисне для учнів з обмеженим володінням англійською мовою. Учасники, які працювали в малих групах, покращили свої навички письма у порівнянні з тими, хто навчався індивідуально. Спільна робота сприяє створенню комфортного середовища для практики мовлення та письма, дозволяючи учням отримувати зворотний зв'язок та підтримку від ровесників.

Отже, кооперативне навчання позитивно впливає на академічні досягнення учнів у різних предметних галузях. Спільна робота не лише покращує розуміння та засвоєння матеріалу, але й розвиває соціальні навички, необхідні для успішної комунікації та співпраці в сучасному суспільстві.

Розглянемо детальніше, як цей підхід сприяє зменшенню упереджень і розвитку комунікативної компетентності учнів.

Метод "Мозаїка" (Jigsaw), розроблений Еліотом Аронсоном у 1971 році, спрямований на інтеграцію учнів різного етнічного та соціального походження через спільну навчальну діяльність. У цьому підході кожен учень відповідає за вивчення та викладання певної частини матеріалу своїм

однокласникам, що створює атмосферу взаємозалежності та співпраці. Дослідження Аронсона (1978) показало, що впровадження методу "Мозаїка" сприяло зниженню рівня расових стереотипів серед учнів. Це досягається через постійну взаємодію та спільну роботу учнів, що сприяє руйнуванню негативних стереотипів і формуванню позитивних міжособистісних відносин.

Кооперативне навчання також відіграє важливу роль у розвитку соціальних навичок у дітей з розладами аутистичного спектра. Дослідження Гілліес (2011) виявило, що учні з аутизмом, які брали участь у малих групах, суттєво збільшили обсяг соціальних взаємодій. Спільна діяльність у групах надає таким учням можливість практикувати комунікативні навички в структурованому та підтримуючому середовищі, що сприяє їх соціальній інтеграції та покращенню взаємодії з однолітками.

Кооперативне навчання є потужним інструментом не лише для розумового розвитку, але й для покращення соціальних взаємин серед учнів. Впровадження таких методів, як "Мозаїка", сприяє зменшенню упереджень і стереотипів. Робота в малих групах допомагає учням з особливими потребами розвивати комунікативні навички. Таким чином, кооперативне навчання сприяє створенню інклюзивного та гармонійного освітнього середовища.

Наукові дослідження сучасних технологій кооперативного навчання все частіше звертають увагу на його вплив не лише на академічні результати, але й на розвиток емоційної сфери учнів, зокрема, формування позитивної самооцінки, емоційної регуляції, а також розвитку соціальних навичок.

У дослідженні Ван Райзін і Росет (Van Ryzin & Roseth, 2021) було показано, що структуроване застосування кооперативного навчання, зокрема через створення

позитивних соціальних взаємодій, сприяє зниженню стресу учнів та зменшенню емоційних проблем, що позитивно впливає на академічну залученість. Дослідники аргументують, що збільшення позитивних контактів між однолітками за допомогою кооперативних методів веде до поліпшення якості соціальних взаємин, що в свою чергу допомагає учням краще справлятися з негативними емоціями. Спільна робота створює сприятливі умови для позитивної взаємодії, коли кожен учень має можливість відчувати свою важливість, отримувати конструктивний зворотний зв'язок від однолітків та викладачів, а також усвідомити власні сильні сторони. Такий процес сприяє розвитку впевненості в собі, знижує тривожність і стимулює бажання до самовдосконалення.

За даними дослідження (Roseth et al., 2008), групова робота робить навчальний процес більш цікавим для учнів. Цей ефект можна пояснити тим, що співпраця в групах дозволяє учням обмінюватися ідеями, спільно вирішувати завдання та підтримувати один одного, що, у свою чергу, підвищує внутрішню мотивацію і стимулює бажання до пізнання. Таким чином, кооперативне навчання створює умови для формування не лише академічних, але й емоційних компетенцій, сприяючи всебічному розвитку учнів та закладаючи основу для їх подальшої соціальної адаптації і самореалізації.

Кооперативне навчання демонструє численні переваги, зокрема, сприяє розвитку соціальних навичок, підвищує мотивацію учнів та покращує їх академічні результати завдяки активній взаємодії та підтримці в групі. Проте, незважаючи на ці позитивні аспекти, впровадження кооперативних методик супроводжується низкою викликів і проблем. Однією з них є проблема «безкоштовного проїзду» (free-rider problem): деякі учні мінімально або зовсім не беруть

участі у спільній роботі, сподіваючись, що їхній внесок не вплине на загальний результат. Це може призводити до того, що більш активні члени групи перевантажуються, а якість виконання завдання знижується. Щоб вирішити цю проблему, дослідники пропонують застосовувати заходи індивідуальної відповідальності, наприклад, проведення індивідуальних тестів після групової роботи (як у моделі STAD), а також розподіляти ролі між учасниками (наприклад, координатор, аналітик, презентатор), що стимулює кожного учня робити свій внесок. Брати Д. і Р. Джонсони (Johnson & Johnson, 2008) детально розглядають ці аспекти кооперативного навчання, зокрема, питання мотивації, взаємозалежності та проблеми «безкоштовного проїзду», а також пропонують різні стратегії для підвищення індивідуальної відповідальності учнів у групах.

Ще однією потенційною проблемою кооперативного навчання є конфлікти в групах, які часто виникають через розбіжності в поглядах, стилях роботи або комунікації учнів. Такі конфлікти можуть заважати ефективній спільній роботі, знижувати мотивацію та створювати негативний емоційний клімат у групі. Дослідники зазначають, що одним із шляхів вирішення цієї проблеми є проведення тренінгів з комунікації перед початком спільних проектів, що дозволяє учням опанувати техніки ефективного спілкування, активного слухання та надання конструктивного зворотного зв'язку. Крім того, важливим інструментом є медіація з боку вчителя, який може виступати посередником у вирішенні суперечок, допомагаючи учасникам групи знайти компроміс та розв'язати конфлікт конструктивно. У дослідженні (Johnson & Johnson, 1996) проаналізовано програми з вирішення конфліктів та медіації в школах і показано, що впровадження таких підходів сприяє зниженню емоційних проблем і покращенню міжособистісних стосунків учнів.

Одним із викликів кооперативного навчання є справедливе оцінювання результатів пізнавальної діяльності учнів. Традиційні методи оцінювання не завжди дозволяють адекватно зафіксувати індивідуальний внесок кожного учня, оскільки результати часто відображають сумарну роботу групи. Це може призводити до того, що учні, які докладають більше зусиль, отримують таку ж оцінку, як і ті, хто працює менше. Американські дослідники пропонують кілька рішень для подолання цієї проблеми. Серед них – використання рубрик із чіткими критеріями, що дозволяють оцінити як індивідуальну, так і групову роботу, а також застосування самооцінювання і взаємооцінювання учнів. Ці підходи допомагають підвищити відповідальність кожного учня, сприяють розвитку критичного мислення та забезпечують більш справедливе відображення внеску кожного учасника групової роботи. У книзі Johnson, Johnson і Holubec (2008) «Cooperation in the Classroom» детально розглядається проблема оцінювання в кооперативному навчанні, а також пропонуються конкретні стратегії для її вирішення, серед яких – застосування рубрик, що розмежовують критерії індивідуальної та групової роботи, самооцінка та оцінка товаришів.

Кооперативне навчання справляє позитивний вплив на соціальний та емоційний розвиток учнів, однак воно вимагає значних витрат часу та ресурсів. Зокрема, підготовка уроків з використанням кооперативних стратегій може займати до 30% більше часу, ніж традиційних уроків. Це пов'язано з необхідністю ретельного планування групових завдань, розробкою матеріалів, які стимулюють активну взаємодію між учнями, а також створенням критеріїв для оцінювання як групової, так і індивідуальної роботи. Дослідники пропонують декілька способів вирішення цієї проблеми. Наприклад, застосування цифрових платформ, таких як Canvas чи Edmodo,

може автоматизувати процес оцінювання та зменшити час, що витрачається на обробку результатів. Крім того, створення спільних ресурсів – баз готових уроків, методичних рекомендацій і рубрик з чіткими критеріями оцінювання – дозволяє вчителям обмінюватися досвідом та зменшувати навантаження на підготовку матеріалів.

Активний розвиток сучасних цифрових технологій відкриває нові можливості для подолання проблем і викликів кооперативного навчання. Інтеграція штучного інтелекту у кооперативне навчання дає змогу оптимізувати багато робочих процесів. Зокрема, програми-тьютори, які використовують штучний інтелект (наприклад, система MATHia від Carnegie Learning), автоматично адаптують завдання відповідно до рівня кожної групи, що дозволяє зменшити навантаження на вчителя та забезпечити персоналізований підхід. Такі програми використовують алгоритми машинного навчання для постійного моніторингу й аналізу навчальних результатів учнів у режимі реального часу. Вони збирають детальні дані про відповіді, швидкість виконання завдань, типові помилки і рівень розуміння матеріалу. На основі цих даних система автоматично адаптує завдання під конкретний рівень кожного учня або навіть групи учнів, пропонуючи додаткові пояснення чи завдання підвищеної складності у разі успішного опанування теми. Завдяки такому підходу більшість рутинних завдань з корекції та адаптації роботи учнів виконується автоматично і водночас забезпечується персоналізація навчання, оскільки кожен учень отримує завдання, які відповідають його поточним потребам і можливостям. Використання таких програм-тьюторів сприяє ефективній організації групової роботи в кооперативному навчанні: завдання можуть бути адаптовані не лише для окремих учнів, але й для груп, що дозволяє підтримувати оптимальний рівень складності для

всіх членів команди. Це стимулює позитивну взаємозалежність, допомагає уникати конфліктів через розбіжності в рівні підготовки та сприяє розвитку критичного мислення учнів.

Під час організації кооперативного навчання у сучасних умовах широко використовуються також платформи адаптивного навчання, подібні до Knewton, які використовують алгоритми аналізу даних для постійного моніторингу навчального прогресу учнів. Вони збирають інформацію про те, як кожен учень справляється з конкретними завданнями, виявляють слабкі та сильні сторони в засвоєнні матеріалу, а також аналізують типові способи роботи у групах. У кооперативному навчанні такі системи виконують дві важливі функції: адаптують навчальні завдання під рівень конкретної групи і дають рекомендації щодо оптимальних стратегій організації співпраці у групах. Knewton аналізує індивідуальний і груповий прогрес, що дозволяє формувати завдання, оптимально підібрані до потреб кожного учня або групи учнів. Завдяки цьому кожна група отримує завдання, які відповідають поточному рівню знань її членів, що, в свою чергу, зменшує різницю в підготовці між учасниками та стимулює більш ефективну взаємодію. Завдяки детальному аналізу даних платформа може виявити, які способи групової взаємодії є ефективними, а які – ні. Наприклад, система може визначити, що певні учасники демонструють сильні аналітичні здібності, а інші – кращі комунікативні навички. На основі цього створюються рекомендації щодо розподілу ролей у групі, формування партнерств і визначення найбільш ефективних методик роботи в команді. Використання таких рекомендацій дозволяє викладачам оптимізувати процес кооперативного навчання, зменшуючи адміністративне навантаження та підвищуючи загальну ефективність навчального процесу.

Таким чином, інтеграція у кооперативне навчання платформ на кшталт MATHia і Knewton допомагає забезпечити персоналізований підхід, підтримувати ефективну групову взаємодію та знизити витрати часу на підготовку й оцінювання завдяки автоматизації процесу аналізу даних і розробці рекомендацій щодо організації групової роботи. Такі інновації розглядаються американськими дослідниками як потужний інструмент, що відкриває нові можливості для організації кооперативного навчання та зниження навантаження на викладачів, що підтверджується дослідженням Вейна Холмса, Майї Бялік та Чарльза Фадела (Holmes, Bialik, Fadel, 2019).

Нові перспективи для кооперативного навчання відкриває використання технологій віртуальної та доповненої реальності, які дають змогу створювати інтерактивні та безпечні навчальні середовища. Наприклад, VR-лабораторії, такі як Labster, дозволяють студентам або учням у групах проводити експерименти, які в реальному житті були б небезпечними або надто дорогими для проведення. Завдяки симуляціям у віртуальному середовищі учасники можуть експериментувати з хімічними реакціями чи фізичними процесами, отримуючи практичний досвід без ризику для здоров'я.

Технології доповненої реальності, на кшталт Merge Cube, дають змогу візуалізувати абстрактні поняття у вигляді інтерактивних 3D-моделей. Візуалізація складного матеріалу сприяє кращому його розумінню та запам'ятовуванню учнями. Наприклад, за допомогою Merge Cube учні можуть вивчати анатомію людини, досліджувати структуру планет або аналізувати історичні артефакти в режимі реального часу. Така інтерактивність дозволяє учням глибше зануритись у тему, обговорювати отримані знання в групах і спільно вирішувати завдання, що сприяє розвитку комунікативних і

співпраці навичок. Крім того, віртуальна реальність може бути використана для створення симуляцій складних реальних ситуацій. Наприклад, група студентів може відвідати віртуальну історичну реконструкцію або пройти через сценарій надзвичайної ситуації, де кожен має виконувати свою роль. Це допомагає розвивати вміння приймати рішення під тиском, критично мислити та ефективно взаємодіяти з колегами.

Таким чином, інтеграція VR та AR технологій у кооперативне навчання не лише підвищує мотивацію учнів, а й сприяє ефективній груповій роботі: кожен учень отримує змогу брати активну участь, обговорювати і спільно вирішувати завдання на основі актуальних даних і візуальних інструментів.

Американський дослідник Мерчант (Merchant, 2014) провів метааналіз, який підтверджує, що навчання на базі віртуальної реальності може суттєво покращити навчальні результати як у школах, так і у закладах вищої освіти. Ці результати свідчать про значний потенціал інтеграції VR і AR технологій у кооперативне навчання для підвищення ефективності спільної роботи, забезпечення адаптивності навчальних завдань та оптимізації педагогічних процесів.

Адаптивні цифрові технології відкривають нові горизонти для кооперативного навчання, дозволяючи поєднувати індивідуалізований підхід з груповою взаємодією. Наприклад, платформи на зразок Khan Academy створюють персоналізовані траєкторії навчання, які враховують рівень підготовки кожного учня. Це дозволяє кожному учневі працювати у власному темпі, отримувати миттєвий зворотний зв'язок та виконувати завдання, що відповідають його потребам. Одночасно, інтеграція групових завдань забезпечує можливість обговорення матеріалу, спільного вирішення проблем і взаємної підтримки, що сприяє

формуванню в учнів комунікативних умінь і навичок співпраці.

Ще один приклад – система DreamBox Learning, яка за допомогою алгоритмів штучного інтелекту аналізує прогрес учнів і автоматично формує гомогенні групи, які складаються з учнів приблизно однакового рівня підготовленості. Такий підхід сприяє більш ефективній взаємодії та обміну знаннями між учнями. Таким чином, адаптивні технології не лише персоналізують навчання, а й створюють умови для конструктивної групової роботи, що дозволяє знизити навантаження на вчителя у плануванні та оцінюванні, а також забезпечує більш інклюзивне навчальне середовище.

Дослідження Pane, Steiner, Baird та Hamilton (2015) демонструє, що впровадження персоналізованих технологій у навчальний процес може позитивно впливати на результати навчання, коли індивідуальні траєкторії поєднуються з ефективною груповою роботою. Це свідчить про те, що адаптивні системи, які формують групи на основі рівня підготовки (як у DreamBox Learning), є потужним інструментом для створення динамічного, персоналізованого та кооперативного навчального середовища.

У наш час кооперативне навчання отримало новий імпульс завдяки глобальним ініціативам, таким як UNESCO Global Citizenship Education та Microsoft Educator Community. Ці ініціативи сприяють розвитку співпраці між учнями та вчителями з різних країн, збагачуючи освітній процес новими підходами та передовими практиками.

UNESCO Global Citizenship Education (GCED) спрямована на виховання учнів як активних і відповідальних громадян світу, здатних спільно вирішувати глобальні проблеми сталого розвитку. Вона надає учням можливість стати проактивними агентами суспільства, здатними критично мислити, співпрацювати з іншими та брати участь у вирішенні

глобальних проблем. GCED охоплює три основні сфери навчання: когнітивну, соціально-емоційну та поведінкову. Учні отримують можливість зрозуміти різноманітні перспективи та культури, що розширює їхнє розуміння світу. Спільне обговорення глобальних проблем стимулює аналіз та оцінку різних підходів до їх вирішення. Робота в міжнародних командах вчить учнів ефективної комунікації та координації дій.

Спільнота освітян Microsoft пропонує платформу для професійного розвитку вчителів, де вони можуть підвищувати кваліфікацію та брати участь у програмах, які допомагають досягненню їхніх професійних цілей. Ця спільнота надає можливість учителям зі всього світу обмінюватися кооперативними методиками, впроваджувати інноваційні підходи в навчанні та створювати гнучкі цифрові освітні середовища. Вчителі можуть ділитися успішними стратегіями та адаптувати їх до своїх класів. Доступ до вебінарів, курсів та обговорень допомагає вчителям вдосконалювати свої навички з організації кооперативного навчання. Можливість спілкування з колегами з усього світу сприяє обміну досвідом та взаємній підтримці.

Таким чином, глобальні освітні ініціативи, такі як GCED та Спільнота освітян Microsoft, відкривають нові можливості для розвитку кооперативного навчання, сприяючи обміну досвідом та спільному вирішенню глобальних проблем.

Кооперативне навчання у наш час переживає новий етап розвитку, пов'язаний з використанням новітніх цифрових технологій і можливостей штучного інтелекту. Його сила полягає у здатності адаптуватися до змін: від десегрегації шкіл у ХХ столітті до глобалізації та штучного інтелекту сьогодні. У Сполучених Штатах Америки ця педагогічна технологія зазнає значних трансформацій, інтегруючись із соціально-емоційним навчанням, розвитком м'яких навичок

та впровадженням цифрових технологій. Цифровізація освіти відкриває нові можливості для кооперативного навчання, зокрема через використання онлайн-платформ та інструментів штучного інтелекту, що дозволяють адаптувати навчальні завдання до індивідуальних потреб учнів.

Упродовж останніх років у США розроблено низку гібридних і цифрових моделей кооперативного навчання, що поєднують традиційні підходи з сучасними технологіями і дозволяють створювати інтерактивні гнучкі освітні середовища: комп'ютерно-підтримуване колаборативне навчання (Computer-Supported Collaborative Learning), перевернутий клас з кооперативним навчанням (Flipped Classroom with Cooperative Learning), проєктно-орієнтоване навчання з цифровою співпрацею (Project-Based Learning with Digital Collaboration), кооперативне навчання на основі інтеграції віртуальної та доповненої реальностей (Virtual Reality and Augmented Reality Collaboration), кооперативне навчання на основі адаптивного групування учнів за допомогою штучного інтелекту (AI-Driven Adaptive Grouping), гейміфіковане кооперативне навчання (Gamified Cooperative Learning) (Галузяк & Макодай, 2024с). Ключовими характеристиками сучасних моделей кооперативного навчання у США є: орієнтація на учня, гнучке формування груп, інтерактивна взаємодія, зорієнтованість на розвиток критичного мислення та соціальних навичок.

Розроблені у США сучасні моделі кооперативного навчання демонструють значний потенціал для трансформації традиційних освітніх підходів. Інтеграція цифрових технологій, використання інструментів віртуальної та доповненої реальності, а також інноваційних платформ для організації спільної роботи створюють умови для гнучкого, інтерактивного та персоналізованого навчального процесу. Ці підходи сприяють не лише глибшому засвоєнню знань, але й

розвитку критичного мислення, креативності та навичок роботи в команді, необхідних у XXI столітті.

Інтеграція соціально-емоційного навчання в кооперативні стратегії сприяє розвитку емпатії, саморегуляції та навичок співпраці серед учнів. Крім того, кооперативне навчання відіграє ключову роль у формуванні м'яких навичок, таких як критичне мислення, адаптивність, комунікація та лідерство, які є надзвичайно важливими в XXI столітті. У багатокультурному контексті кооперативне навчання допомагає долати соціокультурні бар'єри, підтримує інклюзію та інтеграцію учнів з особливими освітніми потребами.

В Україні також спостерігається активний розвиток кооперативного навчання, особливо в умовах дистанційної освіти, спричиненої пандемією та іншими чинниками. Використання платформ для дистанційного навчання, таких як Moodle та Microsoft Teams, забезпечує ефективну організацію кооперативного онлайн-навчання, дозволяючи учням взаємодіяти в режимі реального часу, обмінюватися ресурсами та спільно працювати над проектами. Це сприяє підвищенню якості освіти та адаптації навчального процесу до сучасних викликів.

Перспективи розвитку кооперативного навчання включають подальшу інтеграцію з новітніми технологіями, такими як штучний інтелект та віртуальна реальність, що дозволить створювати більш інтерактивні та персоналізовані навчальні середовища. Крім того, посилення міжнародної співпраці та обміну досвідом між освітніми закладами різних країн сприятиме впровадженню кращих практик кооперативного навчання та підготовці учнів до викликів глобалізованого світу.

Майбутнє кооперативного навчання нерозривно пов'язане з інтеграцією його підходів на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкільних закладів і закінчуючи

університетами. Вже сьогодні ми спостерігаємо, як у дитячих садках та початкових школах педагоги використовують кооперативні методи для формування базових соціальних навичок у дітей, сприяючи розвитку у них емпатії та вміння працювати в команді. Цей підхід дає можливість малюкам вчитися слухати один одного, спільно вирішувати завдання та засвоювати перші знання в інтерактивному середовищі.

З переходом до середньої та старшої школи роль вчителя поступово змінюється. Викладачі, що опановують кооперативні методи, перестають бути просто передавачами інформації; вони стають фасилітаторами, які створюють навчальний простір для спільного пошуку та засвоєння інформації. Завдяки цьому учні набувають не лише теоретичних знань, а й розвивають критичне мислення, вміння аналізувати інформацію та конструктивно дискутувати. Вчитель тут виступає як модератор, наставник і фасилітатор, допомагаючи кожному учню зробити свій внесок у спільну роботу та навчаючи його самостійно конструювати знання.

У вищій освіті кооперативне навчання набуває ще більшої ваги, оскільки студенти займаються спільними науковими дослідженнями, працюють над міждисциплінарними проектами та вирішують актуальні соціальні та технологічні проблеми. Такий підхід сприяє формуванню гнучкого мислення та здатності працювати в умовах швидких змін, що є критично важливим для сучасного ринку праці.

Таким чином, інтеграція кооперативного навчання від дошкілля до університетів створює безперервну освітню траєкторію, в якій кожен етап готує учнів до наступного рівня розвитку. Завдяки такому підходу вчителі перетворюються на справжніх фасилітаторів, які не лише передають знання, а й

активно залучають учнів до конструювання та засвоєння знань у процесі спільної пізнавальної діяльності.

Кооперативне навчання залишається однією з провідних педагогічних технологій XXI століття, яка постійно адаптується до змін у суспільстві та технологіях, забезпечуючи підготовку учнів до успішної діяльності в сучасному світі.

Рябчун Г.Ю.,
*аспірант кафедри інноваційних
та інформаційних технологій в освіті
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Фрицюк В.А.,
*професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*

ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У час високого технічного розвитку та активного запровадження нових технологій, вивчення іноземних мов набуває великого значення. У методиці викладання іноземних мов існують різні способи оптимізації навчальної діяльності, серед яких ігри займають важливе місце. Вони регулярно обговорюються в методичній літературі, оскільки привертають увагу викладачів завдяки своїй розважальності, навчальному ефекту, можливості емоційної розрядки, мотивації учнів, а також використовуються для тренування та контролю знань і навичок, сприяючи, з-поміж іншого розвитку мотивації професійного саморозвитку здобувачів (Фрицюк В. А., Фрицюк В. М., 2019).

Як влучно зазначає Богуш (Богуш, 2002, с. 39), комунікативний підхід до навчання іноземним мовам є сьогодні методичним стандартом. Реалізація комунікативного підходу у навчальному процесі з іноземної мови означає, що формування іншомовних мовленнєвих навичок і умінь відбувається шляхом і завдяки здійсненню учнем іншомовної мовленнєвої діяльності. Іншими словами, оволодіння вміннями говоріння, аудіювання, читання та письма відбувається через реалізацію цих видів мовленнєвої діяльності в умовах, що імітують реальні ситуації спілкування.

Відомо, що мовленнєва діяльність здійснюється в формі діалогічного та монологічного мовлення. Досягти високого рівня комунікативної компетенції в німецькій мові без безпосереднього спілкування з носіями мови є надзвичайно складно. Тому перед вчителем стоїть важливе завдання, створити на уроці іноземних мов реальні та уявні ситуації спілкування, використовуючи для цього різні методи роботи. До одних з таких методів відносять рольову гру, яка буде розглядатися у даній роботі.

Проблема формування та розвитку мовленнєвої компетенції засобами рольової гри набула великого значення,

про що свідчать праці відомих вітчизняних і зарубіжних науковців таких як: В. Скалкін, Е. Пассов, Н. Єрухіна, І. Абрамова, Л. Колкер, Є. Устінова, Т. Єнашеєва та А. Конишева.

Актуальність роботи полягає у недостатній зацікавленості науковців знайти шлях для формування мовленнєвої компетенції учнів, зокрема навичкам діалогічного мовлення. Використання рольових ігор на уроці іноземної мови стимулює учнів до продуктивних видів роботи, що підсилює мотиваційну складову учнів і забезпечує розвиток її мовленнєвої компетенції. Потреба в розв'язанні зазначених пунктів зумовили вибір теми дослідження «Використання рольових ігор для формування німецькомовної компетенції в діалогічному мовленні учнів старшої школи».

Успішність формування компетентності в діалогічному мовленні залежить від кількох факторів, таких як вікові особливості учнів, наявність мотивації до навчання та вивчення іноземної мови, розвиток уваги та інтересу, рівень засвоєння стратегій діалогічного спілкування, а також здатність учнів використовувати попередній мовленнєвий досвід і застосовувати мовні вміння рідною мовою.

Труднощі в опануванні діалогічним мовленням виникають через специфічні особливості цієї форми говоріння, а також завдяки змісту, темі висловлювання, мовному оформленню та умовам спілкування.

Першою складністю для учасників освітнього процесу є те, що діалогічне мовлення поєднує два види мовленнєвої діяльності — аудіювання та говоріння. Другий партнер має не лише зрозуміти репліку першого, а й швидко й адекватно на неї відреагувати, що може призвести до затримки в процесі спілкування. Трудність полягає в необхідності одночасно сприймати інформацію та підготувати відповідь, що може викликати розсіяння уваги та утруднити ведення діалогу на

нормальному темпі, особливо при недостатньому володінні мовними засобами.

Іншою перешкодою є непередбачуваність діалогу. Оскільки мовленнєва поведінка кожного учасника спілкування залежить від поведінки іншого, діалог неможливо спланувати заздалегідь. Кожному учаснику потрібно стежити за думкою співрозмовника, що іноді може бути несподіваним і призвести до зміни теми спілкування. (Білан, 2015, с. 75).

Будь який діалог складається з окремих взаємопов'язаних висловлювань – реплік. Її розглядають як основний елемент діалогу, і вона може бути різної довжини — від однієї до кількох фраз. (Гурина, 2012, с. 42). Репліки в діалозі тісно пов'язані між собою за комунікативними функціями, а також за структурою та інтонацією. Сукупність реплік, що має структурну, інтонаційну та семантичну завершеність, називають діалогічною єдністю. Діалогічна єдність є ключовою одиницею у процесі навчання діалогічного мовлення.

Розрізняють такі чотири основні види діалогів:

1. Асоціативна бесіда (діалог-бесіда);
2. Діалог-розв'язання проблеми;
3. Діалог-розпитування;
4. Діалог-з'ясування нерозуміння (Лагута, 2007, с. 204).

У кожній діалогічній єдності можуть по-різному поєднуватися різні типи висловлювань (повідомлення, запитання, відповіді, спонукання, заперечення тощо). В залежності від функціонального зв'язку між репліками виділяються різні види діалогічних єдностей. За провідною комунікативною функцією діалогу розрізняють функціональні типи діалогів: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями/думками, діалог-обговорення/дискусія.

Діалог-розпитування може бути одностороннім або двостороннім: у першому випадку ініціатива запитувати інформацію належить одному з партнерів, у другому – обом. Двосторонній діалог розвиває ініціативність обох учасників, що характерно для природного спілкування.

Діалог-домовленість, який є важливим для учнів з першого року навчання, використовується для обговорення планів і намірів і є доступним для початківців. Після оволодіння цим типом переходять до змішаних діалогів, поєднуючи розпитування з домовленістю.

Діалог-обмін враженнями/думками передбачає вираження особистих думок, надання аргументів, погодження чи спростування точок зору партнера. Цей тип діалогу є двостороннім за ініціативою.

Найскладнішим є діалог-обговорення/дискусія, метою якого є досягнення рішення або переконання співрозмовників у чомусь. Окремим функціональним типом є діалог етикетного характеру, що має соціальну мету (привітання, прощання, знайомство, подяка тощо), передбачену етикетом мовленнєвої спільноти.

Основними показниками сформованості вміння вести діалог іноземною мовою є такі навички:

1. уміння починати діалог з ініціативною реплікою (повідомленням, запитанням, спонуканням);
2. уміння швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи різні комунікативні функції;
3. уміння підтримувати розмову, додаючи власні ініціативні репліки;
4. уміння стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи зацікавленість оцінювальними репліками;
5. уміння створювати діалогічні єдності різних видів;

6. уміння вести діалоги різних функціональних типів на основі навчальних комунікативних ситуацій, відповідно до теми та мовного матеріалу програми;

7. уміння ввічливо перервати розмову або звернутися по допомогу, якщо є труднощі з розумінням або висловленням думки (Баттерворт, 2000, с. 24).

Отже, можна зробити висновок що діалог є основою мовлення. І на уроках іноземної мови, повинні підбиратися такі шляхи роботи, які б відповідали інтересам дітей, бо якщо ж їм буде нецікаво, то які б засоби і прийоми вчитель не використовував, вони не дадуть результату. Повинно створюватися взаємне довір'я між вчителем і учнями для загального розслаблення і це виявиться результатом кращого сприймання. Якщо створити сприятливі умови, то до вивчення іноземної мови спонукатиме не потреба знати її, а задоволення від вивчення.

Існують два основних підходи до навчання діалогічного мовлення. Перший – "зверху-вниз" – передбачає початок з прослуховування зразкового діалогу, після чого учні варіюють його та створюють власні діалоги в подібних ситуаціях. Другий підхід – "знизу-вверх" – починається з освоєння окремих елементів діалогу (реплік), що веде до самостійного створення діалогу на основі запропонованої ситуації, не виключаючи слухання зразкових діалогів.

Ми вважаємо раціональнішим другий підхід. У процесі розвитку мовленнєвих навичок (граматичних, лексичних) учні поступово досягають рівня, на якому вони починають використовувати понадфразові єдності, зокрема діалогічні єдності. Однак на цьому етапі їхня увага зосереджена переважно на правильному вживанні нових граматичних структур або лексичних одиниць. Коли учні переходять до обміну репліками, вони вже використовують знайомі їм

діалогічні єдності. Основним завданням навчання діалогічного мовлення є освоєння нових видів таких єдностей.

Репліки учнів разом із репліками вчителя або диктора формують певний тип діалогічних єдностей. Навчання реплікування можна вважати підготовчим етапом у формуванні навичок діалогічного мовлення. На цьому етапі учні виконують рецептивно-репродуктивні та репродуктивні вправи, орієнтуючись на імітацію, підстановку, відповіді на запитання, запит інформації або її повідомлення за зразком. Важливо поступово збільшувати складність реплік, переходячи від коротких до більш розгорнутих відповідей, складаючи дві-три фрази.

Після того, як учні засвоять реакційні та ініціативні репліки певних діалогічних єдностей, можна переходити до першого етапу формування повноцінних навичок діалогічного мовлення. На цьому етапі використовуються рецептивно-продуктивні вправи з обміну репліками, де учні є активними учасниками спілкування, а вчитель лише надає їм комунікативне завдання, визначаючи ситуації та ролі для кожного учня.

Другим етапом формування навичок діалогічного мовлення є оволодіння мікродіалогами, які виражають основні комунікативні наміри партнерів. Мікродіалоги є основою для розгорнутих діалогів і складаються з пов'язаних діалогічних єдностей. Вони відрізняються від діалогічних єдностей за обсягом і завершеністю. Розгорнутий діалог складається з кількох мікродіалогів. Мета етапу – навчити учнів об'єднувати діалогічні єдності та підтримувати бесіду після початкових реплік.

На цьому етапі використовуються вправи низького рівня з вербальними опорами, де учасниками є учні, що виконують певні ролі. Вони створюють мікродіалоги на основі навчальних ситуацій, запропонованих вчителем.

На третьому етапі учні повинні навчитися вести діалоги різних функціональних типів, відповідно до вимог програми, без спеціальних вербальних опор.

Отже, вміння вести діалог потребує багато знань і практики. Багато що залежить від вчителя та від бажання учнів вивчити іноземну мову. Для того щоб це зробити вчитель з учнями повинні пройти три етапи, щоб в кінці учень вміло використовував данні навички.

Вивчення іноземної мови для дитини – це процес занурення в новий мовний світ, де важливими факторами ефективності є її сприйняття, емоційна та фізична активність, а також здатність активно долучатися до цього світу. Ключовою вимогою до сучасного уроку іноземної мови є його комунікативна орієнтація, активна участь учнів, динамічність та емоційність. Основне завдання вчителя – організувати навчальний процес таким чином, щоб учні відчували себе залученими до природного спілкування, майже не помічаючи, що вони навчаються. Всі учні мають активно виконувати завдання відповідно до своїх можливостей, оскільки вивчення мови відкриває доступ до різних культур, розширює горизонти та підвищує інтелектуальний рівень.

Одним із основних аспектів педагогічної діяльності є бажання навчати, яке стимулює пошук ефективних форм і методів роботи для забезпечення максимальної активності учнів та розвитку їх розумових здібностей. Це також включає використання цікавих форм роботи, пов'язаних з життям дітей і навколишнім світом, де іноземна мова стає засобом спілкування. Особлива увага приділяється комунікативним іграм, оскільки вони поєднують навчання та тренування мовленнєвих навичок. Створення ігрового простору на уроках німецької мови сприяє розвитку уяви та заміщенню реального світу його ігровим аналогом.

Ігрові технології навчання мають низку особливостей, які

вирізняють їх серед інших методів. Гра є звичною та улюбленою діяльністю для людей різного віку, стимулює активність, полегшує подолання труднощів та перешкод. Вона мотивує учнів до ініціативності, творчості та цілеспрямованості, сприяє засвоєнню знань і навичок. Ігри мають багато функцій, впливаючи на учнів різними способами, і здебільшого мають колективний характер, що включає елементи змагання та чітко визначену мету й результат.

Рольова гра – це навчальний прийом, який дозволяє учням вільно говорити в умовах заданих ситуацій, виконуючи роль учасника іншомовного спілкування. Це ситуативно керована форма навчальної діяльності, яка сприяє засвоєнню суспільного досвіду, формуванню і вдосконаленню мовленнєвих навичок у ситуаціях, максимально наближених до реального спілкування. Протягом процесу учасники освітнього процесу беруть участь у змодельованій ситуації, що вимагає від них прийняття рішення на основі аналізу цієї ситуації. Рольова гра полягає в розподілі ролей між учнями та відтворенні ситуації спілкування відповідно до заданої теми і ролей учасників.

Обов'язковим елементом рольової гри є розв'язання проблемної ситуації, що стимулює природність спілкування. Пошук вирішення проблеми сприяє розвитку критичного мислення учнів. Рольові ігри ґрунтуються на принципах колективної роботи, практичної корисності, змагання, активної участі кожного учня та необмежених можливостей для творчості в межах гри.

В. Черниш (2010, с. 7). до комунікативних умінь, що формуються під час рольових ігор, відносить, зокрема, такі:

- вміння вести підготовлений, емоційно забарвлений діалог;
- вміння спілкуватися один з одним;

- вміння розпочати, підтримувати бесіду/ розмову;
- вміння перервати співрозмовника;
- вміння погодитися/не погодитися із думкою співрозмовника/ співрозмовників;
- вміння ставити уточнюючі запитання;
- здатність до пошуку відповідей на поставлені запитання;
- вибирати мовні та мовленнєві засоби згідно ситуації;
- наводити та обстоювати свою точку зору;
- вміння цілеспрямовано слухати співрозмовника;
- передбачати конфлікт і знаходити шляхи його усунення;
- змінювати тактику своєї поведінки;
- володіти стратегіями спілкування (доцільно використовувати мовленнєві й етикетні форми; знати формули звернення);
- уміти висловлювати подяку, прохання, згоду, незгоду, заперечення тощо).

У методичній літературі виділяють кілька видів рольових ігор: імітаційні, творчі та ігри змагання. Залежно від складності мовленнєвого завдання та тривалості, рольові ігри поділяються на: керовані (контрольовані), напівконтрольовані, вільні (некеровані), епізодичні.

Ариян (2001, с. 57) виділяє такі основні компоненти рольових ігор:

- 1) тема, що визначає зміст мовленнєвої взаємодії;
- 2) ситуація як сукупність конкретних умов мовленнєвого спілкування;
- 3) сюжет (зміст) – проміжок дійсності, що умовно сприймається у грі;
- 4) ролі, що розподіляються між учасниками рольових ігор;
- 5) ігрові дії як засіб реалізації цих ролей;
- 6) завдання (настанова) розіграти ситуацію, що

моделюється з позиції визначеної ролі та рольових взаємовідносин із партнером;

7) реальні стосунки між гравцями;

8) ігрове використання предметів, тобто заміщення реальних речей ігровими, умовними.

З методичної точки зору рольова гра складається із чотирьох етапів (підготовчий (у класі та вдома), пояснення, проведення рольової гри (власне гра), заключний (контроль, аналіз та узагальнення)).

Підготовка до рольової гри складається з кількох етапів. Перший етап включає підготовку вчителя та учнів, що проходить у класі та вдома. Вчитель визначає об'єкти контролю та критерії оцінювання дій учнів, які співпадають з критеріями навчання діалогічного мовлення. Важливою частиною є розробка правил гри та їх пояснення учням. Другий етап, факультативний, включає введення в гру та орієнтацію учасників перед її початком. Третій етап – це безпосереднє проведення гри, яка може відбуватися в парах, групах або колективно, в залежності від цілей і рівня учнів. Четвертий етап – аналіз результатів гри, де учитель з учнями обговорюють помилки, варіанти виправлення та проводять узагальнення (Білан, 2015, с. 56).

Час, відведений для рольових ігор, спрямований на мовленнєву практику, де активно залучені як учень, що говорить, так і той, хто слухає. Останній має зрозуміти і запам'ятати репліку партнера, оцінити її відповідність ситуації та завданню і правильно на неї відповісти.

Отже, формуванню компетентності діалогічного мовлення сприяють навчальні вміння, зокрема використання електронних засобів навчання, а також організаційні навички, такі як самостійне навчання, планування мовленнєвої діяльності та вибір відповідного змісту для спілкування. Важливими є також вміння спонтанно реагувати на репліки

співрозмовника, швидко орієнтуватися в ситуації, вибрати доцільні засоби для передачі змісту і забезпечувати зворотний зв'язок. Рольові ігри уможливають ці вимоги, адже вони сприяють розвитку комунікації, передачі досвіду та здобуттю нових знань, а також поліпшенню оцінки вчинків, пам'яті, мислення, уяви та емоцій. Окрім методичної цінності, рольові ігри є цікавими як для вчителя, так і для учня.

Столяренко О.В.,
*професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського;*

Столяренко О.В.,
*доцент кафедри іноземних мов
Вінницького національного технічного університету*

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗІ ШКОЛАМИ У РОЗВ'ЯЗАННІ
ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯД
СТЕЙКХОЛДЕРІВ**

Формування української держави, створення громадянського суспільства, включення в світову громаду та визнання глобальних викликів передбачають фокусування на людині, її духовності, та визначають ключові напрямки модернізації освітнього процесу відповідно до концепції сталого розвитку. Основними серед цих напрямків є виховання особистості, формування гуманістичного світогляду з метою забезпечення достойних та безпечних умов для життя, всебічного розвитку та самореалізації в майбутньому. Тому для всіх зацікавлених сторін, стейкхолдерів важливим є об'єднання зусиль, взаємодія та співпраця. Згідно з Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Законами України про освіту, Національною доктриною розвитку освіти, Концепціями національного, громадянського виховання і позашкільної освіти, програмою «Основні орієнтири виховання учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України», дослідженнях НАПН України (І. Бех, С. Гончаренко, В. Кремень, О. Сухомлинська) встановлено, що основою виховної діяльності навчального закладу є дитина, а метою – виховання та розвиток творчого потенціалу, соціальної активності гуманістично орієнтованої особистості, формування системи її ціннісних орієнтацій, що базуються на пріоритеті вільного розвитку особистості, виняткової цінності людини та збереження середовища її існування. Характерним для вітчизняної психолого-педагогічної науки початку XXI століття є пошук, обґрунтування та впровадження гуманістичних технологій освітнього простору в Україні, розв'язання проблем духовного, інтелектуального і фізичного розвитку особистості, забезпечення ефективних умов її соціалізації та підготовки до незалежного життя. Проблеми гуманізації школи були досліджені такими науковцями як: І.

Бех, О. Безкоровайна, А. Бойко, В. Ворожбит, Н. Гонтаровська, С. Гончаренко, О. Грива, І. Зязюн, Т. Дем'янюк, О. Дубасенюк, І. Єрмаков, П. Мельник, Н. Ківенко, Ю. Чорноморець, Л. Канішевська, О. Коберник, Л. Онищук, С. Сисоєва, Л. Хоружа.

Ми перебуваємо на критичному моменті духовного прогресу людства. Минула епоха була відзначена як найвищими досягненнями людського духу, так і найсерйознішими викликами для культури, її девальвацією та дегуманізацією самого творця.

В історії, мабуть, не було періоду, який би породив такі різкі протиріччя в соціальному розвитку. З одного боку, ми бачимо яскраве проявлення тенденції до переосмислення самого способу життя, пошуку справедливих форм людського співіснування, глибокої уваги суспільної думки до морально-етичних проблем розвитку особистості.

З іншого боку, ми стикаємося з безпрецедентними атаками на культуру, сліпою ненавистю до неї, спробами заперечити духовне життя людини як незалежне явище, підкорити його етнічним, ідеологічним і політичним інтересам. З одного боку, ми спостерігаємо неперервний прогрес науки, технології, освіти, пошуки нових методів і форм теоретичної думки, комунікації, формування духовності, впровадження новітніх інформаційних засобів, жанрів мистецтва, посилення уваги до внутрішнього світу особистості, детальне відображення його в шедеврах літератури, музики, архітектури, живопису, кіно. З іншого боку, ми бачимо шокуєче віддалення людини від культурних досягнень, універсальних цінностей, духовної спадщини минулих поколінь, поширення проявів бездуховності, масових сурогатів культури.

Різкі протиріччя культурного розвитку були породжені самою історією. Початок третього тисячоліття нашої ери – це період випробувань для людського духу та самої цивілізації на

виживання, критичних духовних підйомів або падінь. Основна трагедія історії нашого часу полягає в нарощуванні розриву між матеріальними, зовнішніми формами буття та культурним прогресом – розвитком системи людських цінностей і смислів.

Тому така велика вага приділяється розумінню загальнофілософського змісту категорії "цінності", визначенню системи цінностей та їх ролі в загальній стратегії виховання особистості. Значні дослідження в області духовно-моральних цінностей та ціннісних орієнтацій молоді представлені в роботах І. Беха, Т. Бутківської, О. Вишневого, Н. Гусякової, О. Завгородньої, П. Ігнатенка, Л. Крицької, І. Симоненка. Ми розглядаємо категорію "цінності" як наукову проблему в філософському, соціально-психологічному, педагогічному аспектах. В умовах оновлення духовної культури переглядаються традиційні форми, методи і зміст виховання молоді, що були звичними в українській педагогіці. Про це свідчать дослідження сучасних науковців і практиків з проблем формування духовно-моральних цінностей школярів, розвитку їхньої духовності (О. Безверна-Хомерікі, Л. Бойко, Б. Братусь, О. Вишневський, Є. Квятковський, І. Колеснікова, П. Кононенко, В. Лях, І. Матюша, Ж. Омельченко, Л. Попов, В. Скиба, Ф. Стефанюк, А. Сущенко, С. Тищенко). Розгляд проблеми ціннісних орієнтацій вимагає аналізу концептуальних засад виховання громадянина в контексті глобальних гуманістичних тенденцій, захисту прав, створення комфортних умов життєвладування.

Однією з ключових передумов для дослідження вказаної проблеми є конфлікти, які об'єктивно існують і можуть бути вирішені за допомогою наукових методів. Якщо такі конфлікти присутні, то виникає проблема, яку необхідно вивчити. Наприклад, продуктивність та характер виховання визначаються конфліктами між об'єктивною необхідністю,

новими вимогами до впровадження інновацій і вже існуючою системою, яка використовує традиційні форми і методи в школах.

Також потреба у вихованні виникає через необхідність вирішення ряду таких конфліктів: перш за все, актуальність гуманізації виховного процесу у зв'язку з новими соціальними потребами у переорієнтації світоглядних установок на людину, виховання у школярів ціннісного ставлення до неї як головної умови реалізації гуманістичної парадигми освіти та недооцінкою цього процесу сучасною системою виховання, браком відповідних наукових розробок.

Важливим є також вирішення конфлікту між значним обсягом вітчизняних і світових надбань у галузі людинознавства і їх недостатнім використанням педагогами, які здійснюють виховний процес.

Тому, враховуючи вказані конфлікти, важливим є дослідження принципів гуманізму та антропологізму як методологічної та теоретичної бази для формування особистості, що відповідає сучасним та майбутнім вимогам визначення його цілей, перебудови всієї системи шкільної освіти відповідно до нових цілей навчання та виховання.

Таким чином, на основі аналізу та узагальнення стану гуманістичного виховання учнів, нами були виявлені конфлікти, які характеризують проблеми сучасного виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах і є двигунами, що забезпечують живучість та ефективність виховної роботи.

Нещодавно українські вчені представили результати своїх досліджень, які стосуються морально-етичного та гуманістичного виховання школярів. Серед них:

- О. Безкоровайна досліджувала виховання культури особистісного самоствердження, а О. Пішак – моральнісне спілкування як культуротворення (2010);

•Т. Загороднюк зосередилася на вихованні почуття корисності, А. Ремньова - на вихованні толерантності, а І. Стецько – на вихованні альтруїзму (2011);

•Ю. Кушнір досліджувала виховання культури міжетнічного спілкування, Т. Петренко - виховання самоповаги (2012), С. Рижкова – почуття любові до людини у підлітків (2013);

•О. Столяренко займалася вихованням толерантних взаємин (2014);

•В. Кузьмич досліджував гуманне відношення до людини у студентів (2016).

Також було опубліковано ряд монографій відомих українських учених на цю тему. Однак, аналіз наукових досліджень та шкільної практики показує, що гуманістичні цінності ще не стали пріоритетними в системі шкільних відносин. Часто учні демонструють апатію та зневіру, відмовляючись виконувати завдання або дотримуватися встановлених вимог.

Проблема полягає в тому, що гуманістичне виховання в школах часто є безсистемним процесом, в якому переважають просвітницькі форми ознайомлення школярів з гуманістичними цінностями. Це підкреслює необхідність розробки функціональної моделі на основі інноваційних підходів, активних форм, методів та чітких рекомендацій для ефективного виховання ціннісного ставлення до людини.

У вивченні цієї проблеми важливу роль відіграють концептуально-методологічні засади, розроблені провідними українськими ученими, такими як В. Кремень, О. Сухомлинська, В. Муляр, І. Бех, І. Зязюн та інші.

В Національній програмі виховання дітей та молоді в Україні зазначено, що нам потрібно серйозно змінити освітні пріоритети, надавши перевагу гуманістичним цінностям. Це проявляється на всіх рівнях спілкування і взаємодії, що сприяє

не тільки стабілізації їх розвитку, але й створює умови для самореалізації, індивідуалізації, суб'єктності, творчості, свободи вибору, самоствердження, активності, успіху, довіри та підтримки кожного учня.

Моральний розвиток особистості, формування гуманістичного світогляду та підготовка до активної, творчої та соціально значимої життєдіяльності є важливими складовими розвитку суспільства та держави.

Виховання, у широкому розумінні цього слова, – це цілеспрямований процес формування інтелекту, фізичних і духовних сил особистості, підготовки її до життя, активної участі в трудовій діяльності. У вузькому розумінні, виховання – це систематичний і цілеспрямований вплив вихователя на вихованців з метою формування в них бажаного ставлення до людей і явищ навколишнього світу.

Державна політика в галузі виховання молоді базується на принципах гуманістичної педагогіки, які визначені в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції національного виховання, Конвенції ООН про права дитини. Методологія виховання, закладена в цих документах, надає пріоритет розвиненій особистості, її життєвому й професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості, відповідно до гуманістичних і національних цінностей.

Соціокультурна ситуація сприяє позитивним тенденціям виховання як полікультурного процесу, що відповідає на всі новітні перетворення в соціумі. Важливою задачею вихователя в період таких змін є допомога у самореалізації, усвідомленні кожним учнем власної цінності та поваги особистої гідності іншого, важливості толерантного ставлення до оточуючих, зосередження зусиль на формуванні гуманістичного світогляду, усвідомленні змісту свого

існування, збереженні та примноженні вищих духовних надбань людства.

Оновлення виховного потенціалу суспільства на основі загальнонаціональних цінностей сприяє досягненню визнання його важливості на рівні державної соціальної політики. Наш час характеризується зміною парадигмальних засад, обґрунтуванням морально-правових норм, доданням моноідеологічних установок на цілі виховання. Одночасно відбувається переосмислення і масове визнання таких ціннісних пріоритетів, як різноманіття стратегій в умовах варіативності виховних систем, підтримка авторських програм і проектів в закладах загальної середньої освіти, нарощування потенціалу взаємодії суб'єктів соціокультурної сфери в реалізації різних за масштабами, функціональною специфікою й технологіями цільових соціально-педагогічних програм державного та регіонального рівня. Загострення уваги на позитивних змінах, які свідчать про надійний курс на стійкий розвиток виховання як загальнонаціонального пріоритету, що одночасно означає становлення стабільної самодостатньої системи формування особистості, вимагає підкреслення того факту, що їх динаміка, нажаль, стримується уявленнями, що традиційно вкорінилися в суспільній свідомості, про виховання в його школоцентристській інтерпретації як про компонент, який супроводжує навчання», як складову частину освітніх послуг.

Проте, наукові дослідження й комплексні програми у сфері розробки фундаментальних і прикладних проблем виховання, а також успішні в багатьох регіонах України інноваційні пошуки його сучасної організації й моделювання сприяють поступовому нівелюванню вказаних вище обмежень і розширенню ціннісної соціальної бази виховання як відкритого соціокультурного процесу.

Про це свідчать розроблені і запроваджені в практику державні, відомчі, міжгалузеві програми і концепції; етапні програмні розробки, спрямовані на охорону дитинства, забезпечення здорового способу життя, нормативних прав дітей і молоді. Сукупність цих акцій, без сумніву, здійснили певний вплив на розкриття творчого потенціалу виховної діяльності, у сферах залучення шкільної молоді до різних видів суспільно корисної діяльності. Важливим є те, що виховний процес, який відроджується на нових ціннісних пріоритетах, акцентований на духовно-моральну сферу особистості, основу якої складають гуманістичні цінності і феномен громадянськості: суспільне благо і права людини, свобода вибору на базі усвідомленої законослухняності, соціальна справедливість і рівність, моральність і чесність у будь-якій діяльності, патріотизм і толерантність.

Діагностика шкільного середовища показує, що виховання, орієнтоване на сучасні пріоритети та технології, засновані на гуманістичних цінностях, допомагає учням зрозуміти ситуацію в суспільстві (наприклад, бідність, безробіття, зубожіння вразливих верств населення, соціальне сирітство). Учні вчаться аналізувати міжнаціональні та міжконфесійні відносини, розуміють значення толерантності та поваги до інших. Однак, в шкільній практиці існують також негативні тенденції. Зокрема, учні зіткнулися з проблемами соціалізації, низьким рівнем вихованості і активності, відчуженням від дорослих. Інформаційні технології відволікають учнів від реального світу, занурюючи їх у віртуальну реальність. Також проблематичним є виховання патріотизму, любові до природи, поваги до старших. Необхідно вдосконалювати систему освіти, забезпечуючи її гуманізацію, варіативність та відповідність сучасним викликам.

Процес набуття знань повинен відбуватися за допомогою методів і в середовищі, які відповідають потребам учнів, сприяють їхньому академічному розвитку, духовному та моральному становленню, продуктивній роботі та комунікації. Ідеально, коли сім'я співпрацює зі школою та іншими освітніми установами, намагаючись виконати свою ключову роль – виховання своїх дітей. Однак, часто буває, що сім'я протистоїть школі та суспільним трендам, що призводить до її власних проблем. Сьогодні успішне виховання не може бути здійснене жодною окремою соціальною групою, установою або центром, школою або закладом позашкільної освіти: суспільні негативні впливи занадто сильні, тому очевидною стає необхідність участі всіх соціальних інститутів у формуванні особистості, їх взаємодії на основі партнерства.

Загальну соціально-педагогічну систему повинні складати органи державної влади і місцевого самоврядування, установи ЗМІ, науки та культури, правоохоронні органи, суб'єкти господарського права, громадські організації, освітні та медичні установи, військові, технічні, туристичні, натуралістичні, спортивні організації; представники громадськості.

Організаційними формами соціального партнерства у вирішенні суспільно-виховних проблем виступають: міжвідомчі ради соціально-культурної політики, міські піклувальні ради, фонди підтримки соціально-культурних ініціатив, науково-дослідні центри з проблем культурної політики, міські об'єднання установ дозвілля, центри професійної соціалізації, система освітніх закладів, яка відповідає інтересам та запитам населення, шкільні та міські об'єднання дитячо-юнацьких молодіжних організацій, інститут волонтерів. Функції таких органів полягають у розробці концепцій, комплексних програм, проектів, планів,

змісту, видів і систем соціального виховання; визначення культурної політики для ЗМІ, телебачення; вироблення рекомендацій з фінансування, інвестицій в освіту, оцінка та просування соціально-педагогічних проектів, правове забезпечення та захист учасників освітнього процесу. Виховний простір є елементом громадсько-педагогічної системи. У визначенні ролі виховного простору заслуговують також на увагу різноманітні за статусом і профілями діяльності недержавні асоційовані, корпоративні за структурно-організаційними принципами та управлінською специфікою центри та об'єднання соціокультурної, соціально-педагогічної та реабілітаційної спрямованості, які доповнюють державну інфраструктуру і знаходяться на стадії нормативно-управлінського облаштування та налагодження взаємодії з владою. Вони проходять шлях становлення і гармонізації ціннісно-пріоритетної сфери гуманістичних відносин, притаманних громадянському суспільству.

На думку вчених, актуальним завданням сучасної науки управління, що відповідає її гуманістичному призначенню, є розробка ефективних механізмів розв'язання складного комплексу проблем виховання та загальноосвітньої підготовки в ринкових умовах і з обмеженим фінансуванням. Цінними на сьогодні є розробки, що стосуються функціонування міських загальноосвітніх комплексів, які представляють собою структуру організаційних об'єктів, зміст спільної діяльності яких спрямований на реалізацію завдань загальної середньої освіти і виховання.

Соціально-ціннісна роль різноманітних центрів, об'єднань, фірм і масових рухів неминуче буде зростати, а їх діяльність набуватиме загальнонаціональної значущості, статусу вироблення державної української ментальності в розвитку толерантних міжособистісних взаємин, гуманізації спілкування на різних рівнях. Досягнення цієї багатовекторної

мети, на нашу думку, передбачає якісно інакшу соціально-економічну ситуацію і загальний стан соціуму, коли набута ним стабільна зрілість внутрішнього потенціалу буде здатна до глобального протистояння і надійного стримування розвитку негативних тенденцій в різноманітних сферах життєдіяльності суспільства.

Ми вважаємо за важливе організаційне та управлінське забезпечення функціонування механізмів взаємодії між різними відомствами, що спрямовані на ефективне використання ресурсів для підтримки національних пріоритетів громадянського суспільства та демократії в єдиному соціокультурному просторі. Це включає консолідацію та дальніший розвиток соціальної політики, глибоке розуміння важливості гармонійної єдності поглядів та їх значущості для майбутнього країни, а також діяльність, спрямовану на реалізацію гуманістичних ідеалів громадянськості як національного пріоритету в освіті.

Школа відіграє важливу роль в цих процесах. Учні отримують знання про світ, людей та їхні перспективи. Вони повинні розуміти, що проблема існування набуває особливої актуальності через ряд обставин. Перша – це усвідомлення унікальності людини та високої цінності її життя. Друга – це те, що сучасне покоління живе на перехресті епох, що характеризуються динамічними процесами. Це включає в себе відмову від застарілих форм існування, які протистоять змінам, та формування нових цивілізаційних засад життєвлаштування.

Науково-технічний прогрес не зменшив кількості проблем, але показав, що розв'язання багатьох з них можливе лише через зміни в самій людині, що визначаються формуванням глобального гуманістичного світогляду. На державному рівні потрібно забезпечити функціонування всіх сфер відповідно до концепції сталого розвитку.

Вчені стверджують, що глобальні проблеми, які турбують світову громадськість, можуть бути вирішені, якщо прийняти пріоритетність людини та її умов існування. Це має розглядатися в контексті взаємодії «людина–людина», а не «людина–техніка». Тому ХХІ століття характеризується удосконаленням людини та вихованням, яке включає технологічний компонент впливу на навколишнє середовище та на особистість.

Усе це вимагає розуміння та усвідомлення проблем, пов'язаних з розумінням світу, долі людини в складних умовах, та майбутнього, яке нас очікує. Ми знаходимо шляхи до їх вирішення не лише в думках філософів, вчених, політиків, але й в міжнародних правових актах, політичних програмах партій, соціальній політиці урядів розвинутих країн. Це духовне і моральне надбання цивілізації все глибше проникає в масову та індивідуальну свідомість і спонукає сучасне покоління, всю людськість до створення умов для досягнення благополуччя та процвітання, забезпечуючи максимальну та цілісну самореалізацію кожного.

Науково-технічний прогрес та демократичні перетворення згострили універсальний характер проблем людини. Розв'язання багатьох з них можливе лише через гуманістичне виховання, методологічну орієнтацію освіти – з формування особистості на стратегію її розвитку та саморозвитку.

Усе це вимагає від педагогічної теорії і практики зосередження уваги на розумінні природи людини, її внутрішнього світу, на її закономірних зв'язках з оточуючим середовищем, усіма зовнішніми впливами, на розвитку гуманістичних взаємин в освітньому просторі, на визнанні важливої ролі виховання молодого покоління – творця майбутнього, ціннісного ставлення до людини.

На це спрямована модернізація освіти, що реалізується в різних напрямках: гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації, багаторівневості, фундаменталізації, комп'ютеризації, безперервності, які вважаються гуманістичним імперативом нинішнього століття і які зазначені в основних документах, прийнятих згідно Болонської угоди.

В контексті цих тенденцій, школа, яка відіграє ключову роль у розвитку суспільства, формує майбутнього громадянина, визначає для кожного життєво важливі пріоритети, цінності, відмовляється від соціоцентричного та авторитарного характеру освітнього процесу.

Важливим у розв'язанні визначених завдань виховної роботи, перш за все, є обґрунтування філософських засад гуманістичного виховання. Пошуки сенсу існування, зумовлені духовною кризою, привели багатьох мислителів до підвищеної уваги до життя окремого індивіда, до розгляду його як пріоритетного і самоцінного. Саме в цьому напрямку розвивалася філософська думка Е. Фромма, Г. Зіммеля, В. Дільтея, К.-Г. Юнга, М. Хайдеггера, О. Шпенглера, А. Бергсона, Ж.-П. Сартра, А. Камю, М. де Унамуно, К. Ясперса.

На порозі третього тисячоліття людство вступає в епоху глобального гуманізму. Критерієм розвитку виступають не абстрактні колективні інтереси, а якість життя конкретної особистості. Гуманізм як система життєвого існування передбачає відповідність способу буття самій сутності людини. Адекватно цьому формується гуманізм як система ціннісних орієнтацій, як світогляд, основою якого виступає ціннісне ставлення до людини.

Це включає в себе тотальний контроль за життям і поведінкою з боку держави, нівелювання особистості, стирання із суспільної свідомості національних і загальнолюдських цінностей, насадження морального

релятивізму, лицемірство та розбещеність державно-бюрократичних структур влади, призводили до катастрофічних наслідків. Формувався тип людини аморальної, емоційно недорозвиненої, безвідповідальної, безініціативної – споживача готових матеріальних, інтелектуальних і культурних надбань.

На сьогоднішній день, система освіти в Україні переживає період відродження. У процесі цієї важливої трансформації, ми повинні враховувати специфіку переходу нашої країни до демократії, від соціалістичних відносин до ринкових, і від авторитаризму до співпраці в освіті та вихованні. Такі зміни підтверджують актуальність перебудови виховного процесу, а також формування особистості сучасного школяра на гуманістичних засадах.

Моральний прогрес вважається ключовим критерієм розвитку людської цивілізації. Моральні цінності, які проходили випробування в соціальних, міжетнічних, міжрасових та міжрелігійних катаклізмах ХХ і початку ХХІ століття, поступово отримують визнання в суспільстві. Це впливає на удосконалення соціально-політичної системи, розвиток культурної творчості та системи виховання.

Культура, як феномен, що об'єднує всіх людей, все більше набуває ознак єдиного культуротворчого потоку. Загальна тенденція розвитку духовності сприяє зростанню автономії особи, взаємозбагаченню різних форм культури та її етнічно-національної своєрідності.

Проблема духовного розвитку молоді, виховання ціннісних ставлень є складною і багатоплановою. Філософи та психологи вважають формування духовно-моральних ціннісних ставлень важливою передумовою активності особистості в соціальній та культурній творчості.

Виховний процес має на меті формування системи духовних цінностей учнів, виховання моральної, творчої

особистості. Це вкрай складне завдання, яке вимагає створення моделі ціннісних ставлень з урахуванням сучасних уявлень про особистість.

Ситуація, що склалася, вимагає гуманістичного виховання. Сучасній школі потрібні конструктивні парадигми і технології виховання, які б забезпечили умови для формування гуманістичних ціннісних орієнтацій, саморозвитку особистості в різних видах творчої діяльності.

У процесі аналізу розвитку гуманістичних ідей, ми виявили, що різні фактори впливали на формування ціннісного ставлення до людини в різні періоди розвитку суспільства. Основуємося на дослідженні наукових джерел, ми виявили, що гуманізм як доктрина та культурне явище зазнав змін протягом років.

Гуманізм відображається у різних формах і має різні інтерпретації, включаючи творче самостворення людини, стратегію самозбереження у «ворожому світі», акцентування особистого існування, антропний принцип у науці та соціальній практиці, та визначення самого факту існування людини.

Термін «гуманізм», що походить від латинського «*humanus*» (людяний, людський), був запроваджений у 1808 році німецьким педагогом Ф. Нітхаммером. Гуманізм визначається як прогресивний напрям культури суспільства, який визнає людину як найвищу цінність і захищає право особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток та реалізацію своїх здібностей.

Різні форми гуманізму були визначені за хронологічними критеріями (античний, ренесансний, просвітницький, сучасний та новітній гуманізм) та світоглядними критеріями (секуляризований, теологічний, матеріалістичний, ідеалістичний, раціоналістичний, ірраціональний, віталістичний та космологічний гуманізм).

Прогресивні представники педагогічної думки кінця XIX – початку XX століть не лише проголошували гуманістичні ідеї, але й намагалися представити їх у певній системі, випробувати на практиці. Перші кроки у розробці наукових основ вітчизняної гуманістичної школи були зроблені П. Блонським, який вважав, що школа повинна сприяти орієнтації не лише у навчанні, а і у подальшому житті дитини.

О. Вишневський, досліджуючи тему «Виховання і свобода», висловлює думку, що виховання має сприяти формуванню механізмів самоконтролю, самокорекції, самообмеження та самоорієнтації в особистості. Ці механізми мають базуватися на власному погляді особистості на життя, її волі, розуму та вірі, а не на страху. Він стверджує, що таке виховання можливе лише в умовах свободи, які мають бути забезпечені з самого початку, в сім'ї та школі (Вишневський О. 2010).

С. Русова вважає, що любов до людей формується з раннього дитинства. Вона рекомендує від самого початку вчити дитину спілкуватися з іншими людьми, розвивати в ній любов до всього живого і вчити її відноситися до інших з повагою. Вона також наголошує на важливості використання народної літератури в процесі виховання.

М. Підгірянкa, К. Малицька, О. Духнович, І. Ющишина та інші педагоги, які слідували ідеям неогуманізму, використовували гуманістичний зміст народних традицій у навчанні та вихованні.

В. Сухомлинський наголошував на важливості гуманізації міжособистісних взаємовідносин. Він вважав, що гуманне ставлення до інших є громадянським обов'язком кожної людини.

Деякі дослідники вважають, що "новий гуманізм" є основним принципом сучасного життя. Гуманізація всіх аспектів реформування суспільного життя стала важливою частиною державної політики України. Це відображено в ряді

міжнародних документів, які проголошують, що освіта є невід'ємним правом кожної людини.

Ця думка стала особливо актуальною у 90-ті роки. У основних міжнародних документах людина виступає як найвища цінність, а її розвиток та благополуччя є ключовими цілями. Освіта має на меті допомогти в реалізації цих цілей, про що говорив Генеральний секретар ЮНЕСКО Ф. Майор. Принципи гуманізації та гуманітаризації освіти були закріплені в основному нормативному документі, що визначає основні напрями освітньої реформи в Україні (Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття»), в Концепції національного виховання (1996 р.), у Законі України «Про освіту», в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, в Законі України «Про виховання дітей та молоді», в Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні.

Гуманізація освітньої сфери визначається цими документами як важлива умова, що дозволяє подолати основний недолік школи – знехтування суб'єктами навчально-виховного процесу, а найважливіше – радикальну зміну цілей її діяльності в цілому, створення умов для задоволення потреб особистості в самовдосконаленні, постійному підвищенні інтелектуального рівня та загальної культури. З іншого боку, гуманістичний підхід розглядається як визначальний фактор принципових змін у змісті навчання та виховання, у відмові від технократизму та екологічної недбалості, визнанні пріоритету гуманітарної культури та ціннісного ставлення до людини.

Враховуючи демократичні перетворення в суспільстві, поширення глобального гуманістичного світогляду у відповідь на виклики сучасності, посилюється тенденція зв'язування антропології з педагогікою. Останнім часом зростає інтерес до нових антропологічних концепцій освіти. У

встановленні зв'язків між філософською і педагогічною антропологією важливу роль відіграли Г. Рот, Й. Дерболав, К. Динельт, О. Больнов, В. Лох, Й. Лангвелд, Е. Фінк, К. Дикон, Г. Здразил, М. Лідтке. Засновником педагогічної антропології традиційно вважають німецького філософа-просвітителя І. Канта. Він стверджував, що освіта – це «сходження до гуманності». А розвиток особистості і культури її здібностей у процесі виховання він називав актом свободи діяльної людини. Г. Гегель продовжує ці традиції і вказує на важливість освіти як засобу духовного розвитку. Культура, на його думку, засвоюється новими поколіннями через певну систему виховання, оскільки виступає результатом індивідуальної й неповторної творчості особистостей – «культурних типів». Знання має задовольнити всі потреби-ідеали людини. Найважливішими, поряд з пошуком істини, створення краси через творчість та естетичне виховання він вважав досягнення добра. Сучасна система виховання будується саме з урахуванням цих настанов, включає до своїх програм і концепцій надбання духовної культури, природничих, філософських наук, окремих галузей людинознавства.

Філософсько-антропологічні інтерпретації виховання мають багату традицію. М. Шелер – основоположник філософської антропології, переконаний, що основні проблеми філософії пов'язані з вивченням людини. Відмінно від поглядів попередників, в яких вона розглядається як залежна складова єдиного цілого (природи, суспільства), філософи-антропологи наголошують на необхідності вироблення принципів, які могли б захистити гідність і свободу людини. М. Шелер радить поєднати конкретно-наукове вивчення різних сфер людського буття: досягнути «людське в людині», її сутність, вільне й творче єство, створити цілісний образ людини з допомогою досягнень учених різних наук і, в першу чергу, філософів, культурологів,

соціологів, етнографів, педагогів, біологів, психологів, істориків.

Ретроспективний аналіз ідей педагогічної антропології дав нам змогу визначити, що в зарубіжній педагогіці існує чимало течій, які можна звести до трьох напрямів: філософського, психолого-педагогічного, соціального. Перший утворюють науки про виховання, що ґрунтуються на філософії неопозитивізму, екзистенціалізму, неотомізму. Так прихильники неопозитивізму.

Гуманістична концепція німецького педагогічного теоретика Г. Рота вражає своєю виразністю. Він відмовляється від маніпулювання та обмежень у вихованні, стверджуючи, що педагогічна антропологія повинна бути спрямована на розробку єдиної теорії «*Homo educandus*». Антропологічна рефлексія знайшла своє відображення у філософському доробку дослідників проблем людини та її освіти, які прагнули перебудувати суспільство. Вони вважали, що нова людина повинна мати високі амбіції, бути готовою жертвувати собою заради інших, а антропологічний підхід представляє собою філософський принцип у сприйнятті, що виходить з природничо-наукової ідеї про єдність всього живого і спільність людини з іншими. Вони вважають людину найвищим творінням природи, змінливою істотою, діяльністю і виховання якої визначаються соціальним середовищем. Моральні якості не можна успадкувати, кожна людина має унікальні риси, надані їй природою.

Дослідники антропологічного підходу до виховання звертають увагу на педагогічну концепцію вільного виховання, яка ґрунтується на ідеї Ж.-Ж. Руссо про досконалість дитячої природи: здорова дитина народжується на світ, повністю задовольняє вимоги безумовної гармонії. В педагогіці він керувався лише одним критерієм – свободою.

Антрополого-гуманістична концепція виховання визнає екзистенційну сутність дитини і її право на вільне самовизначення та самореалізацію, спосіб життя і світогляд. Вона пропагує педагогіку свободи, яка базується на піклуванні, навчанні, вихованні, підтримці. Згідно з цією концепцією, під екзистенційністю розуміється здатність до автономного існування, вміння будувати взаємовідносини зі світом. Виховання передбачає дотримання певних умов: гуманізації змісту і спрямованості норм поведінки, організації досвіду гуманних взаємовідносин, демократичного стилю спілкування. Педагогічна підтримка характеризується вивченням інтересів, можливостей дитини, постановкою чітких цілей, виявленням способів їх досягнення у процесі самостійного освоєння світу, самовиховання.

Важливим напрямком сучасної педагогічної антропології є обґрунтування кожної виховної доктрини, філософії освіти, будь-якої рекомендації чи заборони, де закладені ті чи інші твердження про природу людини, суспільства, індивідуального і соціального пізнання. Будь-яка педагогічна культура, яку ми розглядаємо, повинна базуватися на антропологічному мисленні.

У європейській культурі існує різноманітність поглядів на виховання, що відображаються у різних педагогічних концепціях. Наприклад, ідея первородного гріха веде до педагогіки пригнічення, ідея соціалізації використовує концепцію дитини як чистої дошки (*tabula rasa*), ідея природного детермінізму пропагує концепцію розвитку природних задатків, а ідея первісної доброти дитини веде до концепції вільного виховання. Ці концепції можуть бути згруповані в три основні моделі виховання: директивну, прихованого впливу та сприяння, кожна з яких має свої переваги і області застосування.

Виховання є важливою і складною проблемою в педагогічній теорії і практиці. Для її розв'язання потрібно глибоко аналізувати концепції, визначати і обґрунтовувати методологію проведення цього процесу. Важливими аспектами є моральний розвиток особистості, сприяння гуманістичним взаємовідносинам, методологічна культура вчителя, який керує цими процесами.

Педагогічна діяльність в Україні зазнала значних змін у результаті перетворень, які відбулися в країні. Пріоритети суспільства і особистості змінилися, але перехід до нової парадигми громадянського суспільства не був достатньо підготовлений, що призвело до падіння моральності і духовності. Економічна і соціальна сфери втратили значну частину свого потенціалу, який був накопичений протягом тривалого часу.

Виховання повинно базуватися на сталих ідеях і цінностях, незалежно від політичної ситуації або поглядів людей, які в даний момент знаходяться при владі. Воно повинно бути засноване на принципах гуманізму, які були випробувані і вироблені протягом багатьох століть.

Нові виховні системи повинні діяти як в освітніх структурах, так і в відкритому виховному просторі. Системність і цілісність виховного процесу визначають можливість вибору різних програм, проектів і моделей, які відображають активність молоді, використовують оптимальні засоби впливу на формування і самореалізацію особистості, її всебічний інтелектуальний і духовний розвиток на основі гуманістичних цінностей.

Аналізуючи недавні наукові дослідження та сучасні тенденції, стає відчутно, що в контексті соціального розвитку, особливо із погляду загальної логіки причинно-наслідкових зв'язків, перетворення в сфері виховання та виявлення позитивних тенденцій оновлення духовно-морального

потенціалу суспільства виступають все більш помітно. Це стимулює проведення наукових досліджень та використання комплексних прикладних програмних педагогічних розробок. Успіх загальної стратегії розвитку держави та швидкість її руху до стабільного цивілізованого суспільства будуть залежати від того, наскільки виховний процес буде демократичним за структурою та стилем організації, а також ефективно управляється на державному та регіональному рівнях, зосереджуючись на гуманістичних цінностях та реалізації громадянськості.

Ми переживаємо критичний етап перехідного періоду, коли соціальні науки, зокрема педагогіка, повинні слідкувати за тим, як відбувається відмова від старих стереотипів і застарілих форм виховання шкільної молоді, і одночасно розробляти концептуально обґрунтовані інноваційні підходи до створення сучасних виховних систем, розробляти технології та методи їх програмування та варіативного моделювання. В цьому контексті науковці приділяють особливу увагу визначенню найефективніших шляхів оновлення методології окремих аспектів виховного процесу, а в нашому випадку – формування особистості на основі ціннісних ставлень на основі гуманістичних цінностей.

Наша розроблена концепція передбачає обґрунтування трьох основних компонентів: категоріального (дефініції, проблеми, пояснювальні принципи); теоретичного (гуманістична освітньо-виховна концепція); технологічно-практичного (методичне забезпечення реалізації висунутої мети і завдань). В цьому контексті важливу роль відіграє загальна методологія, визначення основних принципів предмету дослідження. Методологію визначаємо як систему знань про початкові положення педагогічної технології, яка включає: а) науково-теоретичне обґрунтування на основі узагальнення емпіричних фактів; б) опору на відповідні

принципи отримання наукової інформації. Методологічною платформою для вивчення будь-яких явищ і процесів педагогічної дійсності є теорія пізнання (гносеологія), яка досліджує його основи та початкові умови, які забезпечують його об'єктивність. Для розширення науки і інтерпретації отриманих даних важливо вибирати методи вивчення, які відповідають теоретичним принципам, тобто „методології”. Якщо виходити з цих початкових позицій, то методологію можна визначити як сукупність інструментів та методів пізнання і вивчення їх. Для більш точного визначення її сутності доцільно застосовувати техніку короткого та розширеного визначень. Враховуючи це, методологію в короткому визначенні можна описати як комплекс засобів і методів наукового пізнання та теорію про них. Розширене визначення вимагає урахування, по-перше, основних структурних елементів дослідницького методу, по-друге, не тільки їх комплексу (тобто найважливіших складових), а всієї сукупності компонентів у чіткій послідовності, тобто системи.

Основні структурні елементи включають різноманітні принципи, закони та категорії діалектики та відповідні інструменти (тобто закони і категорії) кожної конкретної науки. Таким чином, методологія – це система різноманітних методів, засобів і прийомів наукового пізнання (передусім принципів, законів та категорій) та наука (або вчення) про цю систему.

В ході дослідницької роботи було виявлено, що в багатьох категоріях і поняттях педагогічної науки легко виявити їхнє філософське походження. Науковці визначають провідну роль філософії по відношенню до педагогіки – науки про виховання. Це обумовлено самою сутністю філософського знання, яке допомагає осмислити місце і роль людини, виявити характер відношень з її оточенням, формування ціннісних ставлень до себе, об'єктів, явищ навколишньої дійсності.

Методологічна, спрямовуюча функція філософії по відношенню до будь-якої науки, полягає в тому, що вона розробляє систему загальних принципів і способів наукового пізнання; служить теоретичною платформою для осмислення педагогічного досвіду і створення концепцій виховання особистості. Адже методологія – це вчення про ідеологічні позиції науки, логіку і методи її дослідження.

Виділяються такі рівні наукового підходу: а) загальна методологія (як загальний принцип пізнання, філософський підхід до аналізу явищ дійсності); б) спеціальна (сукупність методологічних принципів, які застосовуються в певній галузі знання); в) сукупність конкретних методів, методик і процедур (рівень, безпосередньо пов'язаний з практикою педагогічних досліджень).

В педагогіці найбільш відповідним рівнем її теоретичного розвитку є визначення методології як учення про принципи, методи, форми і процедури пізнання і перетворення педагогічної дійсності. Воно поєднує дві групи наукового інструментарію: одна включає комплекс засобів пізнання педагогічної реальності, а друга містить принципи, методи, засоби, процедури, що стосуються забезпечення практиків технологією перетворення педагогічної дійсності.

Успіх реформаторів освітніх систем будь-якого масштабу визначається їхньою методологічною готовністю, наперед розробленими методологічними умовами, програмами, методикою. Істина має всепроникний характер. Вона вірна для розв'язання мікро-, макропізнавальних і перетворювальних завдань. У зв'язку із зближенням видів наукової діяльності та поширенням інновацій інтегруються методологічні знання.

Таким чином, поняття методології науки і практики ми розглядаємо в якості невід'ємної складової теоретичних і прикладних процесів з точки зору управління їхнім функціонуванням і розвитком. Без розробки методологічного

апарату не може бути розв'язане ніяке наукове чи більш-менш значне практичне завдання. Методологію як дефініцію ми трактуємо як учення про загальні точки зору, на які повинен опиратися дослідник, про правила, які він має дотримуватися, про засоби, які він має використовувати, оскільки вони визначаються не довільно, а зумовлюються кінцевою метою - пізнати предмет таким, яким він є в дійсності.

Педагогіка має характеристики як теоретичної, так і прикладної дисципліни, що дозволяє їй використовувати методи наукового та практичного перетворення людської індивідуальності та відносин з оточуючим світом. Розвиток педагогічної теорії залежить від методологічних посилянь, на яких вона базується, а ці посиляння, в свою чергу, визначаються філософськими ідеями, що лежать в основі природних та соціальних явищ.

Педагогіка, яка довгий час розвивалася в рамках філософії, була під впливом двох методологічних концепцій – ідеалістичної та матеріалістичної. Сократ і Платон, представники першого напрямку, вважали, що ключовим для розвитку людини є божественне призначення. Матеріалісти, такі як Геракліт, Демокріт та Епікур, вважали, що виховання людини в значній мірі залежить від зовнішніх обставин життя.

Методологічні основи виховання включають ідею, що виховання має детермінований характер, тобто воно визначається потребами суспільства та тенденціями його розвитку. Однак, не дивлячись на те, що джерела розвитку особистості є зовнішніми, і людина розвивається під впливом соціальних факторів, вона не є просто пасивним продуктом впливу середовища і обставин. Кожна людина має свій унікальний внутрішній світ, індивідуальні здібності та задатки.

У своєму дослідженні ми також опиралися на методологічну позицію матеріалізму, яка визнає важливу

роль активності самої особистості у її власному розвитку та формуванні. Це природно спонукає вчених до пошуку способів стимулювання цієї активності в процесі виховання.

Однак, незважаючи на заявлену зміну методологічного ракурсу, ще не відбулося повного відмови від формалістичних положень і переосмислення сутності понятійно-категоріального апарату. Це призводить до розмивання концептуального контексту і предметно-змістових характеристик результатів аналізу виховного процесу.

Ми пропагуємо міждисциплінарні дослідження, які адекватно відображають сучасні тенденції і потреби особистісно орієнтованого виховного простору. Для цього необхідно вивчити різні аспекти людини і сформувати адекватне наукове уявлення про неї.

В даний час спостерігається об'єднання наук, що досліджують біологічну, соціальну природу та культуру людини, в єдину систему – комплексне людинознавство, яке регулюється принципами антропологізму. Цей напрямок став надзвичайно різноманітним, що породило необхідність інтеграції накопиченої інформації, яка має багатоаспектний характер і передбачає різні рівні системних знань про людину. У процесі інтеграції знань головним стає принцип діалектичної єдності, який застосовується до аналізу діяльності людини та соціальних відносин на всіх рівнях, від філософського до конкретного визначення структури особистості.

Особливості пізнавальної ситуації у вивченні особистості включають, по-перше, багатогранність її феноменології, яка відображає об'єктивну різноманітність проявів в історії розвитку суспільства та власного життя особистості. По-друге, існує нагальна потреба врахування міждисциплінарного статусу проблеми людини, яка є предметом дослідження як

соціальних, так і природничих наук, практики і духовної культури.

Будь-яка галузь педагогічного дослідження людини перетинається з іншими науковими напрямками (психологія, соціологія, історія, етнографія, філософія, етика, біологія, антропологія, демографія), де інтерес до різних аспектів вивчення цього феномену постійно зростає. Головною причиною того, що проблеми людини стають центром уваги різних дисциплін, є зростаючий вплив особистості на долю історичного процесу та величезна відповідальність за життя минулих, сучасних і майбутніх поколінь.

В сучасному світі людство досягло унікального становища, що вимагає не лише творчого підходу, але й відповідальності за долю інших. Вплив дій і вчинків окремої людини на долю людства постійно зростає, що вимагає глибокого вивчення людського потенціалу в контексті розвитку соціуму, культури і освіти.

В сучасній методології і логіці наук про виховання виділяють чотири рівні: філософський, загальнонауковий, науково-методологічний окремої галузі та методики і техніки конкретного дослідження. Їх використання обумовлено тим, що без розуміння функцій кожного з них педагогіка не зможе визначити емпіричну сферу фактів, що стосуються вивчення особистості, а також вирішити завдання міждисциплінарного синтезу.

У своєму прагненні до цілісності та точності, діалектика розробляла потужний інструмент для моделювання завершених теорій, а гуманітарні науки, слідуючи її вказівкам, створювали штучні моделі людини, освіти, виховання, економічного та соціального розвитку, що були більше формальними, ніж змістовими конструкціями. Однак, з появою усвідомлення потреби в іншій методології та новій парадигмі розвитку для вивчення живучих, органічних

об'єктів, які розвиваються, стали з'являтися ознаки нової парадигми.

Вже давно в природознавстві все частіше використовують поняття «міждисциплінарність», «комплексність», «системність»; у філософії набувають ваги поняття «синтез», «всеєдність», «цілісність»; у політиці проголошується пріоритет загальнолюдських цінностей над груповими, зростає переорієнтація від ворожнечі до співпраці; екологічні вимоги стають моральним імперативом. У зв'язку з цим, ми звертаємося до синергетики.

Синергетика у філософсько-методологічному плані представляє собою симбіоз ідей некласичної фізики, кібернетики, знань про функціонування та розвиток нелінійних процесів. Вона не лише об'єднує фрагменти щоденного та наукового знання, але також пов'язує епохи – стародавність із сучасністю, з новітніми науковими досягненнями, а також принципово різними східними та західними способами мислення та сприйняття.

Синергетика виступає як особлива парадигма світосприймання і як специфічний (нелінійний) стиль мислення. Це своєрідний діалог з філософією та конкретно-науковими дисциплінами в процесі пізнання процесів самоорганізації та саморозвитку. Синергетика виступає як всеосяжна парадигма, універсальна основа практично для всіх сфер діяльності людини сьогодні.

Педагогіка визнає специфіку і єдність усіх складових свого об'єкта, а предметом філософського аналізу є зв'язок найширших уявлень про світ, суспільство та місце людини в ньому з педагогічною дійсністю. У контексті нашого дослідження, філософський аналіз потребує вивчення питань, пов'язаних з гуманізацією школи, формуванням гуманістичного світогляду, освітою як засобом виживання людства, відображенням в ній цивілізаційних досягнень,

можливостями розв'язання глобальних проблем, культуротворчою функцією школи як інституту соціалізації молоді, осмисленням ролі простору і часу, абсолютного і відносного, зовнішнього і внутрішнього в житті, розвитку гуманістичних виховних систем, ієрархії факторів формування гуманної особистості, спільних цілей навчання і виховання, вибору моральних і освітніх ідеалів. При цьому аналіз цих питань повинен відбуватися без спрощеного перенесення фрагментів філософських знань в виховний процес, а з усвідомленою орієнтацією на певну філософську систему.

В радянський період у педагогіці ідеологічні цілі безпосередньо перекладались на виховний процес, а впровадження цінностей відбувалося через імперативні вказівки щодо кінцевого результату виховання. О. Савченко вважає, що педагогічна теорія і практика повинні мати наукові обґрунтування для двох систем цінностей: тих, на які має орієнтуватися виховання в наш час і в майбутньому, і тих, які мають формуватися в процесі навчання та виховання.

Сьогодні загальноприйнята концепція ціннісних орієнтацій в вихованні школярів стверджує, що загальноосвітня підготовка є наймасовішою і систематичною частиною освіти, яка забезпечує прийняття учнями реальних цінностей. Це створює умови для конструктивного впливу на всі сфери життя і веде до гуманізації освіти, визначаючи людину як найвищу цінність.

Згідно з цією концепцією, в освіті визначені основні групи цінностей, зокрема гуманістичні цінності: дитина як головна педагогічна цінність і педагог, який створює умови для її розвитку, соціального захисту, збереження індивідуальності. Звідси випливає ідея, що людина не засіб, а мета, тому не дитину треба пристосовувати до системи освіти, а школу до вихованця.

Важливо, щоб контент і орієнтація виховних процесів, їх взаємодія, конкретні умови, в яких особистість живе і діє, позитивно впливали на неї, допомагаючи сформувати гуманну, гідну особистість.

Другим важливим аспектом є зміна авторитарно-дисциплінарної моделі виховання на особистісно орієнтовану. Це передбачає індивідуалізацію виховання, створення умов для саморозвитку і самоудосконалення, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

Аналіз виховної роботи шкіл показує, що в деяких випадках вчителі відчують труднощі при прийнятті цінностей особистісно орієнтованого педагогічного процесу, зумовлені суперечностями в їх особистих цінностях. В сучасних умовах деякі вчителі відчують крах цінностей, пов'язаних з утвердженням себе в соціумі, неможливість задоволення потреб професійного самовдосконалення через матеріальну незабезпеченість навчально-виховного процесу і своїх прагматичних потреб. Ось чому важливо забезпечити соціальну, матеріальну і методичну підтримку вчителів, розвиток їхньої професійної самосвідомості.

Гуманістичний підхід у вихованні, що орієнтований на особистість, ставить за мету формування основних аспектів культури особистості: морального, інтелектуального, фізичного, екологічного, естетичного, економічного та правового. Тому, визначаючи основний зміст загальноосвітньої підготовки, культура повинна бути представлена у всій своїй цілісності, допомагаючи учням не тільки оволодіти гуманістичними цінностями, але й підготуватися до життя в конкретному соціокультурному контексті. Основне завдання вчителя в часи глобальних змін полягає у допомозі кожній особистості у самореалізації, усвідомленні цінності власного життя та життя інших, збереженні та збагаченні вищих духовних цінностей,

осмисленні сенсу свого існування. Основний фокус вихователів повинен бути на проблемі особистісних гуманістичних цінностей як важливої форми моральної активності школяра.

По-третє, шкільна освіта, як умова виживання людини, передбачає формування екологічного гуманістичного мислення та забезпечення адаптивних функцій. Гуманістичний ідеал минулого був асоційований з ідеями тотального контролю людиною над соціальними та природними процесами. Нове розуміння природи та розвитку людства відповідає ідеї їх спільної еволюції, партнерства у непрограмованому діалозі. Екологічний світогляд виступає важливою гуманістичною цінністю загальноосвітньої підготовки, ядром якого є імператив виживання та глобальна відповідальність людини за забезпечення нормального життя у обмеженому просторі.

Адаптивні можливості освіти передбачають сформованість у вихованців намірів і умінь жити без конфліктів у суспільстві, поважати права і свободи кожної особи. Для цього потрібно дотримуватися простих і зрозумілих принципів і правил педагогіки толерантності, що є складовою філософії освіти.

В умовах оновлюваної освіти ключовими словами стають: людина, дитина, духовність, індивідуальність, національна і загальнолюдська культура, здоров'я, вибір, відповідальність, варіативність, толерантність, як цінності.

Необхідно розвивати теоретичні основи педагогіки як самостійної науки, і паралельно поповнювати знаннями таку галузь як «філософія освіти», яка спроможна методологічно, світоглядно зорієнтувати виховну практику. Наше завдання – подбати, щоб незнання не стало знову причиною вибору однієї єдино правильної ідеології, щоб негайно по ній звіряти

точність практичних перетворень не лише в освіті, а й інших сферах людського співжиття.

Сучасний підхід до методології передбачає аналіз методів дослідження педагогічних явищ і розробку принципів для створення нових методів. Метод представляє собою систему пізнавальних і трансформаційних інструментів, методів, принципів та підходів, які може використати конкретна наука для дослідження свого предмету. У широкому розумінні слова, метод може включати педагогічні парадигми, концепції та теорії – все, що має різні рівні інтерпретації педагогічних явищ і пропонує різні способи досягнення цілі.

У науковому дискурсі прийнято вважати, що теорія формується в результаті пізнання, а специфіка методології полягає в визначенні способів досягнення і побудови знань. Коли ми говоримо про гуманістичну парадигму виховання, в якій цілісність є ключовим компонентом, можна представити, що методологія – це цілісний спосіб досягнення, побудови та застосування педагогічних знань. Отже, методологія може розглядатися як спосіб отримання та застосування педагогічних знань, глибокого проникнення в джерело (методологічну основу), двигунні сили і механізми (умови), а також сферу застосування (особистісно орієнтовані інструменти – технології, методи). Оновлені функції педагогічної методології – нормативно-організаційна, філософська, гносеологічна, технологічна – виступають як основний інструмент її реалізації.

Феноменологічний аналіз педагогічних категорій, проведений згідно з вищезазначеними методологічними позиціями, дозволив нам встановити їхню належність до гуманістичної парадигми освіти. Феноменологія гуманності, альтернативності, системності, національної відповідності виявляє характеристики цих феноменів, що сприяло формуванню цілісної і реальної картини педагогічної

дійсності та її розуміння. Це дозволило визначити два підходи до підготовки і впровадження виховної діяльності:

1) оволодіння засобами педагогічного впливу і створення умов, що забезпечують їх адекватність цінностям гуманного суспільства;

2) формування методологічної культури вихователя, що визначає особливості педагогічної етики, виступає моральним джерелом виховної діяльності й професійної свідомості.

Її гуманістичний потенціал зумовлює можливість розробки стратегії, загальних і конкретних принципів, що визначають зміст виховної роботи та ініціюють спрямованість свідомості на пошук сенсу, побудови власного педагогічного бачення. Знання, які перетворюються в уміння, виступають як основа для самостійної творчості як особливого стану свідомості з її здатністю до особистісної самоорганізації.

Звертаючись до конкретної наукової методології педагогіки і відповідно – виховної практики, яку вона обслуговує і розкриває через специфічні відносно самостійні підходи або принципи, ми визначили найважливіші з них для нашого дослідження. Це принцип системності і комплексності, культуровідповідності, народності, гуманізму, взаємодія загальнолюдських і національних цінностей. Ми також дотримувалися особистісного, діяльнісного, полісуб'єктного, культурологічного, аксіологічного, етнопедагогічного і антропологічного підходів, які розкривають зміст методологічних принципів (Столяренко, 2017).

Гуманістичний підхід у вихованні вважається найбільш адекватним сучасним вимогам; який орієнтований на потреби і інтереси учня. Ретроспективний аналіз розвитку гуманістики дав нам змогу розкрити певні закономірності, виявити особливості еволюції принципу гуманізму, дотримання якого зумовлює сучасні освітні зрушення, сприяє

певною мірою збагаченню теорії і практики морального виховання, допомагає конкретизувати і детальніше обґрунтувати процес формування ціннісного ставлення до людини в учнів загальноосвітньої школи. Гуманізація передбачає «олюднення» не лише атмосфери шкільного життя, а усього освітнього простору, в якому перебувають учні і в позаурочний час. Це вимагає істотних змін характеру міжособистісних взаємин, організації цілеспрямованого виховання ціннісного ставлення до людини, спрямованого на пробудження власних зусиль, самоорганізації вихованця. Дефіцит гуманності породжує бездуховність і виступає джерелом поширення технократичних ідей і настанов у мисленні. В центрі гуманістичного освітнього процесу знаходиться людина як суб'єкт виховання і спільної діяльності. До групи особистісних чинників належать налаштованість людини на свідому діяльність, освітній і пізнавальний статус, здатність до творчості й органічна потреба в ній, знання й дотримання законів, інтелект, уміння створити умови для творчості і діяти заради блага людини.

Проблеми суспільства відображаються на формуванні особистості. Найважливішими у цьому процесі виступають: всебічна розвиненість, широка освіченість, самодостатність, добродійність, можливість вільного входження в життя, визначення, що таке добре, а що погане, з кого брати приклад та інші якості оптимуму. Рушійний поштовх у цій справі, безперечно, повинна зробити освіта.

Основний методологічний принцип в науці, включаючи наш випадок, включає системний підхід, який розглядає компоненти не окремо, а у контексті їх взаємодії з іншими. Цей підхід дозволяє виявити загальні системні характеристики та властивості складових елементів системи.

Основою виховної роботи повинно бути глибоке розуміння проблеми, її різнобічності та багатоаспектності.

Неоцінення методологічного значення інформаційного і аналітичного блоку статистичних даних, отриманих в результаті діагностування, а також невикористання досягнень наук у галузі людинознавства може підірвати основи науково обгрунтованих впливів на стратегію і практику виховання.

В нашому дослідженні, як і в педагогіці, особистісний підхід підтверджує важливість людини як найвищої цінності, визнаючи її соціальну, активну і творчу сутність.

Виявлено, що діяльність є ключовим засобом розвитку особистості, що вимагає реалізації ціннісного ставлення до людини в практиці виховання.

Полісуб'єктний (діалогічний) підхід, в поєднанні з особистісним і діяльнісним, становить суть гуманної педагогіки. Культурологічний підхід, як методологія пізнання і перетворення педагогічної реальності, спирається на аксіологію (навчання про цінності та ціннісну структуру світу) і визначається об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей.

Учень існує та навчається в певному соціокультурному контексті, відносячись до конкретного етносу. Орієнтація на національні традиції, культуру, національно-етнічні обряди і звичаї є ключовою для реалізації етнопедагогічного підходу в проектуванні та організації виховного процесу. Кожна нація відзначається власним набором цінностей, деякі з яких стають загальнонаціональними. На підставі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури, ми підтверджуємо, що цінності життя формують основу вибору цілей, засобів, результатів та умов діяльності суб'єкта. Орієнтація суб'єкта та його діяльності на конкретну цінність визначається як ціннісна орієнтація.

В історії людської цивілізації існували численні системи ціннісних орієнтацій, які на основі домінуючих цінностей

формували різні типи. Науковці досліджують різні підходи до визначення сенсу життя і виокремлюють різні типи ціннісних орієнтацій.

Етико-релігійна (етизм) орієнтація є загальновизнаною, яка в основному відображає загальнолюдський (гуманістичний) зміст, базується на ідеалах добра та справедливості, і характеризується високим рівнем соціальної активності та відповідальності за долю інших людей.

Образно-естетична орієнтація (естетизм) відзначається опорою на естетичні цінності в житті людини. Це однобічна життєва орієнтація, привабливість якої полягає у здатності відсторонитися від турбот та відповідальності. Вона може бути і аморальною, спрямованою проти етичних основ життя суспільства.

Утилітарна ціннісна орієнтація характеризується прагматизмом, домінуванням економічного ставлення до цінностей. Науково-теоретична орієнтація спрямована на пошук абстрактної сутності пояснення життя. Політична орієнтація (етатизм) визнає прагнення до влади, досягнення кар'єрного зростання.

Важливо, щоб зміст і напрям виховних процесів, їх взаємодія, конкретні умови, в яких живе і діє особистість, позитивно впливали на неї, допомогли сформувати гуманну особистість, гідного члена суспільства, який дотримується норм моралі та колективного співжиття.

В розвитку педагогіки ми досліджуємо два етапи – дві експериментально-виховні стратегії: соціоцентризм і людиноцентризм. Соціоцентризм підпорядковує всі форми людського існування суспільству, його установкам, інтересам та цінностям. Цей підхід лежить в основі масового техносоціального регулювання, планування, проектування, апелює до культури корисності, яка надає перевагу засобам

життя, а не усвідомленню його сенсу. В педагогічному контексті, учень розглядається як об'єкт виховного впливу.

Соціоцентризм не спрямований на внутрішній світ вихованця, він не враховує його місце в ієрархії суспільних цінностей та його унікальність як індивіда. Тому моральне удосконалення особистості не вважається найвищою цінністю. Повне залучення молоді до діяльності в зовнішньому об'єктивованому світі, до якого прагне соціоцентризм, може призвести до деяких складнощів у розвитку. Зокрема, надмірне занурення в будь-яку предметну діяльність, навіть при психологічно збалансованій її організації, обмежує можливості людини у розвитку "духовної праці", відкритті свого внутрішнього світу для його зміни та морального удосконалення.

Крім того, будь-яка предметно-трансформуюча діяльність реалізує суб'єктно-об'єктні відносини, які можуть бути небезпечними для розвитку особистості. Наприклад, результат праці, який не задовольняє певну матеріальну потребу, може активізувати та закріпити в структурі особистості вихованця егоїстичні почуття (превага, самолюбство). Несприятливий результат може викликати заздрість, роздратування, агресію. Суб'єктно-об'єктні відносини, за умови, що об'єкт як результат праці задовольняє ту чи іншу матеріальну потребу суб'єкта, можуть перетворитися на чисто матеріальні відносини корисності, які визначатимуть спосіб життя людини на основі прагматизму. Імовірність такої трансформації зумовлена перевагою матеріальних потреб, зміщенням духовних цінностей на другий план.

Панування в суспільстві на всіх його рівнях матеріальних відносин майже не залишає місця для особистісних, без яких неможливий духовно-моральний прогрес. Цивілізаційний розвиток, зокрема новоєвропейської епохи, визначався

суб'єктно-об'єктними відносинами в їх матеріальній формі. Вони стали найважливішою характеристикою «новоєвропейської свідомості» (включаючи науку та філософію), раціоналізму та способу життя (індивідуальних і соціальних відносин). Ця світоглядна тенденція безпосередньо визначала цільову стратегію світового історико-педагогічного процесу.

У цьому контексті раціоналізм як основний параметр діяльності, що вимагав її доцільності, тобто відповідності засобів для успішного досягнення практично-корисного результату, повністю узгоджувався з соціоцентризмом як педагогічним мисленням. Таким чином, історична педагогічна наука і практика в основному задовольняли суспільні запити. Вони безпосередньо впливали на теоретичні уявлення про ідеал людини, а відтак і на пошук адекватних засобів його досягнення. Можна повністю чи частково погодитися, або взагалі заперечувати, але не можна мовчати про те, що сучасний стан свідомості більшості людства наповнений емоціями тривоги, страху, агресії, прагненням до плотських насолод, до володіння і влади – все це супроводжує панування суб'єктно-об'єктних відносин у його завершеній матеріальній формі.

Ринкова економіка, яка є основою життя західних країн, призводить до деградації особистості в буржуазний індивідуалізм, який руйнує особистість і призводить до відмирання глибинного особистісного «Я». Тому спроби відродити духовність не йдуть далі космізму і переживань різноманітних змінених станів свідомості. Шлях до особистості в цих умовах закритий.

Соціоцентризм як загальнонауковий принцип мав пріоритетне значення не тільки у відношеннях «суспільство – інші – людина», а й значно впливав на інтерпретацію механізмів психічного розвитку особистості. Адже

природничо-наукова парадигма і пов'язаний із нею причинно-наслідковий детермінізм визначали таку педагогічну логіку впливу на психічний розвиток дитини, за якої соціальні дії (і спеціально організовані, й ситуативні) мали б однозначно детермінувати очікуваний результат. Саме цим пояснювалося сприймання вихованця лише в якості об'єкта педагогічного впливу, оскільки за такого підходу недооцінювалося фундаментальне психологічне твердження про те, що зовнішні причини зумовлюються внутрішніми процесами, активністю самого вихованця, його здатністю до вільного вибору і прийняття рішень. Як правило, ця обставина негативно впливала на досягнення запланованої мети.

Більш прогресивним у розвитку педагогічної науки, на наш погляд, став період поширення ідеології людиноцентризму, який був підготовлений усім ходом цивілізаційного розвитку. Так, основну лінію функціонування сучасного світового співтовариства з його розвиненими громадянськими інститутами визначають ідеї демократії і толерантності, які зумовлюють тип міждержавних відносин. Сучасна філософія постулює цінність людини як свою основну категорію, яка конкретизується аксіологічною теорією. Конструктивна аксіологія поширюється на педагогіку впровадженням ідей гуманізму, взаємодії, співтворчості, взаємопідтримки. Сучасна культура орієнтується на людиноцентризм. У ній культивуються ідеї особистої гідності, що націлює педагогіку на ціннісно-сміслові основи життя, екзистенційну сутність людини.

Повага до іншого, висока гідність особистості пов'язується з її устремлінням до пошуку сенсу життя, у створенні творчого продукту, чи звершенні загальнозначущої справи, у переживанні добра, істини і краси, у милуванні природою, захопленні творами культури, чи у зустрічі з іншою унікальною людиною, з її неповторністю. Психологічна наука,

без якої неможливий розвиток педагогіки, закладає такі підвалини розуміння людини, які передбачають її розвиток як самотворення, самовизначення.

Методологічні основи людиноцентризму формувалися прямо в процесі історичного педагогічного розвитку. Цей процес не міг строго відповідати існуючим соціокультурним тенденціям, що сприяло творчому формуванню гуманістичної традиції в педагогічній науці та практиці. Ця традиція передбачала піднесення людини до вищих морально-духовних цінностей. Проте, через відсутність узгодженої теорії, вона існувала або як окремі прояви в педагогічному процесі, або у формі індивідуальних інноваційних підходів (наприклад, Й. Песталоцці, Дж. Дьюї, В. Сухомлинський).

Сьогодні загальнонауковий принцип людиноцентризму (у контексті освіти – дитиноцентризму) розглядається як особистісно-орієнтований виховний процес. Його основна відмінність полягає в тому, що безпосереднім результатом його реалізації є морально-особистісне новоутворення. Це є абсолютно самоцінним формою суб'єктивної активності, яка відображає суть особистості і може служити її суттєвим показником, визначаючи специфіку соціального буття людини.

Наприклад, високою цінністю є така особистісна якість, як альтруїзм, який повинен проявлятися в реальній моральній діяльності, допомозі іншим. Однак, те, що зовні виглядає як акт допомоги і підтримки, може бути зумовлене різними мотивами.

Стратегія педагога в організації особистісно-орієнтованого виховання передбачає створення умов, які б запобігали спотворенню мотивів моральних дій, а також розробку послідовності моральних дій, які відображають глибину прояву морального утворення, що формується (Столяренко, 2018).

Список використаних джерел:

Amtliche Bekanntmachungen der Dualen Hochschule Baden-Württemberg. 12. 2019.

Anastasiades, P. S., & Retalis, S. (2002). The Educational Process in the Emerging Society: Conditions for the reversal of the linear model of education and the development of an open type hybrid learning environment. *CSS Journal*, 10(1), 1-7. Retrieved from <https://salolli.com/5Dcf340>.

Angela Brew (2010). Imperatives and challenges in integrating teaching and research. *Higher Education Research & Development*, 29 (2), 139-150, DOI:10.1080/07294360903552451

Arono, A., & Nadrah N. (2019). Students' Difficulties in Translating English Text. *Journal of Applied Linguistics & Literature*. 88-99.

Aronson, E. (1978). *The jigsaw classroom*. Berkeley, CA: Sage.

Aronson, E. (2021). The jigsaw classroom: a personal odyssey into a systemic national problem. *Pioneering perspectives in Cooperative Learning: theory, research, and classroom practice for diverse approaches to CL* / N. Davidson (Ed.). Routledge. 146-164.

Baloche, L., & Brody, C. M. (2017). Cooperative learning: exploring challenges, crafting innovations. *Journal of Education for Teaching*, 43(3), 274-283. <https://doi.org/10.1080/02607476.2017.1319513>

Barbre, J. O., & Buckner, B. J. (2013). Utilizing Action Research During Student Teaching: Should Every Teacher Preparation Program Be Doing This? *SAGE Open*, vol. 3, 1, DOI 10.1177/2158244013482468.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. International Society for Technology in Education.

Bishop, J. L., & Verleger, M. A. (2013). The flipped classroom: A survey of the research. *ASEE National Conference Proceedings* (23–26).

Boelens, R., De Wever, B., & Voet, M. (2017). Four key challenges to the design of blended learning: A systematic literature review. *Educational Research Review*, 22, 1-18. doi:<https://doi.org/10.1016/j.edurev.2017.06.001>

Bonk, C. J., & Zhang, K. (2008). *Empowering online learning: 100+ activities for reading, reflecting, displaying, and doing*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Bovill, C. (2020). Co-creation in learning and teaching: The case for a whole-class approach in higher education. *Higher Education*, 79(1), 1023–1037. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00453-w>

Bruckman, A. (2006). Can students be collaborators in CSCL research? *Journal of the Learning Sciences*, 15(4), 537–547. https://doi.org/10.1207/s15327809jls1504_4

Cohen, E. (1986). *Designing groupwork: Strategies for the heterogeneous classroom*. New York: Teachers College Press.

Davidson, N. (2021). Introduction to pioneering perspectives in Cooperative Learning. *Pioneering perspectives in Cooperative Learning: theory, research, and classroom practice for diverse approaches to CL* / N. Davidson (Ed.). Routledge. 1–16.

Davidson, N., & Worsham, T. (1992). *Enhancing thinking through cooperative learning*. New York: Teachers college press.

Deutsch, M. (1949). A theory of cooperation and competition. *Human Relations*, 2, 129-151.

Dillenbourg, P., Baker, M., Blaye, A., & O'Malley, C. E. (1996). The evolution of research on collaborative learning. *Learning in humans and machine: towards an interdisciplinary learning science* / E. Spada, & P. Reiman (Eds.). Elsevier. 189–211.

Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Budas, Iu., & Klybanivska, T. (2021) Formation of Ethical Culture of Intending Educators in the

Educational Process of Higher Education Institution. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. May 28th – 29th, 2021. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, 1*, 95–104.

Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Melnychuk, T., Holovska, I., & Dutka, H. (2022). Case Method in Quasi-Professional Training of Prospective Teachers. *Independent Journal of Management & Production 13(3), Special Edition ISE*, 1-17. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1849>.

Elisabetta, L., Digital Literacy Skills and Online Student Groups: Learning at City, Learning at City (blog), February 2, 2023.

Euler, D., Severing, E. (2016). Durchlässigkeit zwischen beruflicher und akademischer Bildung. Modell einer studienintegrierenden Ausbildung, Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.

Facer, K., & Selwyn, N. (2021). Digital Technology and the Futures of Education: Towards ‘Non-Stupid’ Optimism. Unesco. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377071>

Halverson, L. R., Graham, C. R., Spring, K. J. & Drysdale, J. S. (2012). *An analysis of high impact scholarship and publication trends in blended learning. Distance Education, (33)3*, 381-413.

Hörtnag, M. (1998). Finanzierung der Berufsbildung in Österreich. Finanzierungsporträt. Im Auftrag von CEDEFOP. Europäisches Zentrum für die Förderung der Berufsbildung. Thessaloniki. 78.

James Gresham (2018). Дослідження сфери освіти в Україні <https://documents1.worldbank.org/curated/en/790931568661644788/pdf/Overview.pdf.5>

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). Making cooperative learning work. *Theory into Practice, 38(2)*, 67–73. <https://doi.org/10.1080/00405849909543832>

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). An educational psychology success story: Social interdependence theory and

cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379.
<https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). Social Interdependence Theory and Cooperative Learning: The Teacher's Role. In R. M. Gillies, A. Ashman, & J. Terwel (Eds.), *Teacher's Role in Implementing Cooperative Learning in the Classroom* (9-37). New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-70892-8_1.

Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Holubec, E. J. (2008). *Cooperation in the classroom* (8th ed.). Edina, MN: Interaction Book Company.

Johnson, David & Johnson, Roger. (2014). Cooperative Learning in 21st Century. *Anales de Psicología*. 30. 841-851.
<https://doi.org/10.6018/analesps.30.3.201241>.

Lorenzo-Lledó, A., Lledó, A., Gilabert-Cerdá, A., Lorenzo, G. The pedagogical model of hybrid teaching: Difficulties of university students in the context of COVID-19. *Eur. J. Investig. Health Psychol. Educ.* 2021, 11, 1320–1332.

Matthews, D. (1999). The origins of distance education and its use in the United States. *T.H.E. Journal*, 27 (2), 54-66.

Qi L., & Tian A. (2011). Design and Application of Hybrid Learning Platform Based on Joomla. In M. Zhou, & H. Tan (Eds.), *Advances in Computer Science and Education Applications*. 549-556.

Sharan, Y., & Sharan, S. (2021). Design for change: a teacher education project for cooperative learning and group investigation in Israel. *Pioneering perspectives in Cooperative Learning: theory, research, and classroom practice for diverse approaches to CL* / N. Davidson (Ed.). Routledge. 165–182.

Simon, C.H. Chan, C.L. Johnny, Wan, Stephen, Ko. (2019). Interactivity, active collaborative learning, and learning performance: The moderating role of perceived fun by using personal response systems. *The International Journal of Management Education*, 1, 94-102,
<https://doi.org/10.1016/j.ijme.2018.12.004>.

Slamet, T. I. (2024). A Study of Learners' Behavior, Cognition, and Attitudes in Cooperative Learning Using Gamification. ProQuest LLC.

Slavin, R. E. (1980). Cooperative learning. *Review of Educational Research*. 50(2). 315–342.

Slavin, R. E. (1983). When does cooperative learning increase student achievement? *Psychological bulletin*. 94(3). 4-29.

Slavin, R. E. (1995). Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice. Boston, MA: Allyn and Bacon.

Slavin, R. E. (1996). Education for all. Exton, PA: Swets and Zeitlinger.

Slavin, R. E. (1999). Comprehensive approaches to cooperative learning. *Theory into Practice*. 38(2). 74–79.

Smith, K. A. (1996). Cooperative learning: Making «group work». Using active learning in college classes: A range of options for faculty. *New direction for adult and continuing education / Sutherland T.E. & Bonwell C.C. (Eds.)*. 67. 71-82. San Francisco: Jossey-Bass.

Spector, J. M. (2008). *Handbook of research on educational communications and technology*. London: Taylor & Francis Press.

Stanford-Smith B., Chiozza E., & Edin M. (2002). *Challenges and achievements in E-business and E-work*. Chicago: IOS Press.

Stevahn, L. (2021). The legacy of Morton Deutsch: theories of cooperation, conflict, and justice. *Pioneering perspectives in Cooperative Learning: theory, research, and classroom practice for diverse approaches to CL / N. Davidson (Ed.)*. Routledge. 17–43.

Stoliarenko, O., Stoliarenko, O., Prokopchuk, V. Zhuravlova, L., Demchenko, I., Martynets, L., & Yakovliv, V. (2021). Fostering a Values-Based Attitude towards a Person in Secondary Schools in the Post-Soviet Space. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3), 166–188.
<https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/446>

Travis, B., 7 Tips for Successfully Managing a Hybrid Work Environment: Succeeding at Hybrid Is Thinking Distributed, *Medium*, April 21, 2021.

Voitko, V., Bevz, S., Burbelo, S., Stavytskyi, P., Khoshaba, O., Rysynets, N., Teplova, O., Smolarz, A., Smailova, S., Mussabekova, A., Yeraliyeva, B. (2021). Analysis of the development approaches of the system of audio synthesis and recognition with the option of using photonic processors. *Proc. SPIE 12040, Photonics Applications in Astronomy, Communications, Industry, and High Energy Physics Experiments*, 120400N (3 November 2021); doi:10.1117/12.2611464.

Webb, N. M. (1982). Student interaction and learning in small groups. *Review of Educational Research*. 52(3). 421–445.

Акімова, О. В. (2012). Інноваційна система розвитку творчого мислення майбутнього вчителя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 38. 7-13.

Акімова, О.В. & Мельник, А.Б. (2021). Індивідуальна освітня траєкторія як педагогічна категорія. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя». Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 76.

Акімова, О.В. Галузьяк, В.М., Бранціька, Т.Р., Шестопалюк, О.В. (2014). Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: монографія.

Акімова, О.В., Галузьяк, В.М. [та ін.]. (2014). Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».

Акімова, О.В., Сапогов, М.В., Гапчук, Я.А., Дяченко, М.О. (2023). Особливості розвитку логічного мислення студентів у процесі змішаного навчання. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*.

15(33). 62-70. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-62-70](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-62-70)

Алексюк, О. (2020). Особливості роботи вчителя початкової школи із здоров'язбереження учнів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Сер.: Педагогіка і психологія. Зб. статей: Київ: РВВ КГУ. Вип.37. Ч. 2. С. 116–120.

Андрощук, К. М. (2023). Автентичні англомовні джерела текстового формату: види, функції та освітній потенціал для студентів технічних спеціальностей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 63. 134-136. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.63.28>

Андрущенко, В.П., Андрущенко, Т.В., Савельєв, В.Л. (2017). Конституціоналізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір. К.: МП Леся. 2017. 464.

Ариян, М. А. (2001). Варіанти ситуативних ролей для середньої школи. *Іноземна мова у школі*. 19-20.

Атаманчук, І., Винницький, М. & Луговий, В. (2018). Забезпечення якості в академічних дослідженнях. *Педагогічна газета*. 6. 6-12.

Балл, Г. О. (2008). Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): Вид-ня 2, допов. Житомир: ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 232.

Басюк, А., Іщик, А., Олійник, Н. (2022). Технології здоров'язбереження у практиці навчання у початковій школі. Зб. матеріалів «*The 7th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life»* (January 19–21, 2022). Cognum Publishing House, Manchester, С. 360–367.

Баттерворт, Дж. (2000). Принципи психологічного розвитку. 210.

Бахмат, Н. В., & Романяк, М. М. (2024). Сучасні тенденції викладання природничих дисциплін у закладах фахової

передвищої та вищої освіти. *Академічні візії*, (30).
<https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1014>

Баюрко, Н. В. (2017). *Підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи: монографія*. ТОВ «Нілан ЛТД».

Безноско, І. (2020). Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки фахівців природничо-математичних спеціальностей. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 28, 144-148.

Белан, Т. (2021). Педагогічні цінності майбутніх викладачів як основа професійної діяльності. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (Серія: Педагогічні науки)*. 14–15 (170–171). 50–54.

Бельдій, А.О., Волошина, О.В. Пінаєва, О.Ю. (2023). Функції деонтологічного компоненту у структурі професіоналізму майбутніх медичних сестер. *Актуальні питання у сучасній науці*, 9(15), 662-673. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-662-672](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-662-672).

Бібік, Н.М. (2013). *Основи здоров'я*. Підручник для 3 класу [Текст]. Київ: Навчальна книга. 111 с.

Біда, Д. Д. (2020). STEM-проекти як ефективний засіб формування в учнів ключових навичок ххі століття. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (191), 36-41.
<https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-191-36-41>

Білан, О. І. (2015). *Мовленнєвий розвиток. Середній дошкільний*. 88.

Білянська, М. М. (2018). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів біології до еколого-педагогічної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах* (Дис. д-ра пед. наук, НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти).

Блажко, О., Блажко, А., & Самойленко, П. (2024). Вітчизняні наукові школи в галузі теорії та методики навчання хімії: персонологічний аспект. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Section Theory and Methods of Teaching Natural Sciences*, 6, 68-74. <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2024-6-68-74>

Блашкова, О. (2019). Ключові компетентності майбутніх вчителів природничих спеціальностей та їх вплив на формування світоглядних орієнтирів сучасної студентської молоді. *Молодь і ринок*, 5(172), 184–189.

Богданова, О. (2021). Соціально-історична ретроспектива формування освітніх систем: аксіологічні засади. *EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Państwo i Społeczeństwo*. 3. 69–85.

Богущ, В. П. (2002). Ігри на уроках англійської мови в 4 класі. 47 – 49.

Бондаренко, О. В. (2006). Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи. *Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини*. Ч. 1, 13-20.

Будак, В. (2007). Науково-педагогічна діяльність університету як основа його розвитку в умовах модернізації вищої освіти в Україні. *Вища освіта України*. №2.15.

Валько, Н. В. (2020). *Система підготовки майбутніх учителів природничоматематичних дисциплін до застосування STEM технологій у професійній діяльності* (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Запоріжжя.

Ваховський, Л.Ц. (2002). Філософія виховання західної цивілізації в епоху просвітництва : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Харків.40.

Винничук, Р. В., Кравченко, Л. (2019). Аксіологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці та практиці: історико-педагогічна ретроспектива *Витоки педагогічної*

майстерності: наук. Журнал. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 23. 22–28.

Вишневський О. (2010) Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Дрогобич: Видавець Святослав Сурма, 160.

Від 25 до 50% навчання на робочому місці, роботодавець оцінює учня та бере участь у відборі на навчання – уряд затвердив концепцію дуальної освіти (2018).

<https://mon.gov.ua/ua/news/vid-25-do-50navchannya-na-robochomu-misci-robotodavec-ocinyuye-uchnya-ta-bere-uchast-uvyidbori-na-navchannya-uryad-zatverdiv-koncepciyu-dualnoyi-osviti>

Вітвицька, С. С. (2014). Розвиток творчого мислення майбутніх магістрів освіти як умова їх творчої самореалізації. *Андрогогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання.* 5. 88-96.

Вітвицька, С. С. (2021). Формування дослідницької культури майбутніх магістрів освіти як наукова і практична проблема. Креативна педагогіка. *Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся».* Житомир. 15. 17-21.

Волошина, О.В. (2012). *Основи корекційної педагогіки: довідник.* Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2012. 186.

Волошина, О.В., & Андрєєва, В.І. (2018). Деонтологічна культура як складова професійної готовності вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми,* 52, 12-29.

Ворон, Н. М. (2018). Використання віртуальних лабораторій при підготовці майбутніх вчителів біології. *Дидаскал,* 18, 101–102.

Вороненко, Т. (2015). Проектна діяльність учнів у навчанні природничих предметів. *Біологія та хімія в рідній школі*, (4), 20-24.

Гайда, В. Я., & Кавецький, В. Є. (2023). Особливості підвищення кваліфікації вчителів природничої освітньої галузі в контексті розвитку stem-освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (210), 83-89. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-210-83-89>

Галузяк, В. М. (2018). Директивне й особистісно зорієнтоване виховання – альтернативи чи етапи єдиної виховної стратегії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*, 53, 30-40.

Галузяк, В., Макодай, О. (2023). Розвиток кооперативного навчання в США. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 76. 51-64. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-51-64>

Галузяк, В., Макодай, О. (2024a). Сучасні тенденції розвитку теорії і практики кооперативного навчання у США. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 79. 70-82. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-79-70-82>

Галузяк, В., Макодай, О. (2024b). Фактори ефективності кооперативного навчання: теоретичні підходи і емпіричні дослідження. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 78. 63-76. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-63-76>

Галузяк, В., Макодай, О. (2024c). Сучасні моделі і підходи до кооперативного навчання в США. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла*

Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 80. 61-75.
<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-80-61-75>

Гельбак, А. (2022). Технології кооперативного навчання як інструмент модернізації діяльнісного результату післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна педагогічна освіта*. 1–2. 29–33.

Гладун, В. В. (2021). Кооперативне навчання як засіб формування культури демократії учнівської молоді. *Вересень: теорія, методика і практика професійної освіти*. 3. 80–85.

Гладуш, В. А. (2014). Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. 56.

Гнатюк, В., Упатова, І., Дехтярьова, О., & Куруц, Н. (2023). Віртуальні лабораторії в біологічній освіті: моделювання експериментальних досліджень. *Академічні візії*, 21. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8199004>

Гозак, С.В. Здоров'я дітей в умовах сучасних викликів. Інститут громадського Здоров'я НАМНУ. URL: <http://www.health.gov.ua/www.nsf/all/u03-01-03-03?opendocument> (дата звернення: 17.10.2024).

Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. [Вид. друге, доп. й виправл.]. Рівне: Волинські обереги.

Гоц, Т. (2018). Формування основ здорового способу життя в учнів молодших класів. *Інноваційні процеси в розвитку дошкільної та початкової освіти* : зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. Житомир. 346 с.

Гриниха, А. Що таке гібридний формат навчання і як це працює на факультеті прикладних наук УКУ. Український католицький університет. Новини. 29.11.2020. URL: <https://ucu.edu.ua/news/shho-take-gibrydnyj-format-navchannya-yak-tse-pratsyuye-na-fakulteti-prykladnyh-nauk-uku/>

Грицай, Н. Б., & Попельницька, О. В. (2024). Формування та розвиток інноваційної компетентності майбутніх учителів

біології в закладах вищої освіти. *Природнича освіта та наука*, (3), 5-13. <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-3.01>

Грицай, Н., & Голотюк, К. (2024). Реалізація інтегративного підходу у сучасній природничій освіті України. У *Актуальні питання та перспективи інноваційного розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (Ч. II)*. Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука».

Губіна, С. І. (2018). Основи педагогічних вимірювань і моніторингу якості освіти: методичні рекомендації. Вінниця. 64.

Губіна, С. І., Хоронжевський, Л.Є. (2018). Особливості формування в учнів здорового способу життя. *Актуальні проблеми сучасної біомеханіки фізичного виховання та спорту: матеріали XI Міжнародної наукової конференції пам'яті Анатолія Миколайовича Лапутіна (18-19 жовтня 2018 року, м. Чернігів)*; відп. ред. С. В. Гаркуша. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 93-95

Губіна, С.І. (2024). Тьюторство – технологічна інновація з подолання освітніх втрат. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції на тему: «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення». 85. 22-24.

Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., & Козяр, М. М. (2015). *Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців*. ЛБУЖД.

Гуревич, Р.С., & Опушко, Н.Р. (2023). Професійні компетентності майбутнього: досвід формування в вищих навчальних закладах німецькомовних країн. Міжнар. наук.-практ. конф. «Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця». Суми. 23-25.

Гуревич, Р.С., & Опушко, Н.Р. (2024). Соціальне партнерство як форма дуальної освіти в Україні. Матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Технологічна освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку», присвяченої пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського (3 лютого 2024 р.). Київ.

Гурина, Н. В. (2012). Підсистема вправ для професійно орієнтованого навчання майбутніх учителів вживання англійських інтонем у говорінні. *Іноземні мови*. 4. 41–50.

Давліканова, О., Іщенко, Т., & Чайковська, А. (2022). Аналітичний звіт за результатами третього року проведення експерименту із запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти відповідно до наказу МОН від 15.10.2019 №1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». Київ.

Дамзін, О. В., Каплінський, В. В. Парадигмальні особливості особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури з кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2024. 77. 37-43

Десятов, Т. М. (2007). Досвід розробки і впровадження стандартів в країнах Євросоюзу. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології*: зб. наук. праць. НТУ «ХПІ». 552-558.

Довгопола, Л. І. (2018). Методологічні підходи до вивчення проблеми формування готовності майбутніх учителів біології до професійної діяльності в процесі практичної підготовки. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 1(22), 116-122.

Дрокіна, А. (2024). Stem-освіта як ефективний напрям реалізації ключових положень концепції нової української школи. *Освіта. Інноватика. Практика*, 12(3), 20–25. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i3-003>

Дубровський, І. М. (2001). Система соціального партнерства як регулятор соціально-трудових відносин в умовах трансформації українського суспільства (соціологічний аналіз). [Дис. ... канд. соціологічних наук]. Харків.

Єльпітіфоров, Є., Рудишин, С., & Кмець, А. (2024). *Моделі stem-уроків в закладах загальної середньої освіти–ключові і предметні компетентності в контексті природничих наук*. «Корпункт».

Єрмоленко, Л. П. (2002). Комуникативний підхід до навчання англійської мови в середній школі. 159.

Жуков, В., & Скуратівський, В. (2001). Соціальне партнерство в Україні: Навч. посібник. Видавництво УАДУ.

Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки : навч. посіб. для студентів ВНЗ : 2 кн. Київ : Слово. Кн. 1 : Історія зарубіжної педагогіки. 624.

Ількевич, Н. С. (2021). Використання віртуальних лабораторій під час вивчення біохімії студентами природничого факультету. *Інформаційні технології в освіті*, 48(3), 15–23.

Індивідуальна освітня траєкторія: запитання й відповіді для директора школи. URL: <https://sqe.gov.ua>

Каплінський, В. В. (2005). Натяк як прийом підсилення методів виховання. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 16. 146 – 151.

Каплінський, В. В. (2009). Бар'єри самовиховання. *Фізична культура, спорт та реабілітація в сучасному суспільстві: Зб. наукових праць*. Вінниця, 61-65.

Каплінський, В. В. (2011). Реалізація виховного потенціалу лекцій та практичних занять з організації самовиховання. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 35. 116 – 123.

Каплінський, В. В. (2018). Якість підручників і посібників як важливий чинник професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 53. 100 – 107.

Каплінський, В. В., Дамзін, О. В. (2023). Метод виховних ситуацій у морально-етичному становленні майбутнього вчителя фізичної культури. *Українська полоністика*. 21. 1. Житомир. Wydgoszcz. 2023.

Каплінський, В., Акімова, О., Пінаєва, О. (2024). Виховання в умовах інноваційних процесів: проблеми, фактори успішності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 79 – 99.

Каплінський, В.В., Фрицюк, В.А. (2022). Зміст та особливості викладання навчальної дисципліни «Педагогіка творчості». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. Вінниця: ТОВ «Твори», 71. 49-54. DOI: 10.31652/2415-7872-2022-71-49-54

Коваль, К. (2015). Розвиток «softskills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, (2), 162–167.

Коломієць, А., Демченко, О., Жовнич, О., Колеснік, К. (2022). Значення групової діяльності під час дитячого експериментування. *Наука і техніка сьогодні*. 11(11). 138 – 149.

Колот, А.М. (2005). Соціально-трудова відносина: теорія і практика регулювання. КНЕУ.

Конишева, А. В. (2006). Ігровий метод у навчанні іноземної мови. 192 с.

Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

Костишин, Л. Здоровий спосіб життя – запорука власного здоров'я. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6587-zdoroviy-sposib-zhittya-zaporuka-vlasnogo-zdorov-ya/> (дата звернення: 23.07.2024).

Коча, І.А. (2018). Особливості формування здорового способу життя учнів початкової школи в сучасному освітньому просторі. *Педагогічний альманах*. 39. 10–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2018_39_3

Креденець, Н. Я. (2011). Соціальне партнерство в дуальній системі професійної освіти Німеччини та Австрії. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 5. 112-117.

Лагута Т. (2007). Про діалог як форму прояву мовленнєвої діяльності студента. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 204–207.

Лазаренко, Н., Коломієць, А., Колесник, К. (2022). Особливості організації групової взаємодії дітей дошкільного віку в процесі експериментування. *Дошкільна освіта: світові тенденції*. 2. 123-138. URL: <https://doi.org/10.31470/2786-703X-2022-2-123-138>

Лазаренко, Н.І., Коровій, Д.М. (2022). Змішане навчання в закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 63. 164-171.

Максимець, О. (2024). Інтерактивні методи формування soft skills майбутніх фахівців при вивченні мовознавчих дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 73. 340–344. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-52>

Мельник, А. Б. (2023). Розвиток дослідницької компетентності магістрантів як наукова категорія.

Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 10 (28). 320-327. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-320-327](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-320-327).

Мельник, Ю. (2022). Формування культури здоров'я учнів початкової школи. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту: зб. наук. пр. під ред. С. Єрмакова. Х.: ХХІІІ. № 23. С. 27–30.

Молчанова, А.О. (2007). Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ: Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання. ЦІППО АПН України. Київ: ТОК.

Мосейчу, А. Р. (2017). Ефективність експериментальної методики формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів у процесі вивчення біологічних дисциплін. *Педагогічні науки*, 76(3), 53–56.

Москаленко, М., & Міронець, Н. (2024). Практичні роботи як засіб реалізації діяльнісного підходу під час навчання біології в старшій школі на профільному рівні. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Section Theory and Methods of Teaching Natural Sciences*, 6, 9-16. <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2024-6-9-16>

Нагорняк, С., Ставнича, Н. (2023). Вдосконалення комунікативного забезпечення діяльності викладача як фактор підвищення якості освіти. *Педагогіка*, 1(2), 51-57. [https://doi.org/10.31652/3041-1203-2023\(2\)-51-57](https://doi.org/10.31652/3041-1203-2023(2)-51-57)

Немець, Л., Сегіда, К. & Логвинова, М. (2017). Індивідуальні освітні траєкторії: роль у забезпеченні якості вищої освіти. *Проблеми сучасної освіти*. (10), 51-60. <https://periodicals.karazin.ua/issu>. 56.

Oliinyk, T., Mishchenko, O., Iievliev, O., Saveliev, D., Hubina, S. (2023) Inclusive education in Ukraine: conditions of implementation and challenges. *Cadernos de Educação, Tecnologia*

Опушко, Н. (2023). Співпраця навчальних закладів і соціальних партнерів у залученні молоді до дуального навчання: досвід німецькомовних країн. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів*: матеріали тез доп. XII міжнар. наук.-методол. Інтернет-семінару (18 трав. 2023 р.) / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Хмельницький національний ун-т ; за заг. ред Н. М. Бідюк. Київ-Хмельницький: «Термінова поліграфія». 37-40.

Опушко, Н.Р. (2025). Теорія і практика дуального навчання студентів в університетах Німеччини й Австрії : дис. д-ра пед. наук. Вінниця, 591.

Перетяжка, В., Меньяло, В., & Трофименко, Н. (2023). Проєктні технології в навчанні природничих наук. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Section Theory and Methods of Teaching Natural Sciences*, 5, 81-89. <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2023-5-81-89>

Поліхун, Н. І., та ін. (2019). Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: метод. рекомендації. Ін-т обдарованої дитини НАПН України.

Пометун, О., Гупан, Н. (2017). Використання кооперативного навчання учнів у загальноосвітній школі в Україні: практика і проблеми. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]*. Серія: Педагогіка. 2. 145–150.

Пристинський, В.М., Пристинська, Т.М., Фролова, О.О., Ярхо, І.С. Підготовка педагога до реалізації професійних функцій щодо забезпечення здорового способу життя. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/2/76.pdf> (дата звернення: 17.09.2024).

Про інвестиційну діяльність, *Закон України* № 1560-XII (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

Про інноваційну діяльність, *Закон України* № 40-IV (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

Про наукову та науково-технічну діяльність, *Закон України* № 848-VIII (2015) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/848-19>

Про наукову та науково-технічну експертизу, *Закон України* № 51/95-ВР (1995) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр#Text>

Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності, *Закон України* № 3715-VI (2011) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

Рабінович, О.Р. (2009). Ідея виховання та її теоретичне обґрунтування в античній філософії : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Львів, 15.

Ратушняк, Н., & Синюк, Н. (2022). Міжнародна співпраця України як чинник реалізації освітніх реформ у закладах загальної середньої освіти (на прикладі програми підтримки освітніх реформ в Україні «демократична школа»). *Comparative Professional Pedagogy*, 12(1), 110–117. [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2022-12\(1\)-12](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2022-12(1)-12)

Рацюк, А. І. (2009). Теоретико-методологічні засади дослідження процесів розвитку іншомовної дидактики. 165-167.

Рисинець, Н. О., Кобилянський, О. В., Лісіца, С., & Пінаєва, Ю. А. (2021). Впровадження технологій освітньої мнемотехніки в закладах вищої освіти. Акімова, О. В., & Фрицюк, В. А. (ред.) *Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців: діалог зі стейкхолдерами*: монографія. Вінниця: ТОВ «Друк», 333-349.

Романишина, Л., Шквир, О., & Казакова, О. (2021). Інформаційно-комунікаційні технології в підготовці майбутніх учителів природничих спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (6), 352-360.

Рудишин, С. Д., Коренева, І. М., & Самілик, В. І. (2016). Екологічна компетентність як загальна компетентність вчителів природничих дисциплін. *Український педагогічний журнал*, (3), 74-83.¹ *я, історія, інноваційні технології*, 10(54), 33-40.

Савельєв, Є. (2021). Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 1(61), 228-232. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-228-232>

Святенко, О. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. *Державна служба якості освіти України*. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/> (дата звернення 05.02.2025).

Сергєєв, О. (2024). Оцінка практичного стану впровадження stem-технологій на уроках хімії в закладах загальної середньої освіти. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Section Theory and Methods of Teaching Natural Sciences*, 6, 96-102. <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2024-6-96-102>

Сисоєнко, Н. (2014). Медико-гігієнічні проблеми збереження здоров'я дітей. Шестирічки в школі. Київ. 35–36.

Соловей, Л. В. (2018). Формування ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей у фаховій підготовці (Дис. канд. пед. наук, спеціальність 13.00.04). Класичний приват. ун-тет.

Солоня, Ю. (2019). Застосування інформаційної підтримки під час дослідницької діяльності майбутніх учителів біології в умовах адаптивного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, (69), 228–237.

Степаненко, О. К., Форостюк, Т. В., & Форостюк, В. О. (2022). Стан і проблеми персоналізованого навчання учнів сучасної школи. *Перспективи та інновації науки*, 10(15), 264–27.

Степашко, В. (2007). Державне регулювання системи наукових досліджень в Україні. *Рідна школа*. 2. 66.

Столяренко, О. В. (2017). Виховання у школярів ціннісного ставлення до людини: теоретичний та методичний аспекти: [Монографія]. Кн. 1. Людський вимір : історія, минуле і сучасність. Вінниця: ТОВ «Планер». 558.

Столяренко, О. В. (2018). Виховання у школярів ціннісного ставлення до людини: теоретичний та методичний аспекти [Монографія]. Кн. 2. Методологія виховання ціннісного ставлення до людини в учнів загальноосвітньої школи. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 408.

Танська, В. В. (2006). Формування готовності майбутніх учителів біології до екологічної освіти старшокласників. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (25), 216-218.

Тетерук, Р. О., Каплінський, В. В., Пінаєва, О. Ю. Теоретичні і методичні основи загальнопедагогічної підготовки магістрів педагогічних університетів України в кінці ХХ – на початку ХХІ століть. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2024. 77. 65-72.

Трофименко, Н. В., & Перетятко, В. В. (2022). Реалізація проектної технології на уроках природничих наук у закладах загальної середньої освіти. Електронний збірник наукових праць ЗОІППО, 5(52). Вилучено з https://drive.google.com/file/d/1nnk_ctVD4A9vfZHeEij23zJSncyv9GEF/view

Федоренко, С. В. (2018). Кооперативно-інтерактивні методи навчання у формуванні міжкультурної

компетентності студентів (з досвіду вищої освіти США). *Іноземні мови*. 2. 12-18.

Фрицюк, В. А., Каплінський, В. В., Фрицюк, В. М. Професійний саморозвиток педагога в умовах євроінтеграції. *Інтеграція і європейський освітній простір: діалог зі стейкхолдерами* / За ред. : Акімова О. В., Фрицюк В. А. Вінниця: ТОВ «Друк», 2022. 322-335.

Фрицюк, В., Каплінський, В. Підготовка майбутніх учителів до виховної діяльності в умовах цифровізації освіти. *Освіта для цифрової трансформації суспільства: монографія*. 2(2) ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 68-81.

Фрицюк, В.А., & Волошина, О.В.(2018). Професійний саморозвиток майбутніх учителів: аксіологічний аспект проблеми. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук праць*, 1 (60), 367-372.

Фрицюк, В. А. (2016). Професійний саморозвиток майбутнього педагога: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД».

Фрицюк, В. А. (2017). *Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку* : [Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04]. Вінниця.

Фрицюк, В. А. (2003). До питання про дефініції креативності. *Шлях освіти*. Київ, №4. 12-14.

Фрицюк, В. А. (2007). Адаптація студентів до навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 20. 166-171.

Фрицюк, В. А. (2009). Проблема креативності у педагогічних дослідженнях. *Педагогічна думка*. Львів, 1. 32-38.

Фрицюк, В. А., Вовк, Л.П. (2016). Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього

вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія.* ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 47. 68-72.

Фрицюк, В. А., Грошовенко, О. П. (2018). Професійний саморозвиток майбутніх педагогів: компетентнісний підхід. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія».* 1. 208-214.

Фрицюк В.А., Пахольчак, Є.О., Фрицюк, В.М. Розвиток мотивації професійного саморозвитку майбутніх бакалаврів хореографії в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти.* 29. 2023.

Фрицюк, В. А., Фрицюк, В.М. Готовність до інноваційної діяльності в контексті професійного саморозвитку вчителя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія.* Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. 67. 93-98.

Фрицюк, В. А., Фрицюк, В. М. Акмеологічні аспекти дослідження проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць.* Випуск 61 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2020. 146-150.

Фрицюк, В. А., Фрицюк, В. М. Мотивація професійного саморозвитку майбутніх педагогів-музикантів у творчому освітньому середовищі університету. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Зб. наук. пр. Випуск 53 / редкол. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2019. С. 222-227.

Харкова, Л. М. (2008). Гра як спосіб освоєння іноземної мови на початковому етапі навчання. 35-37.

Хникін, О. В., Каплінський, В. В. (2022). Джерела народної педагогіки як засіб впливу на мотиваційно-ціннісну сферу особистості підлітків. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти та суспільства», Полтава. 23 – 26.

Хникін, О. В., Каплінський, В. В. (2022). Організаційно-педагогічні умови виховання морально-вольових якостей підлітків у процесі позашкільної роботи з фізичної культури. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 70. 67 – 73.

Цимбаленко, Н. В. (2015). Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток вищої освіти в Україні. *Вісник КНУТД*. 4(89). 95.

Цуприк, С. І. (2011). Підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до формування здорового способу життя у вихованців літніх оздоровчих таборів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 35. 161-165.

Черниш, В. В. (2010). Навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. 72.

Шапран, Ю. П. (2012). Формування професійної компетентності майбутніх учителів біології у процесі проведення навчально-польової практики. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*, (26), 359-363.

Шапран, Ю. П., & Довгопола, Л. І. (2020). Практичний аспект професійної підготовки вчителів біології: монографія. ФОП Домбровська Я. М.

Шапран, Ю. П., & Фурса, І. В. (2015). Використання інтеграції природничих дисциплін при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів біології.

Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(37), 80-83.

Шапран, Ю. П., & Фурса, І. В. (2015). Використання інтеграції природничих дисциплін при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів біології. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(37), 80-83.

Шахов, В. (2007). Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект. Вінниця: Едельвейс.

Шейко, В. М. (2006). Організація та методика науково-дослідної діяльності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 5-те вид. 102.

Шостак, У., Яблочнікова, В., & Ясенчук, Ю. (2023). Змішане та гібридне навчання у закладах вищої освіти. Collection of Scientific Papers «Λ'ΟΓΟΣ», (May 26, 2023; Boston, USA), 277–283. <https://doi.org/10.36074/logos-26.05.2023.082>.

Яблоков, С.В., Каплінський, В.В., Тетерук, Р.О. (2021). Загальнокультурна компетентність майбутнього учителя як складова його педагогічної культури. Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців: діалог зі стейкхолдерами: монографія / Упорядники: Акімова О.В., Фрицюк В. А. Вінниця: ТОВ «Друк», 370-387.

Ялліна, В., & Дрозд, М. (2024). Персоналізоване навчання: визначення, роль вчителя та підручника, цифрові технології. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, (94), 16-20.

Ярошенко, О., & Максимчук, Л. (2024). Методологічні основи підготовки майбутніх учителів природничих спеціальностей з використанням принципів диференціації та індивідуалізації. Physical culture and sport: scientific perspective, (2), 135-142.

ЗМІСТ

Передмова	4
Акімова О. В., Мельник А. Б. Тенденції розвитку дослідницької компетентності магістрантів у кінці ХХ – першій чверті ХХІ століття.....	6
Гуревич Р. С., Опушко Н. Р., Глуханюк В. М., Костенко Н. І. Соціальне партнерство в дуальному навчанні в університетах Німеччини й Австрії: аналіз закордонного досвіду.....	20
Блажко О. А., Нікітченко Л. О. Сучасні тенденції розвитку природничої освіти та їх відображення у процесі підготовки вчителів природничих дисциплін.....	37
Андрощук К. М., Фрицюк В. А. Інтеграція англомовних автентичних джерел в освітній процес підготовки майбутніх фахівців.....	61
Волошина О. В., Зелінський В. Ю. Аксіологічний аспект педагогіки: формування особистості через цінності.....	77
Губіна С. І., Рудніцька Ю. В. Формування здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку в закладах загальної середньої освіти.....	92
Каплінський В. В., Дамзін О. В., Тетерук Р. О. Викладач вищої школи як організатор самовиховання майбутніх фахівців з фізичного виховання.....	109
Любарська Л. А., Фрицюк В. А. Гібридне навчання: поєднання традиційних та інноваційних методів у вищій освіті.....	125
Нагорняк С. В., Ставнича Н. О. Інноваційний менеджмент в закладах вищої освіти.....	147
Макодай О. В., Галузяк В. М. Кооперативне навчання в США: історичний розвиток, теоретичні засади та сучасні практики.....	169

Рябчун Г. Ю., Фрицюк В. А. Використання рольових ігор для формування німецькомовної компетенції в діалогічному мовленні учнів старшої школи.....	199
Столяренко О. В., Столяренко О. В. Взаємозв'язок зі школами у розв'язанні проблем формування особистості: погляд стейкхолдерів.....	210
Список використаних джерел.....	252

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Діалог зі стейкхолдерами: виклики
сьогодення**

Монографія

Видання здійснене в авторській редакції

Комп'ютерна верстка: Фрицюк В.А.